

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ANABİLİM
DALI**

**KÜLTÜR (MİLLİ EĞİTİM)
BAKANLARINDAN SAFFET ARIKAN'IN
ÇALIŞMALARI**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Evren ALDEMİR**

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Aynur SOYDAN ERDEMİR

İstanbul 2007

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ANABİLİM
DALI**

**KÜLTÜR (MİLLİ EĞİTİM)
BAKANLARINDAN SAFFET ARIKAN'IN
ÇALIŞMALARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Evren ALDEMİR

435

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Aynur SOYDAN ERDEMİR

DÜZELTİLMİŞ TEZ

İstanbul 2007

DÜZELTME METNİ

Birinci tez sınavında jüri tarafından düzeltme kararı verilen “Kültür (Milli Eğitim) Bakanlarından Saffet Arıkan’ın Kişiliği ve Çalışmaları”konulu tez, yapılması istenen değişiklik ve eklemelerle düzeltilerek son halini almıştır.

Önsözde tezin kapsadığı dönem olan 1935–1939 yılları arasında Eğitim Bakanlığı’nın faaliyetlerinin Kültür Bakanlığı adı altında yürütüldüğünü belirtildi.

Cumhuriyetin başlangıç yıllarında milli eğitimin şekillenmesinde önemli rol sahibi olan yabancı eğitim uzmanlarının (Dewey, Künhe, Buyse, Kememer, Krulu, Parker vb.) görüşlerine ayrıntılı biçimde yer verildi.

Ekler kısmındaki T.C. Başbakanlık Arşiv Belgelerini tezimin içinde uygun yerlerde kullanıldı.

Kültür Dergisi’ndeki Saffet Arıkan’ın “Modern Türkiye’de Terbiye ve Terbiyevi Problemler Atatürk Rejiminde Fikir ve Metod İnkılâbı” makalesine tezimde geniş olarak yer verildi.

Bir önceki nüshada tezin son bölümü Köy Enstitülerine ilişkin olarak düzenlenmişti. Bu bölümü “Saffet Arıkan ve Köy Enstitülerine Zemin Hazırlayan Gelişmeler” başlığı altında yeniden düzenlendi.

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAYI

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ Bilim Dalında 435 numaralı Evren ALDEMİR'in hazırladığı “Kültür (Milli Eğitim) Bakanlarından Saffet Arıkan'ın Kişiliği ve Çalışmaları” konulu **YÜKSEK LİSANS TEZİ** ile ilgili **Tez Savunma Sınavı**, İ.Ü. Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin 10./28.Maddesi uyarınca ..... günü saat .....’de yapılmış, sorulara alınan cevaplar sonunda adayı tezinin .....’ne* **OYBİRLİĞİ/ OYÇOKLUĞU** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI(*)	İMZA

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Kültür (Milli Eğitim) Bakanlarından Saffet Arıkan’ın Kişiliği ve Çalışmaları” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden olduğundan, bunlara atıf yapılarak yararlanılmıő olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

/ /2007
Evren ALDEMİR

ÖZET

Saffet Arıkan, 26.11.1887 tarihinde Erzincan'da doğmuştur. Askerliği meslek olarak seçmiş ve Osmanlının son yıllarında orduda çeşitli görevlerde bulunmuştur. Kurtuluş Savaşı'nda Anadolu'ya geçerek milli mücadeleye katkıda bulunmuştur. Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte aktif olarak siyasette yer almış ve 1923 yılından 1942 yılına kadar aralıksız 19 yıl milletvekilliği yapmıştır. 1925–1931 yılları arasında CHP'nin Genel Sekreterliği görevini yürütmüştür. Tezimizin de ana temasının işlendiği dönem olan 1935–1939 yılları arasında Saffet Arıkan, Atatürk tarafından Kültür (Milli Eğitim) Bakanı görevine getirilmiştir. Arıkan'ın bu göreve getirilmesinde sakin bir kişiliğe sahip olması ve siyasi bir hırs içinde olmamasının etkisi büyük olmuştur. Bakanlık görevinde özellikle de eğitimci yetiştirilmesi konusunda yaptığı yasal ve bürokratik düzenlemelerle genç cumhuriyetin geri kalmış kırsal kesimlerine eğitim hizmetlerinin götürülmesinde büyük katkıları olmuştur. Bu konudaki en dikkat çekici unsur Atatürk'ün de tavsiyesi ile orduda okuma yazma öğretilen çavuş ve onbaşlıların kendi köylerine döndüklerinde birer eğitimci olarak görevlendirilmeleri olmuştur. Bu şekilde ülkenin en ücra köşelerine kadar daha düşük bir bütçeyle eğitim hizmeti götürülmüştür. Lise öğretmenlerine anket uygulayarak onlardan hem karşılaştıkları problemler hakkında bilgi almış hem de eğitim sisteminin nasıl olması gerektiğine dair bilgi edinmeye çalışmıştır. Arıkan'ın bakanlığı döneminde gerçekleşen yükseköğretime ilişkin gelişme ise Ankara Üniversitesi'nde Siyasal Bilgiler Fakültesi kurulması ve Hukuk Fakültesi'nin dört yıla çıkarılmasıdır. Saffet Arıkan'ın milli eğitim sistemine olan en önemli katkısı, köy eğitimcilerinin yetiştirilmesi ve daha sonraki aşama olan köy enstitülerinin oluşturulmasında temel rol oynamasıdır.

Saffet Arıkan, 1940–1941 yılları arasında Milli Savunma Bakanlığı görevini yürütmüş ve daha sonraki yıllarda Berlin Büyükelçisi olarak Almanya'da bulunmuştur. Saffet Arıkan, 26.11.1947 tarihinde vefat etmiş, İstanbul'da Eyüp Mezarlığı'na defnedilmiştir.

ABSTRACT

Saffet Arıkan was born in Erzincan in 26.11.1887. He chose military service as an occupation and was involved in various duties in the last years of Ottoman Empire. In the time of The Turkish Independence War, he passed to Anatolia and contributed to the National Struggle. He has been in active politics with the establishment of the Republic and served as a member of the parliament for 19 years from 1923 to 1942. He worked as the Secretary General of CHP between 1925 and 1931. The period in which our topic is discussed in the thesis (1935- 1939) Saffet Arıkan was appointed by Atatürk for the Ministry of Education. He had been chosen for this duty because of his calm personality and freedom from political ambitions. During his ministry he especially made a new arrangement for training teachers so that the poor were able to get education with his contribution. The most attractive part of this subject was training the sergeants and corporals who would work as teachers when they went to their villages. By this way education reached the poor parts of the country with a lower budget. He made general surveys to the high school teachers and gathering information about the problems of teachers and tried to understand how the educational system could be more useful. In his ministry, Faculty of Political Science was established in Ankara University and The Law Faculty was raised to 4 years. The most important contribution of Saffet Arıkan in the field of education, especially in national education, is to train village educators and establish the Village Institutions.

Saffet Arıkan was in Ministry of National Defense in 1940-1941 and after that he was in Berlin as the General Consulate in Germany. He died in 26.11.1947 and was burried in Eyüp Graveyard.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
ÖNSÖZ	x
TABLolar LİSTESİ	xi
KISALTMALAR LİSTESİ	xii

GİRİŞ

BİRİNCİ BÖLÜM

SAFFET ARIKAN'IN HAYATI

I. Askeri Hayatı	8
II. Siyasi Hayatı	9
III. Kişiliği	11
IV. Mustafa Kemal Paşa'ya Atatürk Soyadının Verilmesine Katkısı	14

İKİNCİ BÖLÜM

SAFFET ARIKAN'IN EĞİTİM POLİTİKASI VE BU POLİTİKAYA ATATÜRK'ÜN GÖRÜŞLERİNİN ETKİSİ

I. Saffet Arıkan'ın Kültür (Milli Eğitim) Bakanlığı'na Getirilmesi ve Türkiye'de Eğitimin Durumu	16
II. Atatürk'ün Saffet Arıkan'a Eğitim Konusunda Verdiği Talimatlar ile Hükümet Programlarındaki Eğitim Hedefleri	21
III. Eğitimde Düzenlemeler	25
A. Yeni Alfabe Hakkında	25
B. Geometri Kitabı Hakkında	26

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SAFFET ARIKAN'IN KÜLTÜR (MİLLİ EĞİTİM) BAKANLIĞI DÖNEMİNDEKİ FAALİYETLERİ

I.	Kültür (Milli Eğitim) Bakanlığı'nı Örgütleme	
	Çalışmaları	27
II.	İlköğretim Kurumları Üzerindeki Çalışmaları	32
	A. Genel Ortaöğretim	38
	B. Mesleki ve Teknik Ortaöğretim	40
III.	Yükseköğretim	43
IV.	Öğretmen Sorunları ve Öğretmen Yetiştirme	44

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SAFFET ARIKAN VE KÖY ENSTİTÜLERİNE ZEMİN HAZIRLAYAN GELİŞMELER

I.	Saffet Arıkan ve Köy Enstitülerinin Kuruluş	
	Çalışmaları	51
II.	Köycülük Çalışmaları	54
III.	Köy Eğitim Kursları	59
IV.	Köy Öğretmen Okulları	65
	SONUÇ	69
	KAYNAKÇA	72
	EKLER	77

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, eski Kültür (Milli Eğitim) Bakanlarımızdan ve Atatürk'ün güvendiği insanlardan biri olan Saffet Arıkan'ın bakanlık süresince yapmış olduğu çalışmaların milli eğitim sistemine olan katkılarının değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Eğitim Bakanlığı'nın yapısı sürekli geliştirilerek değişime uğradığından sekiz kez adı değiştirilmiş, 1920'de Maarif Vekâleti, 1935'te Kültür Bakanlığı, 1941'de Maarif Vekilliği, 1946'da Milli Eğitim Bakanlığı, 1954'te Maarif Vekâleti, 1961'de Milli Eğitim Bakanlığı, 1983'te Milli Eğitim, Gençlik ve Spor Bakanlığı, 1991'de yeniden Milli Eğitim Bakanlığı olmuştur. Çalışmamızın konusunun kapsadığı dönem olan 1935–1939 yılları arasında Eğitim Bakanlığı faaliyetlerini Kültür Bakanlığı adı altında sürdürmüştür.

Yapmış olduğum bu çalışmada İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Kütüphanesi, İstanbul Beyazıt Devlet Kütüphanesi, İstanbul İl Halk Kütüphanesi, Milli Kütüphane ve Türk Eğitim Derneği Kütüphanesi ve Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nden istifade edilmiştir.

Çalışmam esnasında özellikle Cumhuriyet, Son Posta, Ulus Gazetelerinin 1935–1939 yılları arasındaki tüm sayıları taranmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde çalışmam ile ilgili tüm belgelere ulaşılarak bir kısmı çalışmamın içerisinde kullanılmış, bir kısmı ise konu ile ilişkilendirilmemiş olmakla beraber faydalı olacağı değerlendirilerek çalışmamın Ek kısmına konulmuştur.

İstanbul Üniversitesi'nin sağladığı verimli eğitim imkânı nedeniyle yoğun iş faaliyetlerimizde göz ardı ettiğimiz bilgi ortamını yeniden elde etmenin hazzını yaşıyorum. Bu nedenle başta bizlere bilimsel araştırmalara yönelik ışık tutan değerli hocalarımıza minnettarım. Çalışmam esnasında danışmanlığımı üstlenen başta değerli hocam Yrd. Doç Dr. Aynur Soydan ERDEMİR'e, eşime ve kızıma; bana eğitimin önemini daima aşıl原因an birer eğitimci olan anne ve babama; mesai ortamında her türlü imkânı ve desteği sağlayan mesai arkadaşlarıma ve özellikle Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'ndeki belgelere ulaşmamda değerli yardımları bulunan Müdür Yardımcısı Mevlüt KUŞ Bey'e teşekkürlerimi bir borç bilirim.

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Çeşitli Öğrenim Yıllarında Okul, Öğrenci Sayısı ve Okuma Yazma Oranı.....	20
Tablo 2: Üç Yıllık Köy İlkokulları 1936 Programı.....	36

KISALTMALAR LİSTESİ

A.e.	Aynı Eser
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
A.y.	Aynı Yer
Bk.	Bakınız
C:	Cilt
CHP.	Cumhuriyet Halk Partisi
Ed.	Editör
s.	Sayfa
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TC.	Türkiye Cumhuriyeti
[t.y.]	Basım Tarihi Yok
[y.y]	Basım Yeri Yok

GİRİŞ

Köklü toplumsal etkileşimler yaşayan başka toplumlarda olduğu gibi Türkiye’de de ulus-devlet kurma sürecinde, yeni toplumu yaratmak ve yaratılan yeni toplumun ihtiyaçlarına ve değerlerine uygun insan yetiştirmek için, eğitime çok merkezi bir rol biçilmiştir. Bu dönem Cumhuriyet Halk Fırkası’nın tek parti olarak Türkiye’yi yönettiği ve Kemalist Batılılaşma-Modernleşme programının toplumsal yaşamın her alanında uygulamaya konduğu dönemdir. Eğitimden, bir yandan yeni topluma uygun ve rejimi güçlendirecek insan yetiştirmesi beklenirken, diğer yandan özellikle kapitalizmin giderek güçlenmesiyle, ekonomik amaçlara hizmet edecek insan gücü yetiştirmek, eğitimin temel işlevi haline gelmiştir. İzmir İktisat Kongresi çalışmaları sonucunda benimsenen kalkınma modeli çizgisine uygun olarak da ekonomiyi destekleyen, işe, hayata, üretime dönük bir eğitim anlayışı gündeme getirilmiştir.¹

1924’te yayımlanan Tevhid-i Tedrisat Kanunu, Cumhuriyet düşüncesi ve ideolojisinin kararlılıkla yerleştirilmesi amacına dönük olarak başarılı son derece önemli bir düzenlemedir. Bu yasayla medrese-mektep ikilemi tümüyle ortadan kaldırılmış, medreseler kapatılmış ve böylece tüm okullar Maarif Vekâletine, yani Cumhuriyet devletine bağlanmıştır. Bu yasayla, eğitimin laikleştirilmesi ve demokratikleştirilmesi sürecinde önemli bir adım atılmış, özellikle tarih ve dil konularında ulusal amaçlara uygun bir strateji belirginleşmeye başlamış, Latin harfleri kabul edilmiş, kadın eğitimine ayrı bir önem verilmiş, bu doğrultuda karma bir eğitim uygulamasına geçilmiş, köye yönelik öğretmen yetiştirme girişimleri eğitim politikalarının temel hedefleri durumuna getirilmiştir.²

Cumhuriyet döneminin başlangıç yıllarının eğitim düşüncesinin temellendirilmesinde ve sistemin kavranılmasında, 1924’ten sonra, belirli aralıklarla Türkiye’ye eğitim uzmanı olarak çağrılan bilim adamlarının raporlarında somutlanan eğitimle ilgili görüş ve uyarıların çok büyük bir önemi olsa gerektir. Örneğin, 1924

---

¹ Prof. Dr. Sabahattin Özel, **Atatürk ve Atatürkçülük**, İstanbul, Derin Yayınları, 2006, s.294.

² Gürsen Topses, “Cumhuriyet Dönemi Eğitiminin Gelişimi”, **75 Yılda Eğitim**, Ed. Fatma Gök, İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, 1999, s.10.

yılında ABD’den çağrılan John Dewey, felsefe ve eğitim disiplinleri alanında “pragmatizm” adı verilen felsefe ve eğitim kuramının başat temsilcisidir.1925 yılında Almanya’dan çağrılan Kühne, Avrupa pedagojisinde “İş okulu” kuramcılarına dayalı görüşleriyle tanınmış ve Türkiye’deki meslek eğitimi ve öğretimi konusunda rapor vermiştir. Aynı düşünce çizgisinde 1927’de Belçika’dan çağrılan Omar Buyse da, teknik öğretim konusunda kapsamlı bir rapor hazırlamıştır. Yükseköğretim konularının tartışılıp, uygulamaya geçildiği 1932 yılında İsviçre’den çağrılan Albert Malche, üniversite reformu ile ilgili görüşlerini raporlaştırmıştır.1933 yılında yine ABD’den davet edilen Bn.J.Parker, bu kez, kolejlerin geliştirilmesi yönünde önerileri içeren bir rapor hazırlamıştır.³ Bunu 1933 yılında davet edilen Edwin Walter Kemmerer Kurulu’nun ögütleri izler.

Bu raporların öneri bölümlerinde, kısaca, tarım ve küçük sanayi için işgücü eğitimini gerçekleştirmek, yeni harflerin kabulünü sağlamak, yaygın eğitimi gerçekleştirmek ve öğretmenliği meslek konumuna getirmek, köye yönelik iş eğitimini temel kabullenmek, planlama ve yönetim kadrolarının eğitimine önem vermek gibi istekler dile getirilmiştir.⁴

Cumhuriyetin ilk yıllarında görüşlerinden yararlanan uzmanlardan özellikle J.Dewey’in eğitim felsefesi, Cumhuriyet eğitiminin düşün dokusunu önemli ölçüde etkilediği gibi, günümüze de ulaşmış ve günümüzdeki birçok eğitim bilimcisine kaynak olmuştur. Dewey’in eğitim konusundaki görüşleri ilerde uygulanacak Köy Enstitülerine esin kaynağı olmuştur.

1929’da dünyada yaşanan ekonomik bunalım zaten yeterli sermaye birikimi ve nitelikli iş gücünden yoksun bulunan Türkiye’yi etkileyerek devletçi ekonomi politikalarını gündeme getirmiştir. Planlı kalkınmayı devlet aracılığıyla gerçekleştirmeyi benimseyen, özel sektöre karşı olmayan bu dönemde, eğitimde de planlama anlayışı gündeme gelmiştir. Mesleki ve teknik eğitim için hazırlanan bir plan 1936 yılında kabul edilmiştir. 10.06.1935 – 28.12.1938 tarihleri arasında Kültür

---

³ İlhan Başgöz ve E.H.Wilson, **Türkiye Cumhuriyetinde Eğitim ve Atatürk**, Ankara, Dost Yayınları, 1973, s.154–166.

⁴ Niyazi Altunya, “Kamu Yönetimi Uzmanlık Programı”, **Türk Ulusal Eğitiminin Gelişimi**, [y.y], Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Yayınları, 1980, s.75.

(Milli Eğitim) Bakanı olarak görev yapan Saffet Arıkan'ın döneminde bu eğitim planlaması üzerinde durulmuştur.

Cumhuriyet döneminde, şehir öğretmeni yetiştirme alanında olduğu gibi köy öğretmeni alanında da ilk köklü ve başarılı girişimler, Mustafa Necati Bey'in Milli Eğitim Bakanlığı döneminde gerçekleştirilmiştir.

Mustafa Necati, göreve geldiğinde ülkedeki okulların sayısı son derece yetersizdir. Ayrıca mevcut okulların büyük bir ekseriyeti okul şartlarını taşımaktan çok uzaktır. Eldeki öğretmenlerin yarıdan çoğu çeşitli kaynaklardan gelmiş olup istenilen nitelikte değildir. Kısacası o yıllarda sistemi çevirecek olan öğretmenlerin hem niceliği hem de niteliği arzu edilen seviyenin çok altında kalmıştır. Okul ve öğretmen sayısının yetersizliği yanında, ülkede 1,5 milyon çocuk okul ve öğretmene kavuşmayı beklemiştir. Bu çocuklardan çok az bir kısmı, ciddi sayılabilecek bir eğitim görmüş; özellikle kırsal alanlarda kalanların, neredeyse tamamına yakın bir bölümü okul ve öğretmen yüzü görmemiştir.⁵

Mustafa Necati'nin Bakanlığı zamanında Türkiye en büyük kültür değişmelerinden biri olarak kabul edilen Harf İnkılâbı'nı gerçekleştirmiştir. Bunun sonunda okullar süratle yeni duruma adapte edilmiş, bu maksatla öğretmenler hızla kurstan geçirilmiş; eğitim ve öğretim aksatılmamıştır.

Harf İnkılâbı ile meydana gelen değişimin okul dışındaki etkilerini azaltmak ve binlerce insana yeni harfleri öğretmek için Millet Mektepleri sistemi devreye sokulmuş ve vatandaşlar yeni yazıyı hızla öğrenmişlerdir.⁶

Nitekim 1926'da onun gayretleri ile çıkarılan Maarif Teşkilatına Dair Kanun ile öğretmen okulları, İlk Muallim Mektepleri ve Köy Muallim Mektepleri olmak üzere iki guruba ayrılmış; böylece, köy okulları için ayrı öğretmen yetiştirecek kurumların kurulabilmesi için yasal bir zemin oluşturulmuştu. Sonuçta bu yasaya uygun olarak, 1927–1928 öğretim yılında Kayseri ve Denizli'de, ilkokul üzerine iki

---

⁵ Mustafa Eski, **Cumhuriyet Döneminde Bir Devlet Adamı Mustafa Necati**, Ankara, Yükseköğretim Kurulu Matbaası, 1999, s.119.

⁶ **A.e.**, s.117.

yıl öğretim süreli, iki Köy Muallim Mektebi açılmıştı. 1927–1928 öğretim yılında tamamı erkek 133 öğrencinin öğrenim gördüğü Köy Muallim Mekteplerine, 1929–1930 öğretim yılından itibaren kız öğrenciler de kabul edilmeye başlanmıştı. Fay Kirby'ye göre, Necati Bey'in liberal entellektüelist yaklaşımının en önemli ürünü olan bu kurumlar, Türkiye'nin ilk özgün pedagoji deneyimi idi ve Türkiye'ye benzer siyasal, ekonomik ve kültürel süreçlerden geçen ülkelerdeki uygulamalara göre çok daha modern ve başarılıydı. Fakat Türk köylerinin ihtiyaç duyduğu binlerce köy öğretmenini yetiştirecek kapasiteden yoksun ve pahalı kurumlardı.⁷

Sonunda Kayseri ve Denizli'de faaliyet gösteren bu iki Köy Muallim Mektebi, 1932 ve 1933 yıllarında, kuruluşları sırasında belirtilen koşulların oluşturulamaması, öğrencilerinin şehir ve kasabalardan alınması ve köye göre yetiştirilememesi gibi gerekçelerle kapatıldı.⁸

Gerek 1932 yılında halkevlerinin kurulması ve güçlü bir şekilde köycülük çalışmalarına başlaması, gerekse yıllarca Türk ocaklarında "köycü doktor" olarak çalışan Reşit Galip'in Maarif Vekili olması, Türkiye'de tekrar köye yönelik bir hareket doğurdu.⁹

1932 yılında köy öğretmeni yetiştirme süreci kesintiye uğramıştı. Fakat iki-üç yıl sonra, gerek kamuoyu, gerekse yerli ve yabancı uzmanlar, Türkiye'deki köy gerçeğini göz önünde bulundurarak, şiddetle bu konunun yeniden ele alınmasını savunmaya başlamıştı. Bu baskılar ürün vermiş; 1935 yılında Saffet Arıkan'ın Kültür (Milli Eğitim) Bakanlığı'na, İsmail Hakkı Tonguç'un da vekâleten İlköğretim Genel Müdürlüğü'ne atanmasından sonra, köy öğretmeni yetiştirme süreci yeniden başlamıştı. Bu aşamada uygulamaya konan yeni proje, Köy Muallim Mekteplerinin kapatılmasından kaynaklanan boşluğun, ülkenin eğitim ve mali gerçeklerine daha uygun olan köy eğitim kurslarının açılmasıyla doldurulmasını öngörüyordu.¹⁰

---

⁷ F.Kirby, **Türkiye'de Köy Enstitüleri**, Ankara, [y.y], 1962, s.61–63.

⁸ Cemil Öztürk, "Cumhuriyet Döneminde Öğretmen Yetiştirme", **75 Yılda Eğitim**, Ed. Fatma Gök, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 1999, s.297.

⁹ Şevket Gedikoğlu, **Eğitim Devrimini Gerçekleştirmek İçin Öğretmen Yetiştirme ve Yerleştirme**, Ankara, [y.y.], 1968, s.17.

¹⁰ Hasan Ali Koçer, **Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Problemi**, Ankara, MEB Yayınevi, 1967, s.48.

Eğitmen kurslarının açılması aşamasında, Mustafa Kemal Atatürk'ün fikri bakımdan önemli bir katkısı olmuş, bu kurumlara eğitim kursları adı verilmesini de o önermişti. Fakat bu uygulamaya ilişkin düşüncenin oluşumunda, yıllardan beri Türk ordusunda askerliğini erbaş olarak yapmış olanların, askerlikleri süresince öğrendikleri okuma yazmayı, köylerine döndükten sonra akraba ve yakınlarına da öğretmesi; Prusya gibi bazı ülkelerde, ilköğretimin mecburi hale getirildiği yıllarda buna benzer basit ve pratik çözümler üretildiğinin bilinmesi şekillendirici bir rol oynamıştı.¹¹

İsmail Hakkı Tonguç, Başbakan İsmet İnönü için hazırladığı bir muhtırada, hayata geçirilecek projenin rasyonel gerekçelerini ortaya koymuştu. Buna göre, Türkiye'de demokrasinin siyasi, iktisadi ve kültürel kurumlarının gerçek dayanağı olacak olan Türk köylüsüydü. Bunlar, dört yüzden az nüfuslu yerleşim birimlerinde yaşayan ve ülke nüfusunun yarısından fazlasını oluşturan bir kitleydi. Buralarda, okul çağına gelmiş çocuk sayısı genellikle 40'ı geçmiyordu. Devletin bunlara klasik eğitim hizmetlerini götürecektir mali gücü yoktu. Hâlbuki bu kitleyi modern uygarlığın şartlarına uygun bir düzeye getirmeden siyasi, hukuki ve sosyal vb. reformların başarıya ulaşması mümkün değildi.¹²

Bilimsel bir bakışla hazırlanan bu muhtırada, önce istatistikler konuşuyor, Türkiye'nin eğitim gerçeği ve çözüm önerileri gözler önüne seriliyordu. Eğitimin nicelik nitelik sorunlarını ve parasal kaynağını birbirinden ayırmadan, birini ötekenden daha önemli görmeden ele alınan ve çözüm gösteren bu muhtıra, yalnız Türkiye için değil, en azından bizim gibi ülkelere, eğitim sorununun çözümü için yeni ipuçları gösteriyordu.¹³

O güne kadar başka eğitimcilerin görmediği bir konu gözler önüne seriliyordu. Gerek Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda gelen yabancı uzmanların Türkiye için önerilerinde, gerekse bu yabancıların kendi ülkelerinin eğitimi için verdiği raporlarda ya da Birleşmiş Milletler kuruluşlarının çeşitli ülkelerin eğitimi için hazırladığı raporlarda

---

¹¹ Koçer, **a.g.e.**, s.102.

¹² Kirby, **a.g.e.**, s.110.

¹³ Engin Tonguç, **Köy Enstitüleri'nin Temelini Atan Bakan**, Ankara, [y.y], 2002, s.3.

Tonguç'un muhtırası değerinde bir eğitim raporuna rastlanmıyordu. Başkalarının gözden kaçırdığı ve onun gözünü diktiği önemli sorun daha önce de değinildiği gibi şuydu: Türkiye'de demokratlaşmanın, politik toplumsal ekonomik ve kültürel örgütlenmenin dayanağı olacağı söylenen, ülkenin efendileri, sadece "Türk köylüsü" denilip geçilecek kadar basit bir olgu değildi. Nüfusun sekseni olan o köylülerden, 400'den aşağı nüfuslu yerlerde yaşayanlar, Türkiye toplumunun yarıdan çoğunu oluşturan bir kitleydi. Buralar o yıllarda ülkenin en kapalı, en az değişmiş köylü kesimiydi; buralar, çocuk sayısı kırk geçmeyen, belki daha az olan yerleşim birimleriydi. Türkiye Cumhuriyeti'nin baş sorunu bu bilinmeyene ve erişilmesi zor olan yarıdan fazlaya ulaşmaktı.

Bu muhtıra, o kesime eğitimle ulaşmanın yolunu, yöntemini gösteriyordu. "Yoksullara, köylülere sonra sıra gelir" anlayışının üstüne giderek, eğitimde fırsat ve olanak eşitliği yaratıcı, farklılığı azaltıcı yeni bir düzenleme yapılacaktı. Muhtıra şu paragrafla son bularak Bakana sorulmuştur:

"... İlköğretim ve eğitim işinin düzenlenmesine temel olabilecek ana sorunlar açıklanmıştır. Bu öneriler uygun görülecek olursa düzenlenme projesine geçilebilir. Hatta bu işin tamamı için bir yasa taslağı hazırlanabilir. Değilse, sağlam temellere dayanan bir düzenleme elde edilemeyecektir. Oysa ilköğretim ve öğretim işini çözümleyebilecek her şeyden önce onu bir yasayla saptamaya bağlıdır. Böyle bir yasanın hazırlanmasına yardım eder umuduyla bu muhtırayı bakanlık katına sunmayı yararlı ve gerekli gördük. Saygılarımızla."¹⁴

Eğitmen kurslarına ve daha sonra köy enstitülerine zemin hazırlayan koşullar, Saffet Arıkan tarafından, Mayıs 1936'da, TBMM'de yapılan bir konuşmada ifade edilmişti. Bakanın verdiği rakamlara göre, bu tarihte Türkiye'de çağ nüfusunun şehirlerde % 68'i, köylerde ise % 29'u okula gidebiliyordu. Yaklaşık kırk bin köyün otuz beş bininde okul yoktu. Mevcut öğretmen okulları her yıl ilköğretimdeki öğretmen miktarını ancak 350 civarında artırıyor. Bu durumda, okulsuz köylerin öğretmene kavuşabilmesi için en az yüz yıl beklemek gerekiyordu.¹⁵

---

¹⁴ İsmail Hakkı Tonguç, **İlköğretim Kavramı**, İstanbul, Piramit Yayınları, 1946, s.296.

¹⁵ **TBMM.Z.C.**, IV. Dönem, C.XI, 26.5.1936, s.245.

Aynı konuşmada Saffet Arıkan, açılacak eğitim kursları projesi hakkında da önemli açıklamalar yapmıştı. Buna göre, köy çocuğu olup askerliğini erbaş olarak yapan ve bu sırada okuma yazma öğrenenler arasından seçilecek kimseler, Ziraat Bakanlığı ile birlikte açılacak yedi, sekiz aylık kurslardan geçirilecekti. Bunlardan mezun olanlara verilecek görev; köylüye okuyup yazma ve faize kadar basit hesap öğretmek, Türk tarihi ve coğrafya hakkında temel bilgi vermek, hayat bilgilerini ve tarım işini pratik olarak göstermekti. Eğitimciler, az nüfuslu köylere gönderilecek ve buralarda yalnız bırakılmayacaktı. Çünkü her sekiz-on köy için bir başöğretmen atanacak ve bu başöğretmen, eğitimcilerin veremeyecekleri konuları öğrencilere ve halka öğretecekti.¹⁶

Eğitimciler kursları, köy öğretmen okulları kurulana kadar bağımsız, daha sonra ise bunlara ve kurulacak olan köy enstitülerine bağlı olarak faaliyetlerini 1946 yılına kadar sürdürmüştür. Yaklaşık on yıllık sürede 8543 eğitimci yetiştirilerek köylere gönderilmiştir. Bunlar, pek çok eksiklerine rağmen, köy ve ülke kalkınması bakımından önemli faydalar sağlamıştır. Eğitimciler sayesinde 6598 köyde ilkokul açılmış, köylüler köy ekonomisini geliştirecek birçok bilgi ve beceriyi onlardan öğrenmiştir.¹⁷

Daha önce eğitim işleri ile ilgilenmemiş olmasına rağmen, Saffet Arıkan Kültür (Milli Eğitim) Bakanı olarak, Atatürk'ün direktifleri doğrultusunda, değer verdiği eğitimci uzmanların katkılarıyla üç yıl altı ay on dokuz gün görev yapmıştır.

Bu tez çalışmasında 1935 ve 1939 yılları arasında Kültür (Milli Eğitim) Bakanlığı görevini üstlenen Saffet Arıkan'ın hayatı, kişiliği ve bakanlığı döneminde eğitim alanında yapmış olduğu icraatları incelenmiş, özellikle de ülkenin en yoksul kesimi olan köyün ve köylünün kalkınması amacıyla gösterilen eğitimci yetiştirme çabaları konu alınmıştır.

---

¹⁶ TBMM.Z.C., IV. Dönem, C.XI, 26.5.1936, s.245-246.

¹⁷ Kazım Öztürk, **T.C. Hükümetleri ve Programları**, Ankara, Ak Yayınları, 1968, s.144.

BİRİNCİ BÖLÜM

SAFFET ARIKAN'IN HAYATI

I. Askeri Hayatı

Saffet Arıkan, 26.11.1887 tarihinde Erzincan'da doğmuştur. Erzincan'ın eski ve tanınmış ailelerinden olan Cingilloğulları'ndan Süleyman Bey'in torunlarından biri, Yusuf Ziya Bey'in oğludur.¹ Gençlik dönemini asker olarak geçiren Arıkan, birinci dünya savaşında Osmanlı ordusunun çeşitli cephelerinde savaşmış, Kurtuluş Savaşı'nda da görevler almıştır.

İlk ve ortaöğrenimini Erzincan ve Erzurum'daki askeri okullarda tamamladıktan sonra öğrenimini İstanbul'daki Mektebi Harbiye'de sürdürmüş, bu okulu bitirip Türk ordusuna katılmıştır. 1910 yılında da Erkânı Harbiye Mektebi (Harp Akademisi)'den yüzbaşı rütbesiyle mezun olmuştur. Staj için önce Genelkurmay Üçüncü Şubesi'ne verilmiş, bu görevini sürdürürken Yemen'deki Türk Ordusu Komutanlığı emrine atanmıştır. Burada kurmay yüzbaşı rütbesiyle, Kurmay Yüzbaşı Salih (Omurtak) ve İsmet (İnönü) ile birlikte görev yapmıştır.²

1913 yılının Ağustos ayında Yemen'den İstanbul'a dönmüş ve Genel Kurmay Karargâhı Birinci Şubesi'nde çalışmaya başlamıştır. Aynı yılın Eylül ayında Divanı Ali Askeri Kitabetine memur olarak atanmış bulunan Saffet Arıkan, 1914 yılı Nisan ayında bu görevi üzerinde kalmak şartıyla Birinci Dünya Savaşında Üçüncü Tümen Kurmay Başkanlığında görevlendirilmiştir. 1914 yılı Aralık ayında Birinci Kuvvai Seferiye Erkânı Harpliğiyle Bağdat'a hareket etmiş, aldığı bir emir üzerine tekrar İstanbul'a dönmüştür ve 14 ncü Fırka Kurmay Başkanlığı'na tayin olmuştur. Bu fırka ile 2.7.1915 tarihinden Ekim 1915'e kadar Çanakkale'de Kerevizdere muharebatında bulunmuştur. Aralık 1915'te 6 ncü Ordu Kurmay Başkanlığı'nı üstlenen Arıkan, daha

---

¹ Erdoğan Başar, **Milli Eğitim Bakanlarının Eğitim Faaliyetleri (1920–1960)**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 2004, s.311.

² Bahir Sorguç, **Türk Ansiklopedisi**, C.III, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi, 1982, s.304.

sonra Bağdat'a gitmiştir. Nisan 1916 tarihinde 18 nci Kolordu Kurmay Başkanlığı'nda Şube Müdürü ve Şubat 1916'da 18. Kolordu Kurmay Başkanı olmuştur. Bu arada 1916 yılının Aralık ayında rütbesi de binbaşılığa yükseltilmiştir. 1917 yılı Aralık ayında Genel Karargâh 1. Şube Müdür Muavini olan Arıkan, bu görevini sürdürürken Alman Birliklerinin Batı Cephesine staj için gönderilmiştir. Dönüşünde Bakü Seferi'ne katılmış ve Bakü'nün alınmasında orada bulunmuştur. Bakü Seferi'nden sonra 25. Kolordu Kurmay Başkanlığı'na, Sadrazam ve Harbiye Nazırı olan İzzet Paşa'nın Başyaverliği'ne atanmıştır. İzzet Paşa'nın görevlerinden istifa etmesi üzerine Arıkan'ın da görevi sona ermiştir.³

İstanbul'un İngilizler tarafından 16.3.1920 tarihinde işgal edilmesinden sonra Ankara'ya gelen Erkânıharp Reisi Yaver Binbaşı Saffet Arıkan, buraya gelmesinin haftasında Ali Fuat Paşa'nın refakatinde Anzavur Harekâtı'nı idare etmek için Bursa'ya ve oradan da Düzce-Bolu isyanı mıntikasına hareket etmiştir.⁴

Saffet Arıkan 26.6.1920'den 1.12.1920 tarihine kadar Garp Cephesi Kurmay Başkanlığı yapmıştır. Daha sonra Milli Hükümet tarafından Moskova Ateşe Militerliği'ne tayin edilmiştir. Moskova'dan Türk Ordusu'nun silah ihtiyacını karşılayabilmek için çalışmalar yapmış, oradan Almanya'ya geçmiştir. 1.3.1921'de yarbay olmuş ve 1923 yılında yurda dönmüştür. Askerliği meslek olarak seçen, olayların akışı içerisinde politikayı tercih eden Saffet Arıkan 1923 yılı Ağustos ayında Kocaeli Livası Mebusluğu'na seçilerek TBMM'ye girmiştir. 1.6.1925 tarihinde Albaylığa yükselen Saffet Arıkan, 1.3.1926 tarihinde kendi isteğiyle ordudan emekliye ayrılmıştır.⁵

II. Siyasi Hayatı

Saffet Arıkan, III, IV, V, VI. ve VIII. dönem Erzincan, VII. dönem Konya Milletvekili olarak TBMM'nde görev almıştır. 1925–1931 yılları arasında CHP'nin Genel Sekreterliği'ni yapmıştır. Erzincan Milletvekili iken Kültür (Milli Eğitim) Bakanı Abidin Özmen'in, Doğu İlleri Genel Müfettişliği'ne atanması nedeniyle istifa ederek ayrılması üzerine Kültür (Milli Eğitim) Bakanı olmuş ve

---

³ Başar, a.g.e., s.312.

⁴ Ali Fuat Cebesoy, **Milli Mücadele Hatıraları**, İstanbul, Vatan Matbaacılık, 1953, s.351.

⁵ Bahir Sorguç, **Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri**, Ankara, UNESCO Yayınları, 1987, s.39.

10. 6. 1935 tarihinde göreve başlamıştır.

“Şeflerim emretti, şimdi geldim göreve başladım”⁶ diyen ve kendisinin eskiden eğitim işleriyle meşgul olmadığını, pedagoji mütehassısı olmaktan pek uzak bulunduğunu ve yüklendiği ödevi sırf Büyük Önder'in emrini ifa için üzerine aldığını belirten⁷ Saffet Arıkan, Atatürk'ün yakınlarından ve O'nun güvenini kazanmış insanlardan biridir. Basına verdiği demeçlerde:

“Bakanlığa geldiğim günden beri, kültür işlerini bir programa ve sisteme bağlamak direktifine uyarak çalışmaya başladım”⁸

“Büyük önderimize ve Başbakanımıza verdiğim izahlar üzerine aldığım emirler çalışma çerçevemi oluşturmuştur”⁹ sözleriyle, eğitim-öğretim konularındaki düşüncelerinin ve çalışmalarının kaynağını bütün açık kalpliliğiyle ortaya koymuş bulunmaktadır.

1935 yılına kadar bütün dünyada hissedilen ekonomik bunalım Türkiye’de de etkisini göstermiş, bu sebeple fert ve toplumun istek ve ihtiyaçları değişmiş, bu istek ve ihtiyaçlar da ders programlarında değişiklik yapılmasını zorunlu kılmıştır.

Saffet Arıkan, Kültür (Milli Eğitim) Bakanlığı görevine başlamasıyla birlikte kendinden önceki bakanların çoğunun da yaptığı gibi Türk eğitim sisteminin karşı karşıya bulunduğu sorunların neler olduğunu belirleyebilmek maksadıyla çalışmalara başlamıştır.

Özellikle ilkokul öğretmenlerinden üstün başarılı olanlara ortaokullarda görev alma yolunu açmış, öğretmen ihtiyacının karşılanması için önlemler almış, köy ilkokul öğretmenleri ihtiyacına cevap vermek üzere eğitimlik ve gezici başöğretmenlik sistemini uygulamaya koymuştur.

Aralık 1938’ de rahatsızlığı sebebiyle görevinden istifası kabul görmüş,

---

⁶ Cumhuriyet, 12.6.1935, s.5.

⁷ Cumhuriyet, 23.9.1935, s.3.

⁸ Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve Milli Eğitim Bakanlarının Söylev ve Demeçleri, Ankara, Milli Eğitim Basımevi, C.II, 1946, s.201.

⁹ Cumhuriyet, 1.7.1935, s.1.

Kültür (Milli Eğitim) Bakanlığı görevi sona ermiştir.¹⁰

1940–1941 yılları arasında da Milli Savunma Bakanlığı görevlerinde bulunmuştur. Milli Savunma Bakanlığı sırasında meydana gelen en önemli olay, 23.6.1941 tarihinde Portsaid'e gitmek üzere hareket eden Refah Şilebinin Mersin'den hareket ettikten kısa bir süre sonra bir patlama sonucu batması ve gemide bulunan 200 kişiden 168 kişinin boğulmuş olmasıdır.

Ancak, patlama nedeni bilinmeyen bu olayla ilgili olarak yapılan inceleme ve araştırmalar sonucunda Saffet Arıkan'la birlikte zamanın Ulaştırma Bakanı Cevdet Kerim İncedayı hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde, meclis soruşturması açılmasına gerek olmadığı kararı alınmıştır.

Daha sonraki yıllarda, Berlin Büyükelçisi olarak Almanya'da bulunmuştur.¹¹ İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine Türkiye'ye dönmüştür. Saffet Arıkan 26.11.1947 tarihinde vefat etmiş, vasiyeti gereği 27.11.1947 tarihinde İstanbul'da Eyüp Mezarlığı'nda toprağa verilmiştir.

III. Kişiliği

Saffet Arıkan, bütün hayatını memleketine adanmış bir asker olmakla beraber, Milli Mücadelenin kahramanlarından, Türk inkılâbının sayılı devlet adamlarından biridir. İstanbul'un işgalinden sonra, Anadolu'ya geçişi çok önceden tanıdığı, hayatı boyunca kendisine saygı duyup içtenlikle bağlı kaldığı İsmet İnönü ile birlikte olmuştur. İsmet İnönü ile birlikte Anadolu'ya geçerek Milli Mücadeleye katılmış, Atatürk'ün güvenini kazanmış (onun ölümünden fazlasıyla etkilenmiş), politika hayatında Parti Genel Sekreterliği, Milli Eğitim ve Milli Savunma Bakanlığı yapmış değerli bir devlet adamıdır.¹²

Saffet Arıkan, asker olarak yetişmiş, değerli kumandanların maiyetinde önemli görevler almıştır. Askerlik yaşamı mücadele ve zor savaş günlerinde geçmiş olmakla beraber tatlı ve acı anılarla doludur.

---

¹⁰ Bk. Ekler/Ek-B/1.Belge/ No. 030–10–02–07–14–80–2, s.82.

¹¹ Bk. Ekler/Ek-B/2.Belge/ 030–18–01–02–99–63–8, s.83.

¹² Sorguç, **a.g.e.**, s.52.

Saffet Arıkan'ın bütün tanıdıklarının, dost ve arkadaşlarının O'nun hakkındaki ortak kanaati; kibar, terbiyeli ve herkese karşı saygılı olduğu yönündeydi. Fakat ufak bir saygısızlığa tahammül edemeyecek kadar da onurlu ve haysiyetine düşküdü. Yaşamı boyunca evlenmeyen Saffet Arıkan, geniş bir kültüre sahipti, Almanca ve Fransızca biliyordu.

Arıkan gösterişten, öne çıkmaktan kaçınan, gereksiz konuşmayan, ilk bakışta donuk, astları arasına uzaklık koyan bir kişi izlenimi bırakırdı. Ama bu görünümün arkasında çok duygulu, zaman zaman duygusal bir kişilik vardı. Çok iyi bir dinleyici idi. Ama süslü sözlerden, bilgiçlik gösterişlerinden hoşlanmazdı. Önerileri sabırla dinler, kararlarını iyice düşünerek verirdi.¹³

Tonguç onun için:

“...Uyur gibi görünen, ama her zaman uyanık, kavrayıcı ve sarsıcı bir zekâsı vardı. Düşünlerin, olayların sağlamını çürüğünü hemen ayıklayıveren demir gibi bir mantığı vardı. Yaşamı boyunca geçirdiği deneyimlerden onun kadar iyi yararlanmış çok az insan tanıdım. Tam bir kurmaydı ...” der.¹⁴

“Hayatta tanıdığım, meziyetlerine meftun olduğum insanlardan iki tanesi bazı bakımlardan birbirine çok benzerdi. Rahmetli Saffet Arıkan ve Nafi Atf Kansu.

Bizim neslimize ağabeylik eden sır kutusu gibi kapalı duran bu iki büyük insanın ikisi de gördüklerini, bildiklerini, hele memleket işleri ile ilgili düşüncelerini kolay kolay söylemezlerdi.

Böyle olduğu halde onların çevreleri insana merhametli bir ananın sıcak kucağı gibi tesir ederdi.

İnsan bu çevreye girince kendisini tatlı bir dostluk havasının huzuru içinde bulur, önceden tasarlamadığı derecede faydalanır, rahat rahat her şeyi konuşabilirdi.”¹⁵

Eski Yargıtay Başkanlarından Baha Arıkan'da şöyle yazıyor:

---

¹³ Tonguç, **a.g.e.**, s.3.

¹⁴ **A.e.**, s.4.

¹⁵ İsmail Hakkı Tonguç, **Kitaplaşmamış Yazılar**, C.II, [y.y], 2002, s.448.

“ ... O, bütün hayatında gölgede kalmasını bilmiştir. Moltke'nin “iyi bir kurmay zabiti vazifesini yapıp gölgede kalmasını bilendir”, sözünü her zaman tekrar ederdi. Mütemadiyen tekrarladığı bu vecizenin en kuvvetli bir tatbikçisi kendisi olmuştur.”¹⁶

Ancak ölümünü takip eden günlerde, ölümü hakkında türlü dedikodular çıkmış, “intihar etti”, “zehirlenerek öldü”, gibi birbirini tutmayan sözler kulaktan kulağa fısıldanıp durmuş, bazı kaynaklarda da ölüm sebebi “intihar” olarak gösterilmiştir.¹⁷

Bütün bunlara rağmen, Baha Arıkan, ölümünün 17. yıldönümünde, Saffet Arıkan hakkında ileri sürülen iddiaların asılsız olduğunu görgü tanığı olarak kesin bir dille belirtmiş ve şöyle demiştir:

“Yine üzgün olduğu günlerden birisi, 26.11.1947 akşamı idi. Karımla beraber ziyaretine gitmiş, kendisini rahatsız bulmuştuk. Midesinden, uyuyamamaktan şikâyet ediyordu. Yanımızda yarım komprime uyku ilacı aldı fakat almasıyla çıkarması bir oldu. Hiç evlenmemiş bekâr yaşamıştı. Gece yanında kaldım, geç vakte kadar türlü konulardan konuştuk sabahleyin altıya beş kala kalktığımda yorganı açılmış, rahatça teneffüs ederek uyuyordu. Yavaşça yorganımı örterek giyinmek üzere odama girdim. On dakika sonra evi terk edeceğim sırada üzerinin açılmış olduğunu görerek yaklaştığımda nefes almıyordu. Derhal doktor çağırdım. Saffet Arıkan, benim giyinme zamanım olan on dakika içerisinde kalbinin ani olarak durması sonucu ölmüştür.”¹⁸

Baha Arıkan, iddiaların özel amaçlara yönelik yalanlar olduğunu vurgularken, annesi ile ağabeyi arasında geçen ve ağabeyinin hayatına son verme hususundaki düşüncelerini yansıtan bir konuşmaya dayanarak da;

“Saffet Arıkan intihar etmemiştir. Aldığı uyku ilacı yarım komprime olup, onu da eşimin ve benim yanımda almıştır. İntiharı en mutsuz zamanlarında dahi aklından geçirmemiştir. O kadar geçirmemiştir ki ölümünden yedi sekiz ay evvel, yine alkollü bir gününde annemiz kendisine serzenişte bulunmuş, “ Saffet intihar mı ediyorsun?” şeklinde tariz etmişti. Cevap ise şu idi. “Hayır anne, ben askerim, intihar edersem tabanca ile intihar ederim”¹⁹

---

¹⁶ Tonguç, a.g.e.,s.4.

¹⁷ **Harp Akademilerinin 127.Yılı**, İstanbul, Harp Akademileri Yayını, 1975, s.53.

¹⁸ Tonguç, a.g.e.,s.4.

¹⁹ Baha Arıkan, “Yıldönümünde Saffet Arıkan'ın Ölümü”, **Cumhuriyet**, 27.11.1964, s.8.

Saffet Arıkan, Kurtuluş Savaşı yapan halkın eğitim eşitliği hakkında çığır açan, katkıda bulunan uygulamacı bir kurmaydır. Türk insanının eğitimle gelişeceğine inanan, bu değişme ve gelişmeyi sadece para ve maddi refah çizgisinde görmeyen, köyü, köy çocuğunu üretici, yaratıcı düzeye kavuşturmak için bilginin yardımıyla savaşıllığa ulaştırmaya yönelten bir kişiliğe sahipti.²⁰

IV. Mustafa Kemal Paşa'ya Atatürk Soyadının Verilmesine Katkısı

Gazi Mustafa Kemal'e Atatürk soyadı biraz yardımla Saffet Arıkan'ın armağanıdır. Soyadı Kanununun çıkarıldığı sıralarda Mustafa Kemal Paşa için 14 soyadı adayı belirlenmiş, bunların arasından Atatürk soyadı, Naim Hazım Onat'ın tavsiyesi üzerine Mustafa Kemal Paşa'nın seçtiği soyadı olmuştur. Önerilen diğer soyadları şöyledir:

Mustafa Kemal Etealp
Mustafa Kemal Arız
Mustafa Kemal Ulaş
Mustafa Kemal Yazır
Mustafa Kemal Emen
Mustafa Kemal Çogaş
Mustafa Kemal Salış
Mustafa Kemal Begit
Mustafa Kemal Ergin
Mustafa Kemal Tokuş
Mustafa Kemal Beşe
Mustafa Kemal Türkata (Türkatası)

Saffet Arıkan'ın bulduğu soyadı Türkata ve Türkatası soyadıdır. Çankaya'da yapılan toplantıda liste okunduktan sonra Mustafa Kemal Paşa orada bulunan Naim Hazım Onat'a: "siz ne dersiniz?" diye sormuş Onat da şu cevabı vermiştir: "Türkata

---

²⁰ Ferit Oğuz Bayır, **Köy Enstitüleri**, Ankara, Köy Enstitüsü Vakfı, 1971, s.70.

ve Türkatası kelimeleri gerek yazılıŖta gerek söyleniŖte bana biraz tuhaf geliyor. ArkadaŖlar, biliyorsunuz tarihimizde Atabey unvanı vardır. Anlamı da askerlikte müŖavir, hoca demektir. Bu unvanı taşıyan birçok Türk büyüğü vardır. Biz de Türk'e her alanda atalık etmiş, Türklüğü kurtarmış, istiklaline kavuşturmuş olan büyük Gazi'mize Atatürk diyelim. Bu bana Ŗivemize de daha munis, daha uygun gibi geliyor." bunun üzerine Gazi, Atatürk soyadını benimsemiŖtir. Bunun üzerine Büyük Önder Gazi Mustafa Kemal'e, 24.11.1934'te kabul edilen kanunla "Atatürk" soyadı verildi.²¹

Başbakan İsmet PaŖa'nın kanun teklifiyle; büyük kurtarıcıya, gerçekleri dile getiren en uygun, en güzel, en anlamlı soyadının verilmesi, mecliste oybirliğıyle alkışlar arasında kabul edildi:

"Reis, kanun teklifinin heyeti umumiyesini okudu. Bundan sonra kürsüye gelen İsmet PaŖa dedi ki: 'ArkadaŖlar, büyük önderimiz, cumhurreisimizin soyadı için kanun teklif ediyoruz. Düşündük ki, Soyadı Kanunu tatbik olunurken, büyük önderin taşıyacağı adı tayin, büyük meclisin borcudur. Bu kanunla "Atatürk" adını teklif ediyoruz. İnanıyoruz ki, Atatürk adıyla büyük Türk ulusu en büyük oğluna, en büyük saygılı hitabını yapmış olacaktır."²²

Mustafa Kemal'e Atatürk Soyadı ile ilk kez hitap eden de yine Saffet Arıkan olmuŖtur.²³

---

²¹ www.atamturk.com/belgeler/ani/ani23.htm_22k

²² **TBMM.Z.C.**, İ: 68, IV. Dönem, C.II, 24.11.1934, s.212.

²³ Özel, **a.g.e.**, s.335.

İKİNCİ BÖLÜM

SAFFET ARIKAN'IN EĞİTİM POLİTİKASI VE BU POLİTİKAYA ATATÜRK'ÜN GÖRÜŞLERİNİN ETKİSİ

I. Saffet Arıkan'ın Kültür (Milli Eğitim) Bakanlığı'na Getirilmesi ve Türkiye'de Eğitimin Durumu

10.6.1935'de Saffet Arıkan Kültür Bakanlığı (Milli Eğitim Bakanlığı) 'na getirildi. İlköğretimin geliştirilmesi, köylünün kalkınması, Cumhuriyet'in öncelikli gündemiydi. Kırk bin köyden otuzbeş bini okulsuzdu. Yüzyıllardır dış ve iç sömürünün üzerinde yoğunlaştığı köylü ilkel araçlarla toprağı işliyor, karnımı zor doyurabiliyordu. Bu durum değışmeliydi. Uzman raporları, eğitimciler bu görüşteydi. Türkiye'ye görüşlerinden faydalanılmak için çağırılan ilk yabancı eğitimci John Dewey olmuştur. 1924 yılında ülkemize gelerek iki ay kadar kalan ve bu süre içerisinde incelemelerde bulunan Kolombiya Üniversitesi Profesörlerinden John Dewey raporunda “Okullarda köylülerin ve çiftçilerin ilgi ve gereksinimlerine özel bir önem verilmeden öğretimin yaygınlaştırılması ve zorunlu kılınması, sosyal çelişkiler doğuracak olağanüstü bir durum ortaya koyar. Köylülerle çiftçilerin gereksinimleri ayrıca düşünülmeden geliştirilecek bir eğitim sistemi lafçı ve gerici olur... Türkiye'de ulusal refahın gelişmesi, tarım çalışmalarının düzeltilmesiyle sıkı biçimde ilgilidir. Bu bakımdan Türkiye eğitimi için en baş sorun, derslerin konulan köy hayatına iyice bağılı olacağı bir tür ilk ve ortaokullar kurulmasıdır”¹ diyordu.

Dewey'i 1925'de Kühne'nin gelişi izlemiştir. Kühne'nin Türk eğitimi için önemli bulduğu meseleler ve gösterdiği çareler şunlardır:

“Türkiye'de öğretmen maaşları çok azdır. Bu yüzden öğretmenler kendilerini gereğı gibi mesleklerine veremiyorlar. Öğretmen maaşları artırılmalıdır. Her şeyin yeniden kurulması, süratle değışmesi yüzünden öğretmenler pek sık yer değıştiriyorlar. Bu önlenmeli, mesleğe bir

---

¹ John Dewey, **Türkiye Maarifi Hakkında Rapor**, 2.bs., İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1952, s.19.

duruluş verilmelidir. Türkiye’de okul giderlerinin ve öğrenci için harcanan paranın oldukça yüksek olduğu görülmelidir. Bunu önlemek için hükümet parasız yatılı sistemini bırakmalı, çocuk velilerine daha fazla külfet yüklenmelidir. “Öğretmen okullarının bir sınıma bahçesine ve tarlasına sahip olması öğretmenlerin ameli olarak yetiştirilmesi için faydalı olacaktır.” Okul binası kıtlığı çeken büyük yerlerde öğleden önce ve sonra olmak üzere ikili eğitim yapılarak binalar iki defa kullanılabilir. Orta eğitimi bitirip liselere devam edebilen öğrenci sayısı çok azdır, bunu artırmak için yeni liseler açılmalıdır. Ayrıca ortaokulların sınav ve sınıf geçme yolları değiştirilmelidir.”²

Künhe, genel eğitim üzerinde yukarıdaki fikirleri ileri sürdükten sonra, teknik eğitim üzerine düşündüklerine geçiyor. O’na göre:

“Gelişen her memlekette olduğu gibi, yakın bir gelecekte Türkiye’nin de çırağa ve ustaya ihtiyacı olacaktır. Türkiye’de demiryolu inşaatı bile daha şimdiden 10 bin uzman işçi istemektedir. Türkiye’de bu çırakları özel atölyelerde yetiştirecek sanayi ve ustalar yoktur. Bunun için Devlet Demir Yollarının ve Bahriye’nin elindeki çirak okulları genişletilmeli ve buralardan faydalanmalıdır. Ayrıca 1- Çirak ve uzman işçi, 2- Teknisyenler yetiştirmek için yeni okullar. Memleketin ihtiyacı olan yüksek dereceli teknik elemanların yetiştirilmesi için de makine mühendisi, mimar ve mühendis okullarına ihtiyaç vardır.”³

Künhe kadınların meslek eğitimi üzerinde de durmuş onlar için açılacak okullarda özellikle ev idaresi, çocuk bakımı, biçki ve dikiş gibi derslerin yer almasını istemiştir.

1927 yılında, teknik öğretim üzerinde inceleme ve öğütlerde bulunmak üzere Omer Buyse Türkiye’ye davet edilmiştir. Buyse, Ankara, Kütahya, Konya, Adana, Mersin, İzmir, Aydın ve İstanbul gibi sanayi bölgelerinde yaptığı incelemelerin sonunda düşündüklerini bir rapor halinde bakanlığa bildirmiştir. O’na göre:

“Açılmış ve açılacak olan teknik ve meslek eğitimi okulları, memleket endüstri hayatının ardından gitmeyecek, önünde yürüyüp ona yol gösterecek öğretmen ve uzmanlar yetiştirecektir. Alınacak tedbirlerin başarılı olabilmesi için, iş hayatı, endüstri ve ziraat çevresinde uygun bir hava yaratmak gereklidir. Türkiye’de aydın zümre ve okullar, geçmiş

---

² Başgöz, Wilson, **a.g.e.**, s.135.

³ **A.e.**, s.136.

yüzyılların edebi ve felsefi havasıyla fazla yüklü görünüyorlar. O devirlerde endüstri ve iş hayatı esirlere has sayılıyordu. Bu zihniyetin değişmesi teknik eğitimin gelişmesi için gereklidir.”⁴

Buyse ile yabancı uzmanların devri kapanmaz. Bunu, 1933’te davet edilen E.Walter Kemerrer kurulunun öğütleri izler. Bu Amerikan heyeti, Türk ekonomi üzerinde incelemeler yapan bir uzmanlar gurubundan meydana gelmiştir. (Edwin Walter Kemerrer, Walter D. Hines, Brehon Somervell, O. F. Gardner, C. R. Whittlesey, W. L. Wright,İr.Bongt Wadsted,Goldthwaite H. Dorr,H. Alexandre Smith,Vaso Trivanovith) Adı geçen kurul, ekonomi ile ilgili öğütlerine, Türk eğitimini ilgilendiren bir bölüm de eklemiştir. Kemerrer kurulunun raporu, eğitimi, ekonomik meselelerle beraber ele alması bakımından öteki raporlardan ayrılır. Rapor eğitimle, Türkiye’nin ekonomik meseleleri arasındaki ilgiye dikkati çekerek başlıyor:

“Eğitim meselesi, iktisadi gelişim ile o kadar sıkı bir surette ilgilidir ki, bu iki konu ayrı ayrı düşünülemez. İktisadi noktadan bakıldığında esaslı eğitim ihtiyaçlarının henüz tamamiyle bulunup değerlendirilmediği ve bunların tatmini için gerekli araçların teminine kâfi derecede önem verilmediği görünüyor.”⁵

Kemerrer raporu, ülke ekonomisi ile ilişkilendirmek amacıyla eğitimi memleket iktisadiyatı ile ahenkli bir hale koymak için şu “dört ekonomik eğitim sisteminin son derece önemli olduğunu ve bunların üzerinde dikkatle durulması gerektiğini” ileri sürüyor. Bu dört ekonomik eğitim şubesi şunlardır. 1- Ziraat, 2- Fen ve mühendislik, 3- Usta sanayi işçisi ve idarecileri, 4- Ticaret.⁶

1934’te okulları incelemek için bakanlıkça görevlendirilen Amerikalı eğitimci Dr. Beryl Parker ise “Türkiye İlköğretimi” konulu raporunda şunları söylüyordu:

“Köy okullarından başlayarak çocuklara meslek eğitimi verilmeli, program buna göre düzenlenmeliydi. Türkiye gibi ülkelerin kalkınması köy nüfusunu harekete geçirmekle sağlanabilirdi. Köyde ilköğretim yaygınlaştıkça, çevreye açılma başlayacak, ekonomik dengeyi olumlu yönde etkileyecekti. Ayrı köy öğretmen okulu

---

⁴ Başgöz, Wilson, a.g.e., s.137.

⁵ A.e., s.139.

⁶ A.y.

açma yerine Meksika’da olduğu gibi gezici köy öğretmenliği getirilmeliydi. Halkevi, Kızılay gibi kurumlar köye hizmet vermeli, her bakanlık kendi elemanını göndermeliydi. Alman köylerindeki gibi içinde öğretmen evi, bahçesi, çiçekliği, tarlası bulunan çiftlik okulları yapılabilirdi. Öğretmen yetiştirme işi ortaöğretime değil, ilköğretime bağlanmalı ya da bu iş için bakanlıkta ayrı bir daire kurulmalıydı. Çok öğretmen yerine, öğretmen okullarına az öğrenci alınarak iyi yetiştirilmeliydi. Yetenekli öğretmenler izinli sayılarak, yükseköğrenim görmelerine olanak tanınmalıydı.⁷

Birbirini izleyen tüm bu uzman raporlarında köy hayatına uygun eğitim verebilecek bir eğitim sistemi yaratmak fikri ön planda tutulmaktaydı.

Saffet Arıkan bakanlığın öncelikle yapması gereken işlerin neler olacağını belirleyebilmek maksadıyla başlattığı sorunları belirleme çalışmaları çerçevesinde öğretmenlerden anketler yoluyla bilgi edinmeğe çalışmıştı. Bu anketlerde 789 öğretmenden (lise öğretmenleri), ortaokul programlarının bir değerlendirmelerini yapmalarını, liselerin Batı ülkelerindeki benzerleriyle boy ölçüşebilecek düzeyde eğitim vermelerinin sağlanması için ne gibi önerilerde bulunabileceklerini, liselerin teşkilat ve öğretim programlarında herhangi bir değişikliğe ihtiyaç olup olmadığını belirtmelerini istemişti. Böylece o daha işin başında görevini ciddiye almış oluyordu.⁸

Arıkan'ın üzerinde önemle durduğu diğer bir eğitim kademesi de ilköğretim olmuştur. Zaten o günlerde CHP'nin parti grubunca oluşturulmuş bulunan komisyonun ilköğretimle ilgili olarak hazırlamış bulunduğu rapor doğrultusunda ilköğretimle ilgili çalışmalar ön plana çıkmıştı. Yine 1935 CHP Büyük Kurultayı’nda köy eğitimi konusunda konulmuş bulunan ilkeler çerçevesinde köy çocuklarının kısa zamanda pratik hayatın gereklerine uygun bir biçimde yetiştirilmesi de Kültür Bakanlığının çalışma programına dâhil olmuştu. Saffet Arıkan bu nedenle mevcut köy okulu sisteminin yanında yeni bir sistemi daha devreye sokabilmek için harekete geçmişti. Bizzat Arıkan tarafından belirtildiğine göre, üç veya dört sömestirlik köy okullarının kurulması tasarlanmaktaydı. Bu okullar kanalıyla Kemalist, yurtsever

⁷ İsmail Hakkı Tonguç, **Canlandırılacak Köy**, İstanbul, Güven Matbaası, 1947, s.429.

⁸ “Kültür İşlerine Verilen Yeni Yöntem”, **Cumhuriyet**, 30.7.1935, s.3.

fertler yetiştirilecekti. Ve yine bu fertler kamunun çıkarlarını, kendi çıkarlarından üstün tutan ekonomik bir unsur haline getirileceklerdi.

Saffet Arıkan'ın izlemeyi düşündüğü eğitim politikasının ne olduğunu, yine kendisi tarafından TBMM'de 1936 yılı bakanlık bütçe görüşmelerinde yapmış olduğu konuşmasından öğrenebiliyoruz. Arıkan şunları dile getirmişti:

“...Arkadaşlar biz maarif işini evvela şu cepheden mütalaa ediyoruz. Vatandaşa vereceğimiz bilgiyi maddi hayatında kendisine faydalı kılmak. Bizim esas prensibimiz budur. Bunun için takip ettiğimiz sıra da şudur: Evvela bu noktai nazara göre vatandaşa ne gibi malûmat ve bilgi vereceğiz. İkincisi bu bilgiyi hangi hoca vasıtasıyla vereceğiz” Yani evvela bir program sonra bir muallim. Daha sonra da yani bu iki esas mevcut olduktan sonra mektep açmaktır. Sıra böyle geliyor. İkincisi memlekette realite nedir, bugünkü vaziyet durum nedir? Bunu tetkik edip buna göre çare ve tedbir bulmak. ...”⁹

Tablo 1: Çeşitli Öğrenim Yıllarında Okul, Öğrenci Sayısı ve Okuma Yazma Oranları

Öğrenim yılı	İlköğretim		Orta öğretim				Mesleki ve Teknik Okul		Tüm Yüksek Öğretim		Okuma yazma oranı
	Okul sayısı	Öğrenci sayısı x1000	1. devre		2. devre lise		Okul sayısı	Öğrenci sayısı x1000	Kuruluş sayısı	Öğrenci sayısı x1000	
1923–1924	4894	341	72	6	23	1	64	6	9	3	10,7
1930–1931	6598	489	83	27	22	6	59	9	17	4	-
1935–1936	6275	688	191	52	36	14	64	9	18	7	19,2
1940–1941	10596	956	283	95	82	25	103	20	20	13	22,4
1945–1946	14010	1358	252	66	83	26	244	54	31	19	29
1950–1951	17428	1617	406	68	88	22	326	53	34	25	33,6
1955–1956	18724	1984	573	133	123	33	415	73	40	37	40,9
1960–1961	24398	2867	745	291	194	76	530	108	55	65	39,5
1965–1966	30863	3933	943	412	240	111	786	178	96	97	48,7
1970–1971	38513	4940	1842	783	518	245	913	235	152	159	55,3
1975–1976	42000	5466	2793	1039	873	386	1237	388	288	322	61,4
1979–1980	44303	5622	4100	1179	1104	532	1719	515	347	270	-

Kaynak: Türkiye İstatistik Yıllığı ve Türkiye’de Toplumsal ve Ekonomik Gelişmenin 50 yılı, 1981

Sözlerinden de anlaşıldığı gibi Arıkan eğitime pragmatik bir açıdan yaklaşmaktadır. Fakat pragmatik bir eğitimin verilebilmesi için de iki şeye ihtiyaç olduğunu vurgulamıştır. Bunlardan birincisi program, ikincisi de öğretmenle ilgilidir.

⁹ TBMM.Z.C., İ: 68, IV. Dönem, C.II, 26.5.1936, s.245.

Bu ikisi sağlanmadan okulun açılmasının gereksizliğini dile getirmiştir. İşte bu anlayışlar ve Türkiye'nin ihtiyaçları doğrultusunda Arıkan, kırsal bölgeleri okula ve öğretmene kavuşturabilmek için yeni model arayışları içine girmiş, Tablo 1'de de görüldüğü üzere kendisinin Kültür (Milli Eğitim) Bakanlığı yaptığı dönemde okul ve öğrenci sayılarında gözle görülür artış, ulaştığı başarının göstergesi olmuştur. Kısaca Arıkan'ın Kültür (Milli Eğitim) Bakanı olarak sorunlara yaklaşımı, Türkiye'nin eğitim ihtiyaçlarını yine Türkiye'nin kaynaklarını en iyi şekilde kullanarak karşılama yolunu izlemiştir diye özetlenebilir.

II. Atatürk'ün Saffet Arıkan'a Eğitim Konusunda Verdiği Talimatlar ile Hükümet Programlarındaki Eğitim Hedefleri

Arıkan, belli bir amaçla, Atatürk'ün önerisiyle 10.6.1935'de bakanlığa getirilmişti. Mustafa Kemal'in çok önem verdiği, devletin geleceği için yaşamsal saydığı eğitim konusundaki en önemli sorun ilköğretim sorunuydu. Atatürk kendine özgü bir yöntem olan; meslektan olmasını ölçü almaksızın güvendiği kişileri iş başına getirmeyi bir kez daha hayata geçirerek, bir askeri eğitim bakanı yapmıştı.¹⁰

Arıkan'ın göreve getirilmesinde; Bakanlığı siyasal açıdan atlama tahtası yapmayacak bir kişi olması, bakanlıktaki hiziplerin ve politikacıların etkisine giremeyecek iradeye sahip olması, eğitimde kişisel görüşleri olduğu gibi bir savının olmaması, önerileri dinlemesini ve karar alıp hızla uygulamaya geçmesini, işi yürütecekleri denetlemesini, çalıştırmasını bilen bir kişiliğe ve yeteneklere sahip olması etkili olmuştur.

Daha önce eğitim işleri ile ilgilenmemiş olmasına rağmen, Saffet Arıkan Kültür (Milli Eğitim) Bakanı olarak, Atatürk'ün tavsiyeleri ile değer verdiği eğitimci uzmanların katkılarıyla üç yıl altı ay on dokuz gün görev yapmıştır. Özellikle ilköğretim öğretmenlerinden üstün başarılı olanlarına ortaokullarda görev alma yolunu açmış, öğretmen ihtiyacının karşılanması için önemli tedbirler almış, köy ilköğretim ihtiyacına cevap verebilmek üzere öğretmenlik ve gezici başöğretmenlik sistemini

---

¹⁰ Tonguç, **a.g.e.**, s.1.

uygulamaya koymuş, teknik öğretime gereken önemi vermiş, ders programlarının günün koşullarına uygun hale getirilebilmesi çalışmalarını başlatmış böylece Türk Milli Eğitim çalışmaları içerisinde kendisine özel bir yer ayrılmasına ve bu çalışmaları ile daima anılmasına neden olmuştur.¹¹

Atatürk kültür sahasında yaptığı terbiye değişmelerinde, bünyemizde çok derin izleri bulunan ve asırdan asıra intikal eden ananelere önem vermedi. O her vakit göz önünde bulundurduğu yegane nokta, milletin müstakbel durumu ve yapılacak herhangi bir değişmeden edineceği istifadedir.¹²

Atatürk, Saffet Arıkan'ın Kültür (Milli Eğitim) Bakanlığı döneminde de çeşitli vesilelerle yapmış olduğu konuşmalarda eğitimle ilgili açıklamalarda bulunmuş, direktifler vermiştir. Arıkan'ın orijinal eğitim icraatlarından biri olan köy öğretmenleri yetiştirilmesi uygulamasının da Atatürk'ün buluşu olduğunu bazı araştırmacılar ileriye sürmüşlerdir.¹³

Saffet Arıkan'dan bir önceki Kültür (Milli Eğitim) Bakanı olan Abidin Özmen'in zamanında, Atatürk'ün 4.2.1935 tarihinde milletvekili seçimleri dolayısıyla yayınlamış olduğu beyanname, eğitim açısından büyük önem taşır. Bu beyannamesinde Atatürk, "Türk ulusunun idaresinde ve korunmasında ulusal, birlik, ulusal duygu, ulusal kültür"ü en yüksekte göz dikilen bir ideal olarak işaret etmişti. Ayrıca yüksek ve inkılâpçı bir kültür seviyesine ulaşılmasına daha büyük bir önem verileceğini vurgulamıştı.¹⁴ Atatürk, bu konuşmasında Türk milli eğitiminin temel hedefini "müspet bilimlerin temeline dayanan, güzel sanatları seven, fikir terbiyesinde kabiliyetini artırmış ve yükseltmiş erdemli, kudretli bir kuşağın yetiştirilmesi olarak özlü biçimde dile getirmişti. Yine bu görüşleri doğrultusunda Bakanlığının temel görevlerinin ne olduğunu, 1.11.1937 tarihinde TBMM'nin Beşinci Dönem Üçüncü Toplantı Yılımı açarken yapmış olduğu konuşmasında şu şekilde belirlemişti:

---

¹¹ Sorguç, **a.g.e.**, s.53.

¹² Saffet Arıkan, "Modern Türkiye'de Terbiye ve Terbiyevi Problemler Atatürk Rejiminde Fikir ve Metot İnkılâbı", **Kültür Dergisi**, No:63, İzmir, Dereli Basımevi, 1937, s.4.

¹³ Koçer, **a.g.e.**, s.102.

¹⁴ **Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve Milli Eğitim Bakanlarının Söylev ve Demeçleri**, Ankara MEB Yayınevi, C.I, 1946, s.39.

“...okuyup yazma bilmeyen tek vatandaş bırakmamak, memleketin büyük kalkınma savaşının ve yeni çatısının istediği teknik elemanları yetiştirmek memleket davalarının ideolojisini anlayacak, anlatacak, nesilden nesile yaşatacak, fert ve kurumları yaratmak, işte bu önemli umdeleri en kısa zamanda temin etmek Kültür Vekâleti'nin üzerine aldığı büyük ve ağır mecburiyetlerdir ...”¹⁵

Atatürk, yukarıda belirttiği ilkelerin Türk gençliğinin ve Türk milletinin bilincinde daima canlı bir halde tutulmasının da üniversite ve yükseköğretim kurumlarının başlıca görevleri olduğunu vurgulamıştı.

Atatürk'ün TBMM'de yaptığı bu konuşmasının diğer bir önemli yönü de üniversitelerle ilgili olarak bazı dilek ve temennilerde bulunmuş olmasıdır. Atatürk bu konuda da şöyle demişti:

“Memleketi şimdilik üç büyük kültür bölgesi halinde mütalâa ederek, garp bölgesi için İstanbul Üniversitesi'nde başlamış olan ıslahat programını daha radikal bir tarzda tatbik ederek cumhuriyete cidden modern bir üniversite kazandırmak; merkez bölgesi için Ankara üniversitesini az zamanda kurmak lâzımdır. Doğu Bölgesi için Van Gölü sahillerinin en güzel bir yerinde, her şubeden ilkokullarıyla ve nihayet üniversitesiyle modern bir kültür şehri yaratmak yolunda şimdiden faaliyete geçilmelidir. Bu hayırlı teşebbüsün doğu vilayetlerimiz gençliğine bahşedeceği feyiz Cumhuriyet Hükümeti için en mutlu bir eser olacaktır.”¹⁶

Atatürk'ün üniversitelerle ilgili bu dileklerinden Ankara Üniversitesi'nin kuruluşu İnönü döneminde, Doğu Üniversitesi olarak Atatürk Üniversitesi'nin kuruluşu da Demokrat Parti döneminde gerçekleştirilebilmiştir.

Atatürk, son ve geniş kapsamlı konuşmasını hastalığı nedeniyle yapamamış fakat dönemin Başbakanı Celal Bayar tarafından 1.11.1938 tarihinde TBMM'de onun adına okunmuştur. Atatürk bu söylevinde Türk Dil ve Tarih kurumlarının çalışmalarından övgüyle söz etmiş, Beden Terbiyesi Kanunu'nun da uygulamaya

---

¹⁵ **Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve Milli Eğitim Bakanlarının Söylev ve Demeçleri**, Ankara MEB Yayınevi, C.I, 1946, s. 40.

¹⁶ **A.y.**

konulmasından memnun olduğunu belirtmiştir. İşte Arıkan, Atatürk'ün bu direktifleri doğrultusunda Kültür Bakanlığı görevini sürdürmeye çaba harcamıştır.¹⁷

Hükümet programlarında eğitimle ilgili hedeflere gelince, bilindiği gibi Arıkan, İsmet İnönü'nün başbakanlığında 1.3.1935 tarihinde kurulmuş bulunan kabinede görev almış Abidin Özmen'in istifası üzerine 10.6.1935 tarihinde Kültür Bakanı olarak atanmıştır.

1935 yılındaki hükümet programında eğitime yönelik herhangi bir düzenleme ve çalışma bulunmamaktadır.¹⁸

İnönü Kabinesi'nin 1.11.1937 tarihinde görevden çekilmesi üzerine yeni kabineyi aynı tarihte Celal Bayar kurmuştu. 1.11.1937 ile 11.11.1938 tarihleri arasında işbaşında kalan Atatürk döneminin bu son hükümetinin 8.11.1937 tarihinde TBMM'de okunmuş bulunan programında, eğitim politikalarına ayrıntılı şekilde yer verilmişti.¹⁹ Daha önceki kabinelerin programlarına göre daha geniş biçimde yer verilmiş bulunan eğitimle ilgili hedef ve politikaların şu şekilde bir değerlendirilmesi yapılabilir;

- İlköğretime özel bir önemin verileceği, okulun çocuklara milli kültür değerlerini aşıl原因 bir kurum haline getirileceği belirtilmiştir.
- İlkokul öğretmenlerinin sosyoekonomik sorunlarıyla yakından ilgilenileceği belirtilmiştir.
- İlköğretim kurumlarında yurttaşlara ana dilini, tarihini ve rejimini öğretmeğe çaba harcanacağı vurgulanmıştır. Türk eğitim sisteminin ilk ve orta öğretim kademelerinin üniversiteye öğrenci hazırlayan kademeler olmaktan çıkarılacağı belirtilmiştir.
- Mesleki öğretime önem verileceğini, mesleki öğretimin gayesinin de hayatın her sahası için gerekli olan insan gücünü yetiştirmek olduğu vurgulanmıştır.

---

¹⁷ **Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ...**, s.41.

¹⁸ Bk., İsmail Arar, **Hükümet Programları (1920-1965)**, İstanbul, Burçak Yayınevi, 1968, s.64-66.

¹⁹ Cemil Öztürk, **Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası**, Ankara, Tarih Vakfı Yayınları, 1996, s.207-209.

- Üniversitenin gerçek bilim adamlarını yetiştiren bir kurum haline getirileceğine işaret edilmiştir.
- İyi ve çok sayıda eğitmenin, öğretmenin yetiştirileceği belirtilmiştir.
- Avrupa'nın tanınmış bilim ve sanat merkezlerine öğrenci gönderilmeye devam edileceği belirtilmiştir.
- Bütün eğitim kurumlarında hem niceliğe, hem de niteliğe önem verileceği, güzel sanatlara ve eğitime, ayrıca da spora gereken ilginin gösterileceği açıklanmıştır.

Hükümetlerin programlarında eğitimle ilgili olarak ileriye sürülen görüşler, belirlenen politika ve hedefler birbirlerinden farklı değildir. Atatürk döneminin milli eğitim politikasının genel sınırları içinde hükümetler eğitim alanında gerçekleştirmeyi düşündükleri işleri belirtmeğe çalışmışlardır.

III. Eğitimde Düzenlemeler

A. Yeni Alfabe Hakkında

Atatürk yeni Türk harflerinin tanıtılması ve öğretilmesi amacıyla Başöğretmen olarak Ekim 1928'de yaptığı yurt gezisinde, Yerköy İstasyonu'na da uğramış ve burada kendisini Kırşehir'e davet etmek ve görüşmek isteyen iki otobüs ile gelen Kırşehirlili eğitimci ileri gelenlerle görüşmüştür. Bu görüşme sırasında Cevat Hakkı Tarım Bey'in Atatürk'e hitaben:

“— Paşam, Ulus'un bütün sayfaları yeni harflerle yayın yaparsa, halka daha da kolaylık yapılmış olacak, şeklindeki teklifini yerinde bulan Atatürk, yanında bulunan CHP Genel Sekreteri Saffet Arıkan Bey'e:

— Saffet, not et... Şeklinde vermiş olduğu emir üzerine, resmi gazete niteliği taşıyan Ulus Gazetesi, önceleri yalnızca baş sayfayı yeni harflerle çıkarırken, bu konuşmadan sonra tamamını yeni harflerle çıkarmıştır.

Atatürk'ün yenilikçi düşüncelere karşı gösterdiği olumlu yaklaşımından cesaret bulan Cevat Hakkı Bey, ikinci bir öneride bulunarak:

— Paşam, halkımız (ch) harflerini birleştirerek (ş) şeklinde okumakta güçlük çekiyor. (s) harfine (,) sedil işaretini koyarak (ş) harfi şeklinde yazılırsa kolaylık olur kanısındayım, diye konuşmuştur. Bu isteği de akla yakın bulan Atatürk:

— Saffet, bunu da not et, emrini vermiştir.”²⁰

B. Geometri Kitabı Hakkında

Kültür (Milli Eğitim) Bakanı Saffet Arıkan, 1937–1938 Öğretim Yılında ilkokulların dördüncü ve beşinci sınıflarında okutulacak Hendese (Geometri) ve Hesap (Matematik) kitapları hakkında 15.10.1937 tarihinde şu yazılı emri vermiştir: "Atatürk tarafından yazılan eser asıl olmak üzere, buna uyan herhangi kitaptan (Hesap+Hendese) okutulması."

Asım Us bu konuda şunları anlatmıştır:

"Atatürk, (Elâziz) seyahati esnasında Sivas'a uğradı. Burada bir okulda (Sivas Lisesi) talebeyi imtihan ederken Hendese (Geometri) terimlerinin hâlâ eskisi gibi devam ettiğini görmüş. Resimler üzerinde gama, delta gibi harfler konulmuş ve bundan canı sıkılmış. Derhal, Atatürk'ün yanında bulunan Celal Bayar, Millî Eğitim Bakanı Saffet Arıkan'a yazdığı bir telgrafla bu kitapların okullardan kaldırılmasını bildirmiş. Meğer evvelce verilen bir karara göre kitapların eski tarzda basılmakla beraber yeni terimlerin de liste şeklinde kitaba eklenmesi gerekiyormuş. Devlet Basımevi bu eki yetiştiremediği için okullara gönderilememiş."

Başbakan Celal Bayar, Kültür (Milli Eğitim) Bakanına bu Hendese kitabının kaldırılmasını bildirince, Saffet Arıkan'ın cevabı şu olmuştur: "İlk irşadınıza bendeniz mazhar oldum."²¹

---

²⁰ Falih Rıfkı Atay, **Çankaya**, İstanbul, Bateş Yayınları, 1980, s.367.

²¹ Asım Us, **Asım Us'un Hatıra Notları**, Ankara, Doğruluk Matbaası, 1966, s.232- 234.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SAFFET ARIKAN'IN KÜLTÜR (MİLLİ EĞİTİM) BAKANLIĞI DÖNEMİNDEKİ FAALİYETLERİ

I. Kültür (Milli Eğitim) Bakanlığı Örgütleme Çalışmaları

“Kendisinin eskiden eğitim işleriyle meşgul olmadığını, pedagoji mütehassısı olmaktan pek uzak bulunduğunu ve yüklendiği ödevi sırf büyük önderin emrini ifa için üzerine aldığı belirten”¹ Saffet Arıkan, Atatürk'ün yakınlarından ve O'nun güvenini kazanmış insanlardan biridir.

Atatürk'ten aldığı direktifler ne idi? Bu sorunun cevabını ise kendi el yazısıyla üzerinde “Atatürk'ün Emirleri” yazılı ayrı ayrı zarflar içerisine konan ve ölümünden sonra kardeşi Baha Arıkan tarafından yayımlanan notlar vermektedir.²

Direktifler, dört başlık altında olmak üzere:

1. Türk çocuğunun genel eğitiminde,
2. Türk dili derslerinin öğretiminde
3. Tarih dersinin içeriğinde,
4. Avrupa'da öğrenim gören öğrencilerin stajlarında, göz önünde bulundurulması gereken hususları kapsamaktadır.

Bunlardan, genel olarak Türk çocuğunun eğitimi için belirlenen hususlar ise:

- a. Türk çocuğunun kafasını fitrî yaradılışına uygun olarak dikkat ve özenle oluşturmaktır. Bu Türk çocuğunun geleceği ile uğraşan büyük bir bakanlığa yönelmiş görevdir.
- b. Güzel muhafaza edilmiş olan Türk çocuğu kafalarını ve zekâsını açmak, yaymak, genişletmek; Bu kültür bakanlığının görevidir. Bununla beraber, bu

---

¹ Cumhuriyet, 12.6.1935, s.3.

² Baha Arıkan, “Ata'nın emirleri”, Cumhuriyet, 12.6.1935, s.2.

uyanık Türk çocuğu kafalarına müsbet ilmin ve maddî teknik kavramlarının, yalnız teorik olarak değil, uygulamaya dönük araçlarla yerleştirilmesi gereklidir.

- c. Bu çalışmalar sırasında Türk çocukları, kabiliyetlerini, karakterlerindeki sağlamlıklarını, duygularındaki yükseklik ve genişliklerini, onurlarını tabii bir şekilde ve olduğu gibi ifadeye alıştırmalıdır.

Bunlar yapılıncaya, neticede şu olacaktır. Türk çocuğu konuşurken beyanı ve anlatış tarzı ile kendisini dinleyenleri ve dinleyeceklerin hepsini arkasından sürükleyerek yüksek Türk ülküsüne ulaştıracaktır.

Saffet Arıkan, göreve başladıktan sonra, yaptığı inceleme ve gözlemlere, inandığı uzmanların düşüncelerine, parti kurultayınca alınmış kararlara, Atatürk'ün yukarıda sıralanan direktiflerine dayalı olarak Türk eğitim sistemi; hakkında oluşan ve aşağıda sıralanan görüşlerini zaman zaman basına verdiği demeçlerde, bütçe görüşmeleri dolayısıyla T.B.M.M'de yaptığı konuşmalar sırasında açıklamış, çalışmalarını buna paralel olarak yürütme gayreti içinde olmuştur;

1. "Mevcut sistemin gayesi Türklerin, tarihin kaydettiği en eski bir millet olduğunu, bütün dünyaya kültürlerini yaydıklarını, lisanlarının diğer birçok lisanlara bir esas kaynak teşkil ettiğini, Türk gençliğine öğretmekle diğer milletlere karşı zarar verecek bir bilgiyi vermek değil fakat dün olduğu gibi bugün de insaniyete karşı mühim vazifelerle muvaffaz olduklarını öğretmektir.³
2. Bütün milli işlerin tam bir surette yenileştirmeye çalışılması ile Türk milletini ilk zamanlarda temayüz ettiren asıl hasletlerine kavuşturarak milli ve insani işlerinin daha iyi ve muvaffakiyetli yapılmasını temin etmektedir. Türk halk terbiyesinin diğer bir karakteristik ciheti de inkılâbı ve onun icap ettirdiği değişimleri kabul ve teşvik ettirmesidir. İnkılâbın muvaffakiyeti ve şimdiye kadar kurduklarını benimsemek ve en yüksek bir dereceye kadar muhafaza ve müdafaa etmek şimdiki sistemin gayesidir.⁴

---

³Arıkan, a.g.m., s.3.

⁴A.y.

3. Okullarda öğretim ilim ve fenler tek sistem, tek kitap prensibine uygun değildir ve düzeltilme yoksunudur.⁵ Bir işte uzman olanın sözüne önem vermek, ancak istediğini esaslı bir irdelemeye tabi tutup süzgeçten geçirmek, bilgiye saygılı olanlar için bir borçtur.⁶
4. Vatandaşa verilecek bilginin, maddi hayatında kendisine faydalı olması esastır. Bunun için de ülkenin gerçek durumunun ve ihtiyaçlarının incelenmesinden sonra bulunacak çare ve tedbirlerde:
  - a) Vatandaşa ne gibi bilgi ve beceri verileceği, yani evvela program,
  - b) Bu bilginin kimin tarafından aktarılacağı, bir diğer ifade ile öğretmen,
  - c) Bu iki öge dikkate alınarak açılacak okul, dikkat edilecek husus ve uygulanacak sıra olmalıdır.⁷
5. Lise ve ortaokul müfredat programları ansiklopediktir. Sayısız bilgilerle doludur. Ezbercilik esas alındığından, iyi anlaşılammış, iyi düşünülmemiş ve toptan kafaya yerleştirilmiş bilgiler kısa sürede unutulmaya mahkûmdur. Bu nedenle programlar, üniversiteye girmek isteyen öğrenciden ne gibi bilgiler ve ne kadar bilgi istendiği tespit edildikten sonra, ihtiyaca cevap verecek şekilde hazırlanmalıdır.⁸
6. Bütün ve büyük kitleleri ilgilendiren işlerde yapılacak şey; en ince parçasına varıncaya kadar işin nasıl yapıldığını düşünmek, yapılacağı yerine kendini koymak, yapılabilir olduğuna kandıktan sonra karar ve emir vermektir. Bunun için de, köy eğitiminde bütün devlet teşkilatının, bakanlıkların köylüden ne istediklerinin cevabı programın temelini oluşturmalıdır.’’

Büyük bir kesimi ilgilendiren ve bakanlığın en önemli işlerinden biri olan köy okullarının kurulmasında amaç, öğrencilerin Kemalist, yurtsever, ulusal düşünceye sahip, ekonomik birer unsur olarak yetiştirilmeleridir. Köy öğretmeni, köy şartları

---

⁵ **Ulus**, 30.7.1935, s.6.

⁶ **A.y.**

⁷ **Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve Milli Eğitim Bakanlarının Söylev ve Demeçleri**, Ankara, MEB Basımevi, C.II, 1946, s.206–214.

⁸ “Ahmet Ağaoğlu ile mülakat”, **Cumhuriyet**, 23.7.1935, s.3.

içinde ve köy muhitini andıran bir muhitte yetişmelidir. Bunun için Köy Öğretmen Okulları, köy muhiti içinde kurulmalıdır.⁹

Saffet Arıkan bakanlık görevine başlar başlamaz, bir taraftan ilkokullar için tek alfabe okutulması kararını alıp, bunun için bir yarışma açtırırken müfredat programı çalışmalarına esas olmak üzere, öğretmenlerin fikirlerini almayı lüzumlu görmüş, bu arada lise öğretmenlerine gönderilen anket formu ile onlardan:

1. Lise öğretimi bakımından, ortaokul programlarını nasıl buldukları, programda bir değişikliğe gerek olup olmadığı,
2. Liselerin, ileri memleket ortaöğretim kurumlarıyla boy ölçüşebilecek bir seviyeye yükselmesi için hangi tedbirlere gerek olduğu
3. Bilgi bakımından yeterliği, programların yüklülüğü veya eksikliği, ders saatlerinin dağılışı, laboratuvar çalışmalarına verilenler, öğrencilerin çalışabilmeleri için bırakılan zaman bakımından liselerin teşkilat ve programlarında bir değişikliğe gidilip gidilemeyeceği,
4. Lise ders kitaplarında, basılış, dil ve pedagojik yönden görülen eksiklerin nelerden ibaret olduğu,” sorularının cevabını isterken¹⁰ kendi deyimiyle, özellikle ezberciliği tamamen kaldıracak, öğrencilere birçok isimlerin yerine genel bilgi verecek, uygulamaya konulup denenerak alınacak sonuçlara göre yeniden gözden geçirilecek, program çalışmalarını başlatmış, Lise ve Ortaokullar Sınav Yönetmeliği'nin gözden geçirilmesini istemiştir.

Diğer taraftan, şehirlerdeki ilkokullarla, köylerdeki eğitim ve öğretim işlerine yönelik genişçe bir inceleme başlatmış;

A — İlkokullar için;

1. Bugünkü şehir okullarının en kusurlu tarafları,
2. Ders kitaplarındaki eksikler,
3. İlkokul çağındaki çocuklarla ilgili mecmua ve kitapların durumu,
4. İlkokul öğretmenlerinin işbaşında yetiştirilmeleri,

⁹ “Ahmet Ağaoğlu ile mülakat”, **Cumhuriyet**, 23.7.1935, s.3.

¹⁰ **Cumhuriyet**, 29.6.1938, s.4.

5. Meslekî yayınların ne şekilde olması gerektiği,
6. İlköğretim Müfettişlerinin daha faydalı olabilmeleri çareleri

B — Köylerdeki eğitim ve öğretim işleri için;

1. Köy okullarında eğitim öğretim yönünden görülen eksikler,
2. Pansiyon ve diğer köy ilkokullarının organizasyonu,
3. Köy öğretmenlerinin karşılaştıkları engel ve zorluklar,
4. Köy öğretmenlerinin yetiştirilmeleri,
5. Köylerde bulunan yetişkinlere okuma-yazma öğretmek için alınacak önlemler,
6. Okuma çağında bulunan, köylerdeki kızları okula getirmek için yapılması gereken işler,
7. Öğretmenlerin köye bağlanmaları ve köy kalkınmasına kılavuzluk yapabilmeler için alınacak önlemler.
8. Köy çocuğu olup ilk, orta ve yükseköğrenim görmüş olanların köye faydalı olmaları ve köyden ayrılmamaları çareleri inceleme konuları arasında yer almıştır.¹¹

Saffet Arıkan'ın, Kültür (Milli Eğitim) Bakanı olduğu gün kabul edilen 2773 sayılı yasa değişikliği gereği Kültür Vekili sanıyla kabineye katılmıştır. Söz konusu “Kültür Bakanlığı Merkez Örgütleri ve Ödevleri Hakkındaki 2287 Numaralı Kanunun Bazı maddelerinin Değiştirilmesine ve Bazı Maddelerinin Eklenmesine İlişkin Kanun” adlı yasa değişikliği, o tarihlerdeki öztürkçecilik akımı gereği merkez örgütündeki tüm unvan ve birimlere de yepyeni adlar öngörmüştür: Yönetgerlik (Müsteşarlık), Kültür Danıştı (Kültür Müşavir), Kültür Kurulu (Milli Talim ve Terbiye Dairesi), İnspekterlik Kurulu (Teftiş Heyeti), Yapılar Dayrası (İnşaat Dairesi), Gereç Direktörlüğü (Levazım Müdürlüğü) vb. Diğer yandan Kültür Bakanlığı kapsamında yeni birimlere de yer verilmiştir ki bunlar Ar (Güzel Sanatlar) Genel Direktörlüğü, Özel Okullar Direktörlüğü, Beden Eğitimi ve İzcilik Direktörlüğü, Yayın Direktörlüğü ve Arşiv direktörlüğü olmuştur.

---

¹¹ Cumhuriyet, 17.8.1935, s.6.

09.06.1937 'de 3225 Sayılı yasa ile teşkilat yasasının 1. maddesinde bir kez daha değişikliğe gidilerek Öntürkler ve Müzeler Direktörlüğü'nün adı Antikite ve Müzeler Direktörlüğü yapılmış, bir de Seferberlik Direktörlüğü eklenmiştir.

Bu direktörlüğün, milli seferberlik talimatnamesinde yazılı bulunan işlere ek olarak kültür bakanlığına bağlı okul ve kurumların seferberlik işlerini, ayrıca hava taarruzlarına karşı korunma önlemlerinin alınmasını, okulların askerliğe hazırlık derslerinin yürütülmesini yerine getireceği belirtilmiştir.¹²

Arıkan'ın zamanında 2287 sayılı kanunda yapılan bir diğer değişiklikle de üç yılda bir toplanması gereken Maarif Şurası'nın 1936 yılında yapacağı ilk toplantısı 3.1.1938 tarih ve 3298 sayılı kanunla 1939 yılına ertelenmiştir. Arıkan 3298 sayılı kanunun TBMM'de görüşülmesi sırasında yapmış olduğu konuşmasında Maarif Şurası'nın toplantısını neden ertelemeye gerek gördüklerini şu şekilde açıklamaya çalışmıştı:

“...esasen kısa olarak mucip sebeplerde de arz edildiği gibi şuranın talimatname, nizamname, program gibi tetkik edeceği mevzular vardır. Fakat aynı zamanda Maarif Vekâleti'nin ortada bir salahiyeti de vardır. Şuranın ruznamesini Maarif Vekâleti tanzim eder. Maarif Vekâletiniz şuraya verilecek olan ruznameyi tanzim edememek mevkiinde olduğunu esbabı mucibesinde arz etmiştir...”¹³

Arıkan'ın sözlerinden de anlaşıldığı gibi 1. Milli Eğitim Şurasının toplantısı Kültür Bakanlığının gerekli hazırlıkları tamamlayamamış olmasından dolayı ertelenmiştir.

II. İlköğretim Kurumları Üzerindeki Çalışmaları

İlköğretimi Arıkan'ın görevi devraldığı öğretim yılında Türkiye'de 6275 ilkokulda 14949 ilkokul öğretmeni görev yapmaktaydı. 1925–1926 öğretim yılından itibaren yavaş yavaş artmaya devam eden ilkokul sayısı, 1932–1933 öğretim yılında en üst noktasına ulaşmış (6733) daha sonra ise dünya ekonomik bunalımına paralel olarak Türkiye'nin de içine düştüğü sıkıntılar nedeniyle azalarak 1936–1937 öğretim

¹² **Düstur**, Üçüncü Tertip, No:107, C.XVIII, 1938 s.1266–1267.

¹³ **TBMM.Z.C.**, İ:23, V. Dönem, C.I, 3.1.1938, s.245.

yılında 6123'e kadar düşmüştü. Böylece 1932–1937 yılları arasında toplam 610 ilkokul kapanmıştı.¹⁴

Ancak bu yıllarda öğretmen ihtiyacı karşılanamayacak sayıda büyüktür. Ülkemizde eğitim yönünden sayısal durum 1935–1936 öğretim yılı itibariyle şöyledir;

Altı ve daha yukarı yaşlardaki nüfus, 8220988'i kadın, 7936512'si erkek olmak üzere 16157550'dir. Sadece kadınların % 8.16'sı, erkeklerin % 25.27'si okuma yazma bilmektedir. Köylerde ise bu oran kadınlarda % 4.21, erkeklerde % 17.27'dir. Nüfusun % 12'sinin ilköğretim çağındaki çocukların teşkil ettiği kabul edildiğinde, 1850000 çocuktan 658000'inin okula devam ettiği anlaşılmaktadır. Emekli olan, istifa eden ve diğer sebeplerle ayrılanlar karşılandıktan sonra yılda 300–500 arasında öğretmen sayısının artmasına karşılık 35000 okulsuz köy bulunmaktadır.¹⁵

İşte Arıkan hem bu kötüye gidişi durdurmak, hem de okul ve öğretmen bekleyen on binlerce yerleşim yerlerinin ihtiyaçlarını karşılamak sorumluluğunu yüklenmişti. Hükümetin eğitimdeki hedefini de Atatürk, okuyup yazma bilmeyen tek vatandaş bırakmamak olarak çizmiştir.¹⁶

Arıkan, ilköğretimi içinde bulunduğu güç durumdan çıkarmak için nasıl bir yol izleyeceğinin araştırma mücadelesine girmiştir. Aslında aynı yıllarda öğretmen okullarından mezun olmuş bulunan ilkokul öğretmenlerinin büyük bir bölümüne görev de verilememiş, bunların zorunlu görev yükümlülükleri de affedilmiştir. Arıkan, bir ara bu öğretmenleri azınlıklara ait okulların ilk kısımlarında görevlendirmeyi bile düşünmüştür.¹⁷ Öğretmen okulları vilayetlerin özel bütçelerinden ayrılan paralarla yapılmış ve açılmıştır. Bundan maksat da hemen hemen her köyde bir mektep açmak ve öğretmenleri oralara yerleştirmektir. Her nedense bu köylerdeki okulların açılması duraksamış, hatta bazıları da parasızlıktan

---

¹⁴ Başar, a.g.e., s.318.

¹⁵ TBMM.Z.C., İ:68, IV.Dönem, C.II, 26.5.1936, s.243.

¹⁶ Başar, a.g.e., s.318.

¹⁷ "Yabancı Okullar Öğretmenleri", Cumhuriyet, 14.7.1935, s.2.

kapanmış ve bu suretle öğretmen okullarından diploma alanlara yer bulunamamıştır.¹⁸ Yalnız bu geçici bir fazlalıktır ve Türkiye'nin en az o gün için otuz binin üstünde ilkokul öğretmenine ihtiyacı vardır. Mevcut öğretmen yetiştirme sistemi ile de bu öğretmenler Arıkan'ın deyimiyle ancak yüz yılda yetiştirilebilirdi.¹⁹ İlköğretimde bir başka sorun da Türkiye'nin dağınık yerleşim yapısına sahip olması nedeniyle her köye bir ilkokulun açılmasının ve öğretmen gönderilmesinin akılcı olmayacağı, ekonomik olmayacağı gerçeğiydi. Çünkü yine Arıkan'ın 1936 yılı bakanlık bütçe görüşmelerinde dile getirdiği gibi Türkiye'nin 32000'den fazla yerleşim yerindeki ilkokul öğrencileri bir sınıfı bile dolduramayacak kadar azdı. İşte bu ve benzeri sorunlara çözüm getirebilmek için Arıkan çalışmalara başlamıştır.

Türkiye'deki kırsal yerleşim yerleri nüfus yoğunluğuna göre bir tasnife tabi tutturulmuş, o günler için Türkiye beş kategoriye ayrılmıştır. Buna göre birinci kategoride nüfusu 1200'den fazla 514 köy, ikinci kategoride nüfusu 800 ile 1000 arasında 1427 köy, üçüncü kategoride nüfusu 400 ile 800 arasında 5500 köy, dördüncü kategoride nüfusu 150 ile 400 arasında 16000 mezra, beşinci kategoride ise nüfusu ortalama 150'den aşağı 16000 mezra bulunmaktadır.²⁰

İşte Arıkan, bu sıralamanın sonucunda Türkiye'nin 32000 köyüne ilkokul açılıp öğretmenin tayin edilmesinin milli kalkınma politikalarına ters düşeceğini belirtmiştir.

Arıkan'ın diğer bir sorun belirleme çalışması da şehir ve köy ilkokulları üzerinde yürütülmüştür. Bakanlık hazırlamış olduğu bir anketle öğretmenlerin, velilerin ve eğitimle ilgili kişi ve kuruluşların görüşlerine başvurmuştur. Anketde şehir ilkokulları için şu sorulara cevaplar aranmıştır:

—Bugün şehir ilkokullarının en kusurlu tarafları nedir? Mektep kitaplarında ne gibi eksiklikler bulunuyor? İlkokul çağında bulunan çocuklar için çıkarılan kitap ve mecmualar ne haldedir?

---

¹⁸ "Yabancı Okullar Öğretmenleri", **Cumhuriyet**, 14.7.1935, s.2.

¹⁹ **TBMM.Z.C.**, İ:68, IV.Dönem, C.II, 26.5.1936, s.245.

²⁰ Başar, **a.g.e.**, s.319.

—İlkokul öğretmenlerinin işlerinin başında yetiştirilmeleri için nelerin yapılması gereklidir?

—Mesleki neşriyat ne şekilde olmalıdır?

—İlk tedrisat müfettişlerinin daha faydalı olabilmeleri için nasıl çalışmaları gereklidir?”²¹

Köy ilkokulları için de yöneltilmiş bulunan sorular şunlardı:

—Köy mekteplerinde terbiye ve tahsil bakımından ne gibi eksiklikler vardır? Pansiyonlar ve diğer köy okulları nasıl organize edilmelidir?

—Köy mekteplerinde köy öğretmenleri ne gibi zorluklar ve engellerle karşılaşmaktadırlar? Köy öğretmenleri nasıl yetiştirilmelidir?

—Köylerde yetişkinlere okuma yazma öğretmek için ne gibi tedbirler alınmalıdır?

—Köylerde mektebe girmeyen okuma yaşındaki kızları mektebe getirmek ve sayılarını artırmak için ne yapılmalıdır?

—Köy öğretmenlerinin köylere bağlanmaları ve köy halkına kılavuzluk etmeleri için neler yapmalı, köy çocuklarında ilk ve orta ve yüksek tahsil görenlerin köye faydalı olmaları ve köyden ayrılmaları için nelerin yapılması gereklidir?

Böylece kültür bakanlığı, tıpkı Dr. Reşit Galip'in Maarif Vekilliği zamanında da olduğu gibi Türk köyünün kalkındırılması için kamuoyunda canlı bir tartışma ortamı yaratmıştı. Bu tartışmalar çerçevesinde Cumhuriyet gazetesi yazarlarından Ahmet Ağaoğlu, Saffet Arıkan ile bir söyleşi yapmış ve daha sonra da bakanın görüşlerini gazetesinde yayınlamıştı. Arıkan söyleşide köy eğitimi konusunda şunları dile getirmişti:

---

²¹ "İlkmektepler ve Köy Mektepleri", **Cumhuriyet**, 17.8.1935, s.5.

“...Köy mektepleri kaç senelik ve kaç sınıflık olmalıdır? Böyle bir mesele yoktur. İsterse bir sınıflı ve bir senelik, isterse on sınıflı ve on senelik olsun. Köy mektebinden köylü istifade ediyor mu? İşte asıl mesele budur. Ve bu suale verilecek doğru ve hakiki cevap şudur” “Etmiyor”. Ve etmediği için de köylü bu mektebi sevmiyor, sevmemiştir. Fakat ne için istifade etmemiştir? Çünkü bu mektep köylünün yaşayışı ve ihtiyaçları nazara alınarak kurulmamıştır. Orada köylü yarım yamalak okuma yazma öğreniyor ve ekseriyetle sonraları bunları dahi unutuyor. Bunun içindir-ki köylü mektebe rağbet etmiyor. O halde yapılacak iş sınıf ve yıl meselesini halletmek değildir. Mektebi köylünün hayatına, ihtiyaçlarına uydurmaktır... Köylü bizden ameli yaşayışını kolaylaştıracak, tabiata karşı yaptığı mücadelede kendisine yardım edebilecek bilgiler istiyor. O ekincidir. Binaenaleyh biraz topraktan, ekincilikten anlamak istiyor. O köyünde birçok şeyleri yapmağa muhtaçtır. Mektep ona bir şeyler yapmağı öğretmelidir. Mesela kırılmış bir sabanı tamir, yıkılmış bir evi kurma gibi... Bu suretle köylünün ameli hayatına uydurulmuş olan bir mektep, elbette sevilecektir...”²²

Arıkan’ın yukarıya alınmış bulunan sözlerinden de gayet açık biçimde anlaşıldığı gibi, eğitim, okul ile ferdin sosyal ve ekonomik hayatı, (kısaca hayat mücadelesi) arasındaki ilişkiyi, son derece gerçekçi biçimde kurabilmiş, görebilmiştir. İşte bu nedenle de köy ilkokulları ile ilgili olarak ilk icraatlarından biri öğretim programlarını değiştirmek olmuştur. Bu değişikliğin amacı da okul eğitiminin köyün sosyal, ekonomik hayatına uydurulması olarak belirlenmiştir. Bu değişikliğin sonucunda üç yıllık köy ilkokullarının öğretim programları Tablo 2’de görüldüğü üzere şu şekilde düzenlenmiştir:

Tablo 2: Üç Yıllık Köy İlkokulları 1936 programı

Yıllar	Dersler			
	Okuma Yazma	Hesap	Yurt ve Yaşama Bilgisi	Ziraat İşleri
I				
İlk Üç Ay	12	6	-	6
Son Üç Ay	8	6	4	6
II	8	5	5	6
III	8	5	5	6

Kaynak: H.Cicioğlu, **Türkiye Cumhuriyeti’nde İlk ve Orta Öğretim**, Ankara, Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1982, s.98.

1936 yılında köy ilkokullarına paralel olarak şehir ilkokullarının programlarında da bazı değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliklerle 1936 ilkokul

²² Ahmet Ağaoğlu, "Maarifte Yeni Esaslar, Kültür Bakanı ile Mülakat", **Cumhuriyet**, 23.9.1935, s.4.

programındaki haftalık ders saatlerinin 26 saat olan toplam süresi korunmakla birlikte tabiat derslerinin adı tabiat bilgisine, musiki dersi müziğe, çevrilmiştir. Önceden Türkçe dersinin içinde yer almış bulunan el yazısı dersi yazı dersi adıyla bağımsız bir ders durumuna getirilmiş, resim-elişi dersinin adı da resim-iş olarak değiştirilirken, dördüncü ve beşinci sınıflardaki ev idaresi ve dikiş dersleri de kaldırılmıştır.

Arıkan, ilköğretim kademesinde uygulanmakta olan öğretim programının yalnız ders adlarını ve sürelerini değiştirmekle kalmamış daha önce Ağaoğlu'na açıklamış olduğu görüşleri doğrultusunda yeni ders kitaplarının yazdırılması işini de gerçekleştirmiştir. Bu kitaplarda:

1. “Çocukların yapacakları işlere ait bol resimler konarak öğretmenin görevi kolaylaştırılmıştır.
2. Hesap ve yurt bilgisi kitaplarında çocuğa öğretilmesi gerekli olan noktaları iyice belletmek maksadıyla tekrarlara sık sık yer verilmiştir.
3. Kitaplara konulan bütün yazılar ve resimler köy çocuklarına yetişkin köylülere okunarak ve gösterilerek onların üzerinde bıraktıkları tesirler ölçülerek seçilmişlerdir.
4. Kitaplar bastırılmadan evvel köy öğretmeni yetiştirmek üzere Eskişehir Çifteler Çiftliği'nde açılan kursta ders gösteren öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının ve ders uygulaması için toplanan çocukların ellerine verilerek ayrıca tecrübe edinmişlerdir.”²³ Arıkan'ın ilköğretim alanında en önemli başarısı köy eğitimcileri yetiştirmesidir. Bu icraatı ileride değerlendirilmiştir.

Arıkan'ın ilköğretim alanında gayretli çalışmaları sonucunda ilköğretimdeki kötü gidiş durdurulduğu gibi onun görevi devraldığı 1935–1936 öğretim yılında 6275 olan (bunun 163'ü özel ilkokuldur) ilkokul sayısı, 1937–1938 öğretim yılında 6700'e (539'u üç yıllık eğitimli, 145'i de özel ilkokuldur) ulaştırılmıştır. Bu arada üzerinde durulması gereken bir diğer nokta, 1935–1936 öğretim yılında beş yıllık köy ilkokullarının sayısı 4928 iken, 1937–1938 öğretim yılında bu sayı 4792'ye

---

²³ “Cumhuriyetin Son yılında Kültür İşlerimiz”, **Cumhuriyet**, 29.10.1936, Özel ek, s.22.

düşmüştür. Böylece 136 beş yıllık ilkokulun ya kapandığı, ya da üç yıllık eğitimli köy ilkokuluna dönüştürüldüğü ortaya çıkmaktadır.

A. Genel Ortaöğretim

Ortamektep öğretmenlerinin yetişmesine Cumhuriyet hususi bir ehemmiyet vermektedir. Ankara'da kâin Gazi Enstitüsünde, Ortamekteplerde okutulan muhtelif mevzular için öğretmen yetiştirecek muhtelif kısımlar tesis edilmiştir. Beden Terbiyesi Enstitüsü meyanında bir de Musiki Muallim Mektebi de açılmıştır.

Bir de Yüksek Muallim Mektebi vardır ki buraya devam eden talebe kendi terbiye ve mesleki tedrisatı meyanında Fakültelere de devam ederek orada verilen edebiyat veya fen kurslarından istifade eder. Bu suretle orta veya lise öğretmeni olarak yetişir. Orta veya lise öğretmenliği için birçok talebe ecnebi memleketlere gönderilmekte ve tahsillerinin orada tamamlanmasına fırsat verilmektedir.

Orta ve liselerin bütün masrafları umumi bütçeden temin edilir. Cumhuriyet Hükümeti, mektep laboratuvarlarının modern malzeme ile donatılmış olmasına önem vermektedir.²⁴

Arıkan'ın göreve başladığı 1935–1936 öğretim yılında Türkiye'de 65 lise, 118 ortaokul vardı. Liselerde 13876, ortaokullarda da 52496 öğrenci öğrenim görmekteydi. Öğretmen sayısı liselerde 1029, ortaokullarda 2403'tü. Arıkan'ın üç yıllık Kültür (Milli Eğitim) Bakanlığı döneminde, ortaokulların öğrenci sayısı, % 41'lik bir artışla 74019'e, liselerin %51'lik artışla 20952'ye ulaşırken, öğretmen sayısı da ortaokullarda % 18'lik bir artışla 2840'a, liselerde % 13'lük artışla 1164'e çıkarılmıştır. Yalnız öğrencilerin sayılarındaki artışlara paralel olarak okul sayıları artırılmamış, aynı şekilde öğretmen sayısı da yeter düzeyde artırılmamıştır. Böylece her bir okul ve öğretmene düşen öğrenci oranı eskisine göre daha büyümüş, bu durum da eğitimin kalitesinin düşmesine yol açmıştır.²⁵

Saffet Arıkan, orta dereceli okulların da ülkenin ihtiyaçlarına cevap verecek duruma getirilebilmesi için çaba harcamıştır. Özellikle bir üst öğrenime öğrenci hazırlayan liselerin eğitim kalitesini yükseltebilmek, üniversiteye girecek olan öğrencilerin orada daha başarılı olarak programları izlemelerini sağlayabilmek

²⁴ Arıkan, a.g.m., s.6.

²⁵ Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü Maarif 1939–1940 İstatistiği, İstanbul, 1941, s.2.

maksadıyla bir anket hazırlayarak üniversitede görevli öğretim üyelerinin görüşlerine başvurmuştur.²⁶ Bu yolla elde edilen bilgilerin ışığında daha sonra liselerin öğretim programları 1937–1938 öğretim yılında yeni bir şekle sokulmuştur. Bu değişikliğin sonucunda bazı derecelere yeni adlar verilirken, bazı derslerin de haftalık toplam süreleri artırılmıştır. 1934 programında felsefe ve içtimaiyat adıyla yer almış bulunan dersin adı filozofu ve sosyolojiye çevrilmiş, eski programa göre haftalık süresi fen ve edebiyat kollarında birer saat artırılmıştır. Riyaziye dersinin adı da matematik olarak belirlenmiştir.²⁷ Bakan Arıkan, liselerin 1934 programında yer alan ruhiyat dersinin 1935–36 öğretim yılından itibaren okutulmayacağını, yerine içtimaiyat dersinin konulacağını belirtmişse de²⁸ 1937 ve 1938 lise program değişikliklerinde anılan ders programda yer almıştır.

Saffet Arıkan'ın orta dereceli okulların öğretim programları üzerindeki önemli çalışmalarından biri de bu okullarda okutulmakta olan fen derslerinde öğrencilere hangi davranışların öncelikle kazandırılmasının gerekli olduğunu belirlemeye çalışmasıdır. Bu maksat doğrultusunda komisyonlar oluşturularak çalışmalar yaptırmıştır. Kendisi 1936 yılı bakanlık bütçe görüşmelerinde TBMM'de şu açıklamalarda bulunmuştu:

“...Bugün müterakki bir memlekette bir talebenin ilk mektebin ilk sınıfından üniversitenin son sınıfına kadar mekteplerde fizik, şimi (kimya), riyaziye ve tabiiyeden ne gibi bilgiler elde etmesi lazımdır? Arkadaşlar çalıştılar, son zamanlarda bu müfredatı tespit ettiler. Bu müfredatın hangi bahisleri, hangi kitaplardan alınacak onları da tespit ettik. Binaenaleyh bu gün esaslı olarak bir orta mektep programı elimizde hazırdır. Yalnız bunun kitabını yazmak meselesi kalmıştır. Bu da tercüme ettirmekle veya herhangi birine yazdırmakla olmaz. Bunların tercümesinden sonra kitaplar, bu işten anlayan kompetan pedagog muallimlere yazdırılacaktır. Bu suretle bakanlığın tek kitabı meydana gelecektir...”²⁹

Arıkan'ın döneminde liselerin öğretim süreleri yine tartışma konusu olarak gündemdeydi. Yalnız o TBMM'de yapmış olduğu bir konuşmasında(1937 yılında) kendilerinin bu süreyi yapılan bir incelemenin sonucunda ilkokul ile birlikte toplam

---

²⁶ **Cumhuriyet**, 23.9.1935, s.4.

²⁷ **Ortaöğretim Programlarındaki Yönelmeler**, İstanbul, MEB Basımevi, 1972, s.121–122.

²⁸ "Kültür Bakanımızın Önemli Bir Diyevi", **Cumhuriyet**, 15.9.1935, s.5.

²⁹ **TBMM.Z.C.**, İ:68, IV.Dönem, C.II, 26.5.1936, s.246.

11 yıl olarak tespit ettiklerini belirterek³⁰ tartışmalara son vermek istemiştir. Bakanlık sürenin belirlenmesi konusunda eğitimcilerin, üniversitede görevli öğretim üyelerinin görüşlerine başvurmuştu. Bu uzman kişilere “Avrupa’da bir öğrenci üniversiteyi bitirdiği zaman alanında ve diğer konularda neler bilmektedir?” sorusunu yöneltmiş, bu soruya alınan cevaplardan üniversitede kazandırılması gereken davranışlar çıkarılmış, geri kalanların kaç yılda kazandırılabilceği üzerinde durulmuş ve sonucunda da 11 yılda kazandırılabilceği kararına ulaşılmıştı.³¹

Görüldüğü gibi Arıkan genel ortaöğretimin çeşitli sorunlarına el atmakla beraber bu kademedeki fiziki büyüme sağlayamamıştır.

B. Mesleki ve Teknik Ortaöğretim

Cumhuriyetin devraldığı teknik eğitim çok cılızdı. Bu eğitimin geliştirilmesi yolunda çaba gösterildi ise de gelişmeler çok yavaş oldu. Mesleki tedrisat yapan sanat ve ticaret mekteplerine Cumhuriyet büyük bir ehemmiyet vermiştir. Memlekette sanatlara verilen ehemmiyet bu mekteplerin kıymetini bir kat daha artırmıştır.³²

Mesleki ve teknik öğretimde en önemli sorun, bu okullara yoksul aile çocuklarının, yetim ve öksüzlerin, kısa yoldan bir meslek sahibi olmak için başvurmalarına karşın, okul masraflarının o günkü şartlara göre yüklü olmasıydı. Okullar 1935’te döner sermaye örgütüne kavuşturulurken bu sakıncanın giderilmesi de düşünülmüş; yatılılık imkânlarından da durumu elverişli okullarda öğrencilerin yararlanması sağlanmıştır.³³

1927’ye kadar meslek ve sanat okulları açma yürütme işi İl ve Belediye idarelerinin sorumluluğunda idi. O tarihte çıkan bir kanunla masrafları yine bu idarelerce karşılanmak üzere, bu okulların program, araç-gereç, öğretmen yetiştirme ve istihdamı görevi Maarif Vekâleti’ne verildi ve 1933’te Mesleki ve Teknik

---

³⁰ TBMM.Z.C., İ:68, IV.Dönem, C.II, 26.5.1936, s.247.

³¹ TBMM.Z.C., İ:23, IV.Dönem, C.I, 26.5.1937, s.258.

³² Arıkan, a.g.m., s.6.

³³ Necdet Sakaoğlu, **Osmanlı’dan Günümüze Eğitim Tarihi**, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2003, s.219.

Öğretim Genel Müdürlüğü kuruldu. Buraya genel müdür (1941’de müsteşar) olarak atanan, Kimya ve Fizik öğretmeni ve Fransa’da yetişmiş Rüştü Uzel’in yıllarca teknik ve mesleki eğitime emeği geçti.³⁴

1934’lerden itibaren çok sayıda erkek, kız sanat ve yapı enstitüleri ticaret okulları, 1934-1935’te Kız Teknik, 1937-1938’de Erkek Teknik Yüksek Öğretmen Okulları açılmıştır.³⁵

Kültür Bakanlığı’nın 7.6.1935 tarih ve 2765 sayılı kanunla bölge sanat okullarının yönetim ve para işlerini üzerine almasından sonra bu okulların sorunları eskisine oranla daha azalmıştır. Yalnız bu kanundan sonra bakanlık bölge sanat okullarına verilecek olan yeni yönün ne olacağını belirlemeye dönük çalışmalar da başlatmıştır. Bu doğrultuda başbakanlık ilgili bakanlıklara da emrederek mesleki ve teknik eğitimin geliştirilmesini sağlayabilmek maksadıyla yetkili kişilerden oluşan bir komisyonun kurulmasını sağlamıştır. Böylece bakanlıklar arası nitelikte oluşturulmuş bulunan bu komisyon öncelikle, sanat okullarının geleceği, bu okullarda okumakta olan öğrencilere hangi bilgi ve becerilerin kazandırılacağı, öğretim çalışmalarının nasıl takip edileceği gibi konular üzerinde çalışmaya başlamışlardır. Sürdürülen çalışmaların sonucunda bir rapor hazırlayan komisyon bunu ilgili makamlara sunmuştu. İşte bu raporun ışığında Saffet Arıkan mesleki ve teknik eğitimde izledikleri politika konusunda TBMM’de 1936 yılı Bakanlık Bütçe görüşmeleri sırasında şu açıklamalarda bulunmuştu:

“...varılan neticeyi hülasa edeyim. Bu mektepler şöyle tasnif edildi. Evvela memlekette bir atölyede çalışanları teknik bakımından ıslah edici çırak mektepleri, bunlar sanat mektepleri olan yerlerde, sanat mektepleri olmayan yerlerde de yeniden açılarak tesis edilecektir. Pratisyen ustaları, fenni olarak yetiştirmek üzere de akşam mekteplerinden istifade edilecektir.

Memleketin endüstrisine uygun elemanlar yetiştirmek üzere, sanat mektepleri çoğaltılacaktır. Hem fen adamı yetiştirmek, hem de muallim bulmak ihtiyacı karşısında ileride bir teknik kurum, bir de politeknik açmayı tasavvur ediyoruz.”³⁶

---

³⁴ H.Doğan, C.Alkan, İ.Sezgin, **Mesleki ve Teknik Eğitim Prensipleri**, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1980, s.44–49.

³⁵ Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi**, 8.bs., İstanbul, Alfa Yayınevi, 2001, s.337.

³⁶ **TBMM.Z.C.**, İ:68, IV. Dönem, C.II, 26.5.1936, s.247.

Yukarıda belirtilmiş bulunan komisyonun hazırladığı rapor,³⁷ Hasan Ali Yücel'in zamanında bakanlıkça basılmıştır. Bu raporun incelenmesinde de görülebileceği gibi Arıkan'ın yukarıda belirttikleri ile raporda ileri sürülenler arasında çok yakın bir benzerlik vardır.

Mesleki Tedrisatın İnkişaf Planı'nda Türkiye'nin çeşitli bölgelerinin yaşama ve geçim biçimleri göz önünde bulundurularak hangi sanat okullarının açılmasının gerekli olduğu da bir liste halinde belirlenmiştir. Komisyon, Türkiye'de o günlerde mevcut bulunan sanat dalları ve buralarda çalışan işgücünün niteliklerini de belirlemiş ve bu doğrultuda da mevcut işgücünden en üst verimlilik düzeyinde yararlanılabilmesi için bunların niteliklerinin sanat okulları kanalıyla nasıl yükseltileceğini de saptamaya çalışmıştır. Komisyon planında, Türkiye'nin çeşitli sanat kollarında çalışan işgücünü 5 ana sınıfa ayırmıştır. Bu sınıflar: “Niteliksiz işçiler, küçük sanat sahipleri, fabrikalarda çalışan uzman işçiler, teknisyenler ve mühendisler” olarak bölümlenmiştir. Komisyonun en önemli önerisi bu işgücünün niteliklerinin yükseltilmesi için nelerin yapılacağı konusundadır. Birinci gruptaki niteliksiz işçiler için belirli bir öğrenime gerek duyulmamış, çeşitli işlerinde çalışan çıraklar için çırak okullarının, akşam sanatları okullarının gezici ve geçici kursların açılmasını önermiştir. Fabrikaların ihtiyaç duyduğu uzman işçilerin yetiştirilmesi için de orta meslek ve sanat okullarının açılmasını istemişti. Fabrikaların ve çeşitli bayındırlık işlerinin ihtiyacı olan şef, ressam, makine ve elektrik tesisatçısı, mühendis ve işçi arasındaki teknisyenleri yetiştirmek üzere de teknik okul açılmasını önermiştir. Mühendislerin yetiştirilmesi için de yüksek teknik okulunun açılmasını istemiştir.³⁸

Mesleki tedrisatın inkişaf planını hazırlayan komisyonda, Kültür (Milli Eğitim) Bakanlığını Rüştü Uzel (Ertik ve Teknik Öğretim Genel Direktörü) temsil etmiştir. İki yıllık bir çalışma sonucunda hazırlanmış bulunan bu plan, Türk uzmanlarının hazırlamış oldukları ilk önemli rapor olarak değerlendirilmelidir.

---

³⁷ **Mesleki Tedrisatın İnkişaf Planı**, İstanbul, Maarif Vekilliği, 1939, s.9–10.

³⁸ **A.e.**, s.1-2.

Arıkan'ın döneminde mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarının okul sayılarında sadece kız sanat enstitüleri 5'ten 10'a, orta ticaret okulları da 5'ten 6'ya çıkarılabildiği görülmüştür. Özellikle öğrenci sayısında kayda değer artışlar gözlenmiştir. Bu arada Abidin Özmen'in zamanında İsmet Paşa Kız Enstitüsü'nde bir şube olarak açılmış bulunan Kız Meslek Öğretmen Okulu'nda 1935–1936 öğretim yılında 37 öğrenci mezun olarak öğretmen olmuştur.³⁹

Arıkan, erkek mesleki ve teknik okulların öğretmen ihtiyaçlarını (alan dersleri öğretmenleri) karşılayabilmek amacıyla Cumhuriyet döneminde ilk defa olarak Ankara'da bir erkek öğretmen okulu açmıştır.

Arıkan, 1937 yılı bakanlık bütçe görüşmelerinde mesleki ve teknik ortaöğretim alanında gerçekleştirdikleri çalışmalar hakkında geniş açıklamalar yapmıştı.⁴⁰ Bakanın konuşmasında ilgi çeken yönlerden biri bu kademede okumak için okullara başvuran öğrencilerin ancak dörtte birini alabildiklerini belirtmiş olmasıdır.

III. Yükseköğretim

Arıkan'ın döneminde İstanbul Üniversitesi çeşitli organlarıyla yavaş yavaş oturmuş olarak öğretim faaliyetlerini sürdürmüştür. Artık Bakanlığın, yükseköğretimdeki çalışma alanı, Atatürk'ün daha önce belirtilmiş bulunan 1.11.1937 tarihinde TBMM'nin açılışında yapmış olduğu konuşmasında dile getirmiş olduğu yeni üniversitelerin açılması ile ilgili direktiflerinin, gerçekleştirilmesi üzerinde yoğunlaşmıştır. Arıkan bu konuda TBMM'de 26.5.1938 tarihinde bütçe görüşmelerinde şu açıklamalarda bulunmuştu:

“...Büyük şefimiz Atatürk, yılbaşı nutuklarında üniversitelerimize hakikaten şerefli bir vazife tahmil buyurdular... Bu hususta memleketin üç bölgeye ayrılmasını, Garp bölgesi için İstanbul Üniversitesi'nde başlanmış bulunan İslahata radikal bir şekilde devam olunmasını, merkez bölgesi için Ankara'da bir üniversite kurulmasını, ve şark bölgesi için de Van Gölü sahillerinde bir kültür şehri yaratılmasını irade

³⁹ TBMM.Z.C., İ:65, V. Dönem, C.I, 26.5.1937, s.257.

⁴⁰ A.y.

buyuruyorlar... Bunlardan İstanbul Üniversitesi normal inkişafını takip etmektedir... Ankara Üniversitesi için Dil Tarih Fakültesi esas teşkil eder... Gelecek 939 senesi Mayısında bina hazırdır. Van Üniversitesi'ne gelince... Yakında şehircilik mütehassısı, mimar ve mektebin ilk ve orta tedrisat elemanları ile beraber bu sitenin kurulması lazım geldiği yeri tetkike gideceğiz...”⁴¹

Ne var ki, Doğu Üniversitesinin kurulması için çalışmalara daha uzun yıllar devam edilmiştir. Arıkan'ın zamanında İstanbul'daki Mülkiye Mektebi Ankara'ya 1937 yılında nakledilmiştir.(10.6.1935 tarih ve 2777 sayılı kanuna dayanılarak Okulun adı da daha önce Siyasal Bilgiler Okulu olarak değiştirilmişti) Ankara'ya nakledilmesinden sonra Siyasal Bilgiler Okulunun öğrenim süresi de dört yıla çıkarılmıştır. Aynı şekilde Hukuk Fakültesinin de öğrenim süresi dört yıla çıkarılmıştır. Bu arada İstanbul Üniversitesi'ne bağlı bir İktisat Fakültesi kurulmuş, Yüksek Öğretmen Okulu'nda bir ayı Pedagoji Enstitüsü açılmıştır.⁴²

Hikmet Bayur'un zamanında çıkarılmış bulunan 29.5.1934 sayılı İstanbul Üniversitesi'nin Muvazenei Umumiyyeye Alınmasına Dair Kanununun sonucunda üniversitedeki akademik personel maaşlarını az bularak bazı girişimlerde bulunmuşlarsa da sonuç alamamıştır. İşte bu sorun Arıkan'ın zamanında çözümlenmiştir. 27.3.1936 tarih ve 2928 sayılı kanunla üniversitelerde yeni doçentlik kadroları oluşturulmuş, en düşük doçent maaşı 35 liradan 40 liraya, en yükseği de 55 liradan 100 liraya çıkarılmıştır.⁴³ Böylece doçentlerin mali durumlarında önemli bir rahatlama sağlanmıştır. Yükseköğretim alanında Arıkan'ın zamanında kayda değer bir diğer gelişme de 9.6.1937 tarih ve 3228, sayılı kanunla 826 Ankara'da bir Tıp Fakültesi kurulmasıyla olmuştur.⁴⁴ Bu gelişmelerin dışında Arıkan'ın yükseköğretim kademesinde başka önemli bir icraatına rastlanılmamıştır.

IV. Öğretmen Sorunları Ve Öğretmen Yetiştirme

Arıkan'ın Kültür (Milli Eğitim) Bakanı olarak en dikkate değer çalışması öğretmen yetiştirme alanında olmuştur. Sık sık vurgulandığı gibi köylerin hızla okula ve öğretmene kavuşturulmasının gerekli olduğuna ilişkin olarak her kesimden gelen

⁴¹ TBMM.Z.C., İ:67, V. Dönem, C.I, 26.5.1938, s.222.

⁴² TBMM.Z.C., İ:65, V. Dönem, C.I, 26.5.1937, s.164.

⁴³ Düstur, III. Tertip, No:62, C.XVII, 1938, s.432.

⁴⁴ Düstur, III. Tertip, No:118, C.XVIII, 1938, s.1293.

sesler, görüşler doğrultusunda hükümet de bu alana özel bir önem vermeye başlamıştı. Her ne kadar CHP'nin parti grubunca oluşturulmuş bulunan komisyon köyler için ayrı bir öğretmen okuluna gerek olmadığı kararına varmışsa da mevcut öğretmen yetiştirme sistemiyle sorunun üstesinden gelinmesinin mümkün olamayacağı da bir gerçektir. Arıkan ise köyler için ayrı tipte bir öğretmen yetiştirilmesinin gerekliliğine inanmaktaydı. Daha önce sözü edilen söyleşide Arıkan, Ağaoğlu'na köy öğretmenlerinin yetiştirilmesiyle ilgili olarak şunları söylemişti:

“...sonra bir köy muallimi meselesi vardır. Doğrusu budur ki büyük şehirlerde yetişmiş olan muallimler köye istemeyerek giderler ve gittikten sonra da oradan kurtulmayı bir nimet sayarlar. Bu böyledir ve bu hakikati hesaba katmak lazımdır. Şehir hayatına alışmış olan bir muallim, köy hayatını sevmiyor. Ona ısınmıyor, binaenaleyh köylü için umulan faydaları temin edemiyor. Köy muallimi, köy hayatı şartları içinde ve köy muhitini andıran bir muhitte yetiştirilmelidir. O, kendisi, köy hayatı yaşamalıdır ve köylünün ihtiyaçlarını ta mektepten kavramalıdır. Binaenaleyh bundan sonra kurulacak köy muallim mektepleri, mutlaka köy muhiti içinde kurulmalıdır. Bu suretle köye gelirken muallim alışmış olduğu bir muhitten koparılıp götürülmeyecektir. Bununla birlikte böyle bir muallim ameli vazifelerini ifa edecek bir tarzda yetiştirilecek, artık onun kafası füzuli nazariyelerle doldurulmayacaktır. Köyün ameli ihtiyaçlarını tatmin edebilecek ameli bilgilerle teçhiz edilecektir...”⁴⁵

Sözlerinden de anlaşıldığı gibi Arıkan, ayrı bir köy öğretmenin yetiştirilmesine gerekçe olarak şehir hayatına alışmış olan şehirli çocuklardan yetiştirilmiş bulunan köy öğretmenlerinin köyde durmamalarını, köyün sosyal hayatına uyum sağlayamamalarını göstermiştir. Bu söyleşiden on gün önce de yine aynı gazetede S. Kandemir, yazdığı bir makalesinde Türkiye'nin ilerlemesinin her şeyden önce sosyolojik bir olay olduğunu, ekonomik ve yasal önlemlerle bunun gerçekleştirilemeyeceğini vurguladıktan sonra, özellikle köylerin kalkındırılmasında önderlik edecek olan köy öğretmenlerinin kafalarının bir taraflı, basit ve dar fikirlerle doldurulmadan, köy alemini her türlü varlıklarıyla, olaylarıyla kavrayabilecekleri şekilde yetiştirilmelerini istemişti.⁴⁶

---

⁴⁵ Ağaoğlu, **a.g.m.**, s.4.

⁴⁶ S.Kandemir, "Köy Öğretmeni Bünyemizi Derinden Bilmelidir", **Cumhuriyet**, 13.9.1935, s.4.

1933'lü yıllarda Halkevlerinin yayın organı olan Ülkü Dergisi'nde B.A. Malik, "Kışla ve Köy Terbiyesi" adlı yazısında ilginç görüşler ileriye sürmüştü. Hilmi A.Malik şunları yazmıştı:

"...Ordu, köylünün ve halkın en mühim, en mesul ve verimli en çok bir mektebi olabilir. Mukaddes vatanın her tarafından en ücra köşelerinden topladığı -delikanlılar arasında kim bilir ne istidatlar ve kabiliyetler vardır.

Ömürlerinin en parlak, en cevval, en alıcı ve kavrayıcı parçasından bir buçuk, iki senesini kışlada geçiren bu delikanlılar layıkıyla terbiye görürse içlerinden kim bilir kaç büyük vatandaş yetişir ve içinde doğdukları ve didindikleri köyleri imar ederek ihya ederler..."⁴⁷

Görüldüğü gibi Hilmi A.Malik, askerliğini yapmakta olan köylü delikanlılarından kendi köylerinin kalkındırılmasında yararlanılabileceğine dikkatleri çekmekteydi. Yine Atatürk, okulsuz köylere öğretmen sağlanamadığı için kendisine ızdıraplarını belirten Saffet Arıkan'a "Müsterih ol Saffet, bunun da bir çaresi vardır. Türk ordusunun yetiştirdiği çavuşlardan bu hususta pekâlâ istifade edilebilir. Yüzlerce nefer arasında zekâlarıyla teferrud etmiş olması lazım-gelen bu erler, müddetli kurslarla bu iş için istifadeli elemanlar haline kolayca getirilirler ve "bunlara eğitmen kursu diyebilirsiniz"⁴⁸ demişti. İşte bu görüşler doğrultusunda zaten kendisi de bir asker olan Saffet Arıkan, Türk ordusunun bu potansiyelinden faydalanmaya karar verdi. Kültür Bakanlığı Ziraat Vekâletiyle işbirliği yaparak askerliğini çavuş olarak yapmış yetenekli köy gençlerini belirli bir süre kursa tabi tutup yetiştirdikten sonra, kendi köylerinde eğitmen adıyla görevlendirmek üzere harekete geçti. 1936 yılı Temmuz ayı içinde Ankara'nın çevre köylerinden (ve bir kaç tane de Tunceli'den) askerliğini başarıyla tamamlamış okuma yazma ile birlikte bir parça da hesap bilen 80 dolayındaki genci Eskişehir'in Çifteler Çiftliği içindeki Mahmudiye Köyü İlkokulu'nda bir kursa topladı.⁴⁹

Ulus Gazetesi'nde 20.11.1936 tarihinde bir eğitmenle yapılmış bulunan söyleşi yayınlanmıştı. Söyleşiden aşağıya alınmış bulunan bölüm eğitmenin

---

⁴⁷ Hilmi A.Malik, "Kışla ve Köy Terbiyesi", **Ülkü Halkevleri Mecmuası**, [y.y], (Nisan 1933), s.237.

⁴⁸ Koçer, **a.g.e.**, s.102.

⁴⁹ "Cumhuriyetin Son Yılında Kültür İşlerimiz-Çiftliklerdeki Köy Öğretmenler Kursu", **Ulus**, 29.10.1936, s.6.

görevinin ne kadar iyi bir şekilde bilincinde olduğunu göstermesi bakımından dikkatleri çekmektedir. Eğitimci hangi maksatlarla köyüne gittiğini nasıl bir çalışma programı uygulayacağını şöyle dile getirmişti:

“..Köyüme yepyeni bir insan olarak gidiyorum. Doğduğum ve büyüdüğüm, evladımın da doğup büyüyeceği bu topraklarda yeni ve mesut bir hayatın doğuşunu kendim vereceğim. Arzusunu, isteğini, derdini, iyi ve kötü taraflarını bildiğim köyümü, toprağımın verimini artırmak, onlardan biri olduğum için ruhunu düşünüşünü ve karakterini bildiğim köylü kardeşlerimi daha ileri kılmanın sırrını öğrenerek köyüme dönüyorum..”

Eğitimci kurslarından istenilen başarının sağlanmasından sonra işe hukuki bir statü kazandırılması da gerekmektedir. Bu maksatla 11.6.1937 tarihinde 3238 sayılı “Köy Eğitimcileri Kanunu” çıkarılmıştır.⁵⁰ 3238 sayılı kanunda nüfusları öğretmeni gönderilmeye elverişli olmayan köylerin eğitim, öğretim işlerini görmek, ziraat işlerini fenni bir şekilde yapılmasını sağlamada köylüye rehberlik yapmak üzere köy eğitimcilerinin istihdam edileceği belirlenmiştir. Yine aynı kanunla eğitimcilerin Maarif ve Ziraat Vekilliklerinin işbirliğiyle ziraat işlerini yaptırmaya elverişli okul veya çiftliklerde açılacak kurslarda yetiştirilmeleri de kararlaştırılmıştır. Kanunun getirdiği bir diğer düzenlemede de eğitimcilerin maaşlarının (bu maaşların İcra Vekilleri Heyetince saptanacak kadrolara göre verilmesi öngörülmüştü) yanı sıra kendilerine parasız tohum, fidan, damızlık hayvan, tarım aletlerinin de verilmesi kararlaştırılmıştır.

Arıkan, köy eğitimcilerini yetiştirme çalışmalarının yanı sıra köyler için özel olarak öğretmen yetiştirme çalışmalarını da başlatmıştır. Bilindiği gibi Mustafa Necati'nin Maarif Vekilliği zamanında 1927–1928 öğretim yılında Kayseri Zencidere'de açılmış bulunan İlk Köy Öğretmen Okulu ve Denizli Köy Öğretmen Okulu 1932 ve 1933 yıllarında öğretime kapatılmışlardı. İşte Arıkan bu okulların yeniden kurulması için harekete geçmiş ve ilk olarak da, köy eğitimci kurslarının başlatılmış bulunduğu Eskişehir Mahmudiye Çiftliği'ndeki mevcut binaların bir kısmı eğitim, öğretim yapılabilir bir duruma getirilmiş ve Köy Öğretmen Okulu da bu binalarda 1937–1938 öğretim yılında açılarak öğretime başlatılmıştır. Ardından İzmir Kızılcıllu'daki Amerikan Koleji binasında ikinci bir köy öğretmen okulu daha

---

⁵⁰ **Düster**, III. Tertip, No:127, C.XVIII, 1938, s.1316.

açılmıştır. Bu arada Kızılçullu'da kadın öğretmenleri yetiştirmek üzere bir de öğretmen kursu faaliyete geçirilmiştir.⁵¹

Kızılçullu Köy Öğretmen Okulu ve buradaki kadın öğretmen kursunun faaliyetlerini denetlemek üzere kültür bakanlığınca görevlendirilmiş bulunan Hıfzırrahman Raşit Öymen, köy öğretmen okulunun çalışmalarıyla ilgili olarak Cumhuriyet gazetesi muhabirine şu açıklamalarda bulunmuştu:

“..Kızılçullu Köy Öğretmen Okulu'na gelince, köy çocuğunun zekasına ve yaşayışına azami inkişafı vermek üzere ilk defa Cumhuriyet maarifinin gerçekleştirdiği bu müessesenin orta sınıfları açılmış ve iş, istihsal faaliyeti ile fikri mesai arasında bir ahenk meydana getirmek suretiyle müspet randıman temin edilmiştir. Bu mektebin mesleki kısımları önümüzdeki yıl teessüs edecektir. Mektepte birinci planda tutulan işler, inşaat, demircilik, marangozluk, motorculuk, kooperatifçilik, daktilografi, oyun ve müziktir...”⁵²

Bu iki köy öğretmen okulu öğretim programları, yönetmelikleri ve teşkilat kanunları hazırlanmadan açılmışlardı. Eğitim ve öğretim tarzı da öğretmen kadrosunun tutumuna bırakılmıştı. Üstelik bu okullar açılırken yalnız öğretmen yetiştirme gayesi güdülmemiş, öğrencilerinden başarılı olanlarının Sorbon'a kadar gitmeleri düşünülmüştü.⁵³

Bütün bunlara rağmen Arıkan açılmış bulunan köy öğretmen okullarının faaliyetlerinden son derece memnun olduğunu 1938 yılı bakanlık bütçesi görüşmelerinde dile getirmişti bakan şöyle demişti:

“...Geçen sene kabul buyurduğunuz tahsisatla satın alınmış bulunan İzmir'deki Kızılçullu Mektebi bu şekle konmuştur. Beş vilayetin zekâsını burada topladık. Son aldığımız raporlara göre size iftiharla arz edeceğim ki bunların % 96'sı tam numara almak suretiyle sınıflarını bitirmişlerdir. Bu kabil bir mektebi yine aynı suretle beş vilayetin zekâsını toplayacak şekilde Eskişehir'de Çifteler'de açmış bulunuyoruz. Bu sene Trakya'da açacağız ve mümkün olduğu kadar bu mektepleri çoğaltmak kararındayız...”⁵⁴

---

⁵¹ Hıfzırrahman Raşit Öymen, “İzmir'deki Köy Muallim Mektebi”, **Cumhuriyet**, 21.10.1938, s.4.

⁵² Öymen, **a.g.m.**, s.5.

⁵³ Koçer, **a.g.e.**, s.105.

⁵⁴ **TBMM.Z.C.**, İ:67, V. Dönem, C.I, 26.5.1938, s.222.

Arıkan köye öğretmen yetiştirme çalışmalarının yanı sıra, orta dereceli okullara öğretmen yetiştirmek (veya çeşitli yollarla sağlamak) üzere de faaliyette bulunmuştur. Öncelikle Abidin Özmen'in zamanında çıkarılmış bulunan 20.12.1934 tarih ve 2624 sayılı "Orta Tahsil Mekteplerinde Yardımcı Muallim Çalıştırılması Hakkında Kanun"un yürürlük süresi 3.1.1938 tarih ve 3299 sayılı kanunla⁵⁵ üç yıl daha uzatılmıştır. Bunlara ek olarak uzun vadede orta dereceli okulların öğretmen açığını kapatabilmek maksadıyla, devlet okullarında parasız yatılı öğrenci olarak okumakta bulunan öğrencilerin arasından Kültür (Milli Eğitim) Bakanlığınca seçilecek (bu öğrencilerin toplam sayısının %75'ini geçmemek üzere) olanlarının yine bakanlık, hesabına öğretmen yetiştirmek üzere yüksek dereceli okullarda okutulmaları sağlanmıştır. Bu da devlet hesabına parasız-yatılı öğrenci olarak okumakta bulunanların zorunlu görevlerini düzenleyen 5.5.1928 tarih ve 1237 sayılı kanunda, 25.5.1938 tarih ve 3400 sayılı kanunla yapılan değişikliğin sonucunda gerçekleştirilmiştir.⁵⁶ Böylece liselerde okumakta olan parasız yatılı öğrencilerin çok büyük bir bölümüne öğretmen olma mecburiyeti getirilmiştir. Bu kanun çıkarıldıktan sonra Arıkan, TBMM'de 1938 yılı bakanlık bütçe görüşmeleri sırasında yapmış olduğu konuşmasında "leyli meccani talebenin %75'inin muallim yetiştirmek üzere gelecek seneden (yani 1938-1939 Öğretim yılından) itibaren Yüksek Muallim Mektebine"⁵⁷ alınacağını açıklamıştır.

Arıkan, orta dereceli okullarda boş geçen dersler için ilkokul öğretmenlerinden de yararlanmağa çalışmıştır. Bu maksatla 1936 yılının Haziran ayında 4-5-6 yıllık öğretmen okullarıyla ilgili bir fabrikada veya atölyede ya da serbest olarak çalışmaları da şart koşulmuştur. Böylece teorinin yanında tecrübeye de önem verildiği ortaya çıkmaktadır.

Arıkan mesleki ve teknik öğretimde görevli bulunan öğretmenlerin hukuki statülerini, özlük haklarını, çalışma esaslarını düzenleyen bir de kanun çıkararak bu alandaki önemli bir boşluğu doldurmuştur. (8.6.1936 tarih ve 3007 sayılı "Kültür Bakanlığına Bağlı Ertik Okulları Öğretmenleri Hakkında Kanun"⁵⁸ adıyla

---

⁵⁵ **Düstur**, III. Tertip, No:41, C.XIX, 1938, s.184.

⁵⁶ **Düstur**, III. Tertip, No:108, C.XIX, 1938, s.755.

⁵⁷ **TBMM.Z.C.**, İ:67, V. Dönem, C.I, 26.5.1938, s.222.

⁵⁸ **Düstur**, III. Tertip, No:142, C.XVII, 1936, s.1141.

çıkarılmıştır) 3007 sayılı kanunun çıkarılmasında dönemin Ertik ve Teknik Öğretim Genel Direktörü olan Rüştü Uzel'in de önemli katkıları olmuştur.

Arıkan, yabancı dil öğretmenlerinin sayıca çoğaltılması için bazı tedbirler de düşünmüştü. Bu maksatla 1938 yılında Galatasaray Lisesi ile İngiliz ve Alman Liselerinden mezun olacak öğrencilerden bir bölümünün bakanlıkça seçilip Türkiye'de bir yıl kursa tabi tutulduktan sonra Avrupa'ya gönderilmelerini, öğrenimlerini tamamlayıp Türkiye'ye döndükleri zaman da orta dereceli okullarda yabancı dil öğretmeni olarak istihdam etmeyi planlamıştı. Bu düşüncelerini 1938 yılı bakanlık bütçe görüşmelerinde TBMM'de dile getirmişti.⁵⁹ Yalnız yapılmış bulunan araştırmada bu düşüncesini uygulamaya koyduğuna ilişkin herhangi bir bulguya rastlanılmamıştır.

Arıkan'ın zamanında öğretmen yetiştiren kurumların program ve sürelerinde bazı küçük değişiklikler de yapılmıştır. Kültür Kurulu'nun (Talim ve Terbiye Heyeti) 19.6.1935 tarihinde almış olduğu 194 sayılı kararıyla öğretmen okullarının mesleki sınıflarında okutulmakta olan yabancı dil dersleri zorunlu dersler arasına alınmıştır. Öğretmen okullarında son iki sınıfta bulunan öğretmen namzetleri Ruhیات, Terbiye, Tedrisat metotları ve Pedagoji tarihini okumaktadır. Son sınıfta da tedris usulü üzerinde bilfiil çalışır ve tecrübe görürler.⁶⁰ Yine 1936 yılında öğrenim süresi iki yıla indirilmiş bulunan, Gazi Terbiye Enstitüsü Resim-İş Şubesi'nin öğretim süresi Kültür Kurulu'nun kararıyla 1937-1938 öğretim yılından itibaren uygulanmak üzere üç yıla çıkarılmıştır. Aynı süre artırımını Beden Eğitimi Şubesi için de yapılmış ve üç yıla çıkarılmıştır.

---

⁵⁹ TBMM.Z.C., İ:67, V. Dönem, C.I, 26.5.1938, s.221.

⁶⁰ Arıkan, a.g.m., s.5.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SAFFET ARIKAN VE KÖY ENSTİTÜLERİNE ZEMİN HAZIRLAYAN GELİŞMELER

I. Saffet Arıkan ve Köy Enstitülerinin Kuruluş Çalışmaları

1935 yılına gelindiğinde ülke nüfusunun % 80'inin yaşadığı köylerde okul sayısı yok denilecek kadar azdır. Bu okullara kentlerden bulunup gönderilen az sayıda öğretmen de köylerde tutunamamakta ve başarılı olamamaktadır. Köy insanının eğitim gereksinmesi sadece okuryazarlıkla sınırlı değildir; bulaşıcı hastalıklarla savaşmamakta; üretimini ilkel yöntemlerle yapmaktadır. Kurtuluş Savaşı'nın ağır yükünü çeken köylüler henüz demokrasiyi yaşatacak cumhuriyet yurttaşı niteliğine kavuşmamıştır. Kısacası köylüler, uygar toplumun tüm nimetlerinden yoksundurlar.

Asıl önemlisi, 1930-40'larda köye hizmet götürmek çok zordur. Cumhuriyetle birlikte girilen köye hizmet çabaları; ya köylünün beklentilerine uymadığı ya da becerilemediği için yarım kalmıştır. Başarı için köylünün dilinden anlayan yeni bir aydın tipine gereksinme vardır. Bu da köylünün kendi içinden çıkarılabilecektir. İşin bu püf noktasını ilk yakalayan ve kendisi de bir köylü çocuğu olan büyük eğitimcimiz İsmail Hakkı Tonguç'tur. Büyük güçlüklerle öğrenim olanağı bulan Tonguç, Köy Enstitüsü Sisteminin hem kuramcısı, hem de kurucusudur. Onu, Atatürk'ün eski kurmaylarından Kültür (Milli Eğitim) Bakanı Saffet Arıkan göreve getirmiş, sonraki Bakan Hasan Ali Yücel de onun girişimlerine sahip çıkmıştır.

Eğitmen kurslarının sonuçları yalnız İlköğretim Genel Müdürüne değil Kültür (Milli Eğitim) Bakanı Arıkan'a, Cumhuriyet Halk Partisinin Kemalist aydınlarına, hatta Cumhurbaşkanı Atatürk'e umut verici oldu.

Bir yandan çevrede beliren bu uygun tepki, bir yandan da eğitim denemesinden elde edilen sonuçlar. Kültür (Milli Eğitim) Bakanı'nı, bütün köy öğretmenlerini aynı ilkeler altında yetiştirmeye götürmüştür. Eğitim denemesinin ışığında, büyük sayıda köy çocuğunu öğretmen ve köyde meslek adamı yetiştirmek, eğitim kurslarını geliştirerek devamlı eğitim kurumları haline getirmek için bakanlık hazırlıklar yapmaya başladı. İsmail Hakkı Tonguç bu yeni kurumlara (adları daha sonra Köy Enstitüleri olmuştur) uygulanması gereken ilkeleri, örgütüne yolladığı bir genelge ile şöyle özetliyordu:

“Köylerin kültürel ve genel hayatlarında ileri bir seviye yaratabilmek yalnız klâsik anlamdaki öğretmenle mümkün olmaz. Köy hayatı bir bütün olarak ele alınmaz da, şimdiye kadar olduğu gibi yalnız klâsik kültür bakımından işlenmek ve bu vasıta ile bir ilerilik yaratılmak istenirse bu çalışmadan olumlu sonuç alınamaz. Köylere öğretmen yetiştirirken bir yandan öğretmeni çok yanlı işler görebilecek biçimde yönlendirmeye çalışmak, diğer yandan da öğretmenle birlikte köye giderek diğer iş sahalarında çalışacak elemanı yetiştirmek için gerekli tedbirleri almak gerekir. Bunun için alınacak tedbirlerin esas ilkelerini kuramdan çok realiteden çıkarmamız lâzımdır... Köyde hukuki, mali, iktisadi, kurumlar şehirdekilerden tamamen başka şekiller almaktadır. Şehrin hesapsız ve ölçüsüz bir şekilde getirmek istediği yeni ve köylüye göre korkunç pahalı olan şeylerin yüküne köylü dayanmamaktadır. Köylü vatandaşlar maziden sürükleyip getirdikleri bir takım anane ve alışkanlıkların etkisi altında bugünkü hayatın koşullarına uyarak hareket edememektedir. Ölümden ve sıkıntıdan kurtulmak için her şeyi vasıta yaparak çalışmaktadırlar. Köye yollanacak öğretmenin bu gerçeklere göre hazırlanması gerekir. Bunun için öğretmen namzedini ve diğer iş elemanlarını köy kaynağından alacak kanallar açılmalıdır. Beş yıllık ilkokuldan mezun ve askerliğini bitirmiş köy delikanlılarını öğretmen veya köylerde geçerli bir iki meslek sahibi olarak yetiştirmelidir. Köy çocukları için de lise ve yükseköğrenim yolları açılmalıdır. Köyde öğretmen ve eğitimci olarak yetişecek elemanlar devlete büyük ve uzun yıllar sürecektir külfet yüklememelidir. Bunun için okul üretici bir okul olmalı, yaşayabilmesi için gereken bütün araçları kendisi üretmelidir. Ancak ilk kuruluşlarında devletten yardım görmelidir. Bu okullarda öğrenciye köy genel hayatının gelişmesine yarayacak birkaç meslek birden öğretilmelidir, öğretmenlik, inşaatçılık, köy demirciliği, dülgerlik, tenekecilik, hastabakıcılık, ziraat âletleri tamirciliği gibi. Şunu da önceden özellikle kabul etmemiz gerekir ki, yeni ve orijinal işler görecektir bir kurumun örgütünün bütün detaylarını işin içinde çalışmamış olanların isabetle saptamaları olası değildir, örgütün belirecek biçimini dikkatle yapılacak denemenin sonucundan beklemek gerekir.¹

---

¹ Tonguç, a.g.e., s.306.

Yeni eğitim hareketinin eski öğretmen okullarının yerini almakla kalmayıp Türkiye'nin hayatında önemli sosyal değişimler yapmaya gebe olduğunun görülmesi çeşitli ideolojilere sahip fikir adamlarını harekete geçirdi. Eğitim Bakanlığının içindeki çeşitli gruplar da hamleyi kendi kontrollerine almaya uğraştılar. Bu fikir ve eğitim akımlarından birisi Köy Enstitülerine muhalefetin bayrağı haline geldiği için burada zikredilmeye değer. Görüşü Fikret Kanat temsil etmiştir. Eğitim hareketinin neticeleri alınıp da Bakanlığın yeni öğretmen okulları açmayı tasarladığı görülünce, Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Üyesi ve Gazi Eğitim Enstitüsü Pedagoji Öğretmeni Halil Fikret Kanat, Bakan Arıkan'a bir tasarı verir. Kanat, bu tasarıda köy öğretmeni yetiştirmek için kendi fikirlerini açıklar, eğer Bakanın ilgisini çekerse daha geniş bilgi vermeye ve işbirliği yapmaya hazır olduğunu bildirir. 1937 tarihini taşıyan bu tasarı ile Kanat, iki yıl önce yayınladığı “Yarının Öğretmenleri Nasıl Yetiştirilmeli” başlıklı makalelerini özetledikten sonra, 'bunlara eğitim denemesinden geldiği anlaşılan bazı yeni fikirler de eklemiştir. 1935 yılında yayınladığı bu makalelerde Kanat kısaca şu fikirleri ileri sürmekte idi.”

“Bugünün öğretmen okullarını artık tarihe mal etmeli ve yerlerine günün ve devrimin ihtiyaçlarına uygun yepyeni öğretmen okulları açmalıdır. Bugün Türk köyünü etkileyebilmek için elimizdeki tek olanak on-binlerce köy öğretmenidir. Köy öğretmeni köylerde yapıcılık bilincini ve ilerleme bilincini uyandırabilmek için bazı niteliklere sahip olması gerekir. Bu nitelikler şunlardır: Türk öğretmeni temiz, ulusçu, demokrat ruhlu ve idealist olmalıdır. Gıdasını ulusçuluktan alacak olan idealizm genç öğretmenin ruhunda devamlı bir ışık gibi parlamalıdır. Öğretmen el işlerinin her çeşidinde becerikli, hayatta çok pratik bir insan olmalıdır. Öğretmen kuramsal ve ameli ziraattan anlamalı, marangozluk, demircilik, tenekecilik ve duvarcılık gibi zanaatlardan bir parça maharet sahibi olmalıdır. Bu nitelikteki öğretmenleri yetiştirmek için öğretmen okulları şehirlerden uzak yerlerde, doğanın kucağında kurulmalıdır. Öğretmen okullarının ziraata elverişli geniş arazisi olmalıdır. Öğretmen okulunun çeşitli el işi atölyeleri bulunmalıdır.”²

Bu fikirler 1930'lardan başlayarak eğitimciler ve ziraatçılar arasında gelişen köye farklı bir öğretmen yetiştirmeğe dayanıyordu. Öğretmenin nasıl yetişmesi, hangi sanat ve bilgilerle donatılması ve okulun köyün iş hayatı ve ekonomisi ile ilgisinin niteliği üzerinde ise konular ise belirsiz kalıyordu.

---

² Halil Fikret, “Yarının Muallimleri Nasıl Yetişmeli”, **Kurun**, 24.3.1935, s.5.

“El işlerinde becerikli, hayatta pratik olmak, ameli ziraattan anlamak, zanaatlardan bir parça maharet sahibi olmak” gibi ifadeler, eğer kasten bulanık düşürülmemişse, köyde eğitim ve öğretimin niceliği ve köyün ekonomik ve sosyal hayatı ile ilgisi üzerinde okuyucuya duru bir fikir vermiyordu.

Bakan Arıkan, Kanat'ın eğitimle ilgili fikirlerine önem vermemiş ve Tonguç'u İlköğretim Genel Müdürlüğünde tutmak yoluyla, yeni hareketin daha önceki sayfalarda açıklanan Tonguç'un fikirleri üzerinde devam etmesini sağlamıştır.

Bakan Arıkan, bürokratların üzerindeki tercih hakkını kendi düşünce ve idealleri ile kıyaslayıp enstitü kuruluşu ve gelişmesi aşamalarına etkili olmuştur. Arıkan'ın bu etkisi konuda başrol oynamasına neden olmuştur.³

II. Köycülük Çalışmaları

Türkiye'de köye uygun öğretmen yetiştirme fikri, Meşrutiyet yıllarına kadar gider. İkinci Meşrutiyet yıllarında İlköğretmen okullarının (Dârümuallimin) yoğun çabaları sonucu Üsküp'te, Edirne'de, Manastır'da ve İstanbul'da çıkan eğitim dergilerinde, hatta Osmanlı Meclis-i Mebusan'ında köye uygun öğretmen yetiştirme fikri çeşitli şekillerde ileri sürülmüştür.⁴

Cumhuriyet döneminde de bu fikir devamlı canlı tutulmuş, Üniversitenin Deneysel Psikoloji öğretim üyesi Ali Haydar (Taner), 1924 sonlarında verdiği bir konferansta, köylere öğretmen yetiştirmek üzere daha basit öğretmen okulları kurulmasını öneriyordu.⁵ Çünkü Türkiye'de köy ve şehir hayatları birbirinden çok farklı idi. Şehirde yetişmiş kişilerin köylerde öğretmenlik yapmaları çok zordu. İlkokul çıkışlı köy çocuklarının alınacağı bu üç yıllık "Köy Muallim Mektepleri"nde, çocuklar köy hayatına yakın bir biçimde yaşamalıydı. Ali Haydar Bey'in program taslağını bile verdiği bu okullar, 1–20.5.1925'te Konya'da toplanan Maarif Müfettişleri Kongresi'nin gündeminde de yer aldı. Bakanlıkta bir "Köy Mektebi Dairesi"nin kurulmasını isteyen bazıları ise köylüyü köyden ayırmayacak, üretimden

---

³ Başgöz, a.g.e., s.215.

⁴ Mustafa Ergün, **İkinci Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri**, Ankara, Ocak Yayınevi, 1996, s.106–107.

⁵ Mustafa Ergün, **Atatürk Devri Türk Eğitimi**, Ankara, D.T.C. Fakültesi Yayınevi, 1982, s.74.

ayırmadan çağdaşlaştıracak bir okul istiyorlardı. Bu arada Maarif Vekâleti'nin daveti üzerine Türkiye'ye gelip gayet önemli bir rapor veren John Dewey, köy okullarına öğretmen yetiştirecek çeşitli tipte öğretmen okulları kurulmasını öneriyordu.⁶

1926 yılında çıkan Maarif Teşkilâtı Kânunu'nda, ilköğretmen okullarının yanı sıra bir de "Köy Muallim Mektepleri" kabul edilmişti.⁷ 1927–28 öğretim yılında da Kayseri Zencidere'de bir Köy Muallim Mektebi kuruluyor, Denizli Erkek Öğretmen Okulu da bu amaç için düzenleniyordu. Diğer öğretmen okulları beş yıl iken, bu okullar üç yıllıktı. Buradan mezun olanlara köyde, okulun yanında bir ev ve bahçelik verilecekti. Öğrenciyi köy hayatına hazırlamak için, Köy Enstitülerinde olduğu gibi, yan kuruluşları da vardı. Bu okullar için köy öğretmeni yetiştirmeye yönelik bir program hazırlamıştı.⁸

Devlet çoğunluğun yararı adına ekonomik hayata karışmaya başlayınca, çoğunluğu meydana getiren köylü kitlesinin önemi, fikir ve siyaset alanında da yeniden ön plana geçmiştir. Mustafa Kemal'in savaş yıllarında ortaya attığı, “memleketin hakiki sahip ve efendisi köylüdür” fikri, Cumhuriyet Halk Partisinin yayın organlarında, idarecilerin söylevlerinde ve aydınların yazılarında yeniden sık görünmeye başlamıştır.⁹

Mustafa Necati Bey, gerek öğretmenlere verdiği yüksek değer, gerekse öğretmen okullarının düzeltilmesi ve yeni öğretmen okulları açılması yönünde büyük çalışmalar göstermişti. Mustafa Necati Bey'in J. Dewey'nin önerilerine göre açtığı, ancak tarım çalışmaları ve diğer uygulamalı dersler, öğretmen ve araç-gereç yokluğundan dolayı güçlendirilemediği için başarısız olan Kayseri-Zencidere Köy Öğretmen Okulu 1932 yılında, Denizli Köy Öğretmen Okulu da 1933 yılında kapatıldı.¹⁰

---

⁶ Dewey, **a.g.e.**, s.19-20.

⁷ “Maarif Teşkilatına Dair Kanun”, **Düstur**, III. Tertip, N:42, C.VII, 1926, s.180.

⁸ Koçer, **a.g.e.**, s.91-92.

⁹ Başgöz, **a.g.e.**, s.154.

¹⁰ Hıfzırahman Raşit Öymen, “Köy Enstitüleri Kuruluşlarının Tarihi Gelişimi”, **Eğitim Hareketleri Dergisi**, No: 178–179, Ankara MEB Yayınevi, 1978, s.32.

Memlekette esmeye başlayan bu dinamik hava içinde sadece hareketsizlik hüküm sürmektedir. Mustafa Necati'nin ölümünden sonra bakanlık yeniden bir bürokrasi makinesi haline gelmeye başlamıştır.

O zamana kadar köylerde açılan okullara da, şehirlerdeki öğretmen okullarından yetişen gençler gönderiliyordu. Hatta bunlar XX. yüzyıl başlarından beri Türk gençliğinde görülen yüksek idealist fikirlerle köye seve seve gidiyorlardı. Ama köyde hayal kırıklığına uğruyorlar ve maddî manevî bir yalnızlık içinde karamsarlığa düşüyorlar, köy hayatını yadırgayıp çocukluğunun ve gençliğinin geçtiği şehir hayatını özlemiyorlardı. Böyle bir durumda öğretmenler, köyden bir an önce kurtulmak için çeşitli yollar arıyorlar, çevresine uyum sağlamayı ve faydalı olmayı düşünmüyorlardı. Köylüler de aynı şekilde, kendileri gibi yaşamayan, giyinmeyen, yemeyen-içmeyen öğretmeni benimsemiyorlardı. Öğretmenler en küçük bir tatilde şehirlere kaçıyorlardı. Bunda öğretmen okullarının da rolü vardı. Orada gençler köy gerçeğinden tamamen uzak, tamamen teorik olarak yetiştiriliyorlardı.

Bu durum Türk eğitiminde uzun zamandan beri gözlemlendiği için, ta İkinci Meşrutiyet döneminden beri köy gerçeğine uygun öğretmen yetiştirmek için ayrı öğretmen okulları kurulması öneriliyordu.¹¹

Dr. Reşit Galip 1933 yılında Maarif Vekili olduktan sonra Bakanlıkta bir Köy İşleri Komisyonu kurarak, devletin köydeki adamı, köyün en aydını olan öğretmenin hangi özelliklere ve görevlere sahip olması gerektiğini araştırdı. Komisyon, köy öğretmenlerinde şu özelliklerin bulunmasını istiyordu:

1. Köyün inanışlarına etkin olmak niteliği, (devrimcilik, laiklik ve cumhuriyetçilik gibi ilkelerin köyde önderliği),
2. Köyün toplumsal hayatını etkileyebilme vasfı (Medeni kanunun köyde uygulanması, onun kurallarına ailede, insanların ilişkilerinde uymanın temini. Kanunun hedefi olan toplum ve uygarlık esaslarının köyde yerleşmesine çalışmak),
3. Köyün maddî ve ekonomik hayatına etkin olmak niteliği (ileri ziraat

---

¹¹ Ergün, a.g.e., s.81.

- usullerini, geniş mal değişimini, düzenlenmiş pazar ilişkilerini köye sokmak),
4. Aydın olmak (iyi yetişmiş bir okul öğretmenini olmak, öğretmenlik mesleğinin bütün çalışmalarını edinmiş olmak).¹²

Halil Fikret (Kanat) de ne yayın organlarının ne memurların ne de partinin ve öğretmen okulu çıkışlı öğretmenlerin inkılâpları köylere yerleştiremeyeceğini; köye yeni tip öğretmenler yetiştirilmesi gerektiğini bildirerek şu modeli öneriyordu:

“Şehirlerden uzakta, geri kalmış köylerde hatta bataklık kenarlarında yeni tip okullar kurmalıdır. Geniş topraklar üzerinde her türlü tarım çalışması, kooperatifçilik ve kültür dersleri verilerek köylü çocukları buralarda altı yıl okutulmalı ve buradan çıkanlar köye gönderilmelidir. Köyde ancak bunlar başarılı olurlar.”¹³

1933 başında, Türkiye'de ilköğretim sistemini ve ilkokulları incelemek için getirilen ve 1934 yılına kadar incelemeler yapıp bakanlığa bir rapor veren Berly Parker de, raporunda genel görüşlerin zıddına, köy öğretmenleri yetiştirmek için ayrı bir okula gerek olmadığını, çünkü Türkiye'deki köy ve şehrin ortak sorunlarının, köyün yalnız başına olan sorunlarından daha çok ve önemli olduğunu, köylerin, şehirlerin sayfiyesi olduğunu belirtiyordu.

1934'te CHP Meclis Grup toplantısında da ilköğretim ve cehaletle mücadele konuları tartışılıyor ve Parker doğrultusunda, köy okulları için ayrı bir öğretmene ihtiyaç olmadığına karar veriliyordu.¹⁴

Karara göre, çocukları yetiştirmede ayrı ayrı usuller yoktu. Köy öğretmeni yetiştirilmesini isteyenler, öğretmenlerin köye girmesine ve köy çocuklarının, çevrelerinden koparılmadan, çevrelerine uygun olarak eğitilmesi nedenlerine dayanıyorlardı ki, bu eksikler, var olan öğretmen okullarında daha bilinçli bir çalışma ile ortadan kaldırılabildi. Bütün öğretmen okulu öğrencileri yurdun her yanına gidip çalışacak şekilde yetiştirilecek, en ağır şartlarda bile bunu başaracağına inandırılacaktı. Öğretmen okulu programında tarım ve sağlık eğitimine fazla yer

---

¹² Başgöz, a.g.e., s.158.

¹³ Ergün, a.g.e., s.84.

¹⁴ Tonguç, a.g.e., s.418-419.

verilmeli, öncelikle sık sık köylere götürülmeli, köy havası ve şartlarına alıştırmalıydı.

Parti Meclis Grubu öğretmen okullarının dışında ortaokul ve lise çıkışlıların pedagoji kurslarına alınarak ve Orta Tarım Okullarına pedagoji dersleri konularak, bunlardan ilkokul öğretmeni yetiştirilmesi tavsiye ediliyordu.¹⁵

Reşit Galip Eğitim Bakanlığı'ndan ayrıldıktan kısa bir süre sonra Cumhuriyet Halk Partisinin köy eğitimi meselesiyle meşgul olmak ihtiyacını duyduğunu görmekteyiz. Başbakan İsmet İnönü, 1934 yılında, eğitim meselesi üzerinde iktidar partisi genel idare kurulunca müzakere açılmasını önerir. Başbakana göre, eğitim meselesinde karşılaşılan güçlükler hükümetin sorumluluğunu aşan bir nicelik almıştır. İlkokul öğretmenlerinin bir kısmı gene maaşlarını alamamıştır. Türkiye Cumhuriyeti, okutması gereken çocuklardan köylerde % 25 ini, şehirlerde % 75 ini okutabilmekte ve okuttuklarının da ancak üçte birine eğitimini tamamlattırabilmektedir. Cumhuriyet Halk Partisi meseleyi tartışmalı ve yalnız öğretmen maaşlarını düzgün ödemek, mevcut sistemden azami randıman almak hususunda değil; gelecekte alınması gereken daha önemli tedbirler için de hükümete yeni direktifler vermelidir.¹⁶

İktisat Vekili Celâl Bayar tarafından davet edilip, Türkiye'ye geniş bir kalkınma raporunu hazırlayan Amerikan Heyeti, raporlarının eğitim kısmında köy öğretmen okullarının kapatıldığını, ancak köye öğretmen bulmak için başka vasıtaların denemesini istiyordu.

İlkokul öğretmenin küçük köylere kadar yayılmasını sağlamak, öğretmeni köyde eğreti bir insan olmaktan kurtarmak ve onu köyün ekonomik hayatında faal bir öge haline getirebilmek için girişilen ilk ciddi girişim Köy Eğitimcilerinin yetiştirilmesi olmuştur. Saffet Arıkan'ın Eğitim Bakanlığına ve İsmail Hakkı Tonguç'un İlköğretim Genel Müdürlüğü'ne getirilmesi, eğitimcilerin deneyinin gerçekleştirilmesi için gerekli siyasi ve idari ortamın hazırlanmasını temin etmiştir.¹⁷

---

¹⁵ Tonguç, **a.g.e.**, s.440.

¹⁶ Tonguç, **a.g.e.**, s. 398-404.

¹⁷ Başgöz, Wilson, **a.g.e.**, s.161.

III. Köy Eğitim Kurulları

Saffet Arıkan Kültür (Milli Eğitim) Bakanlığına getirildiğinde kendisinden istenen, köylere yönelik büyük bir eğitim seferberliğinin politikasını yaratmaktı. Arıkan'ın öncelikle yapacağı, ilköğretim işini temelden ele alıp, devletin kısıtlı bütçesinden ayrılan payla ülke çapında bir örgütlenmeyi uygulamaya koyabilecek yetkinlikte bir genel müdür bulmaktı. Kendini bu işe bilinçle verecek, ülke gerçeklerini iyi bilen bir eğitici arıyordu.¹⁸

Arıkan'ın, Kültür (Milli Eğitim) Bakanlığı İlköğretim Genel Müdürlüğü'ne İsmail Hakkı Tonguç'u getirmesi Türk eğitimi bakımından pek önemli bir olay olmuştur. Köy Eğitimcileri, daha sonraki Köy Enstitüleri hareketi onun fikirleri ve başarılı çalışmaları sayesinde kurulmuştur.¹⁹

Arıkan ilköğretimde köklü değişiklikler için harekete geçmiş, bu maksatla genel müdür İsmail Hakkı Tonguç'tan incelemelerini yapmasını ve ilköğretimle ilgili raporunu hazırlamasını istemişti.

Bu raporda özetle kent okulları için yetişen öğretmenlerin köylere yararlı olmadığı, mevcut sistem ile köylerin her birine ihtiyacı kadar öğretmen yetiştirilmesini 100 yıl gibi uzunca bir süre alacağı ve bunun için maddi kaynağın hiçbir zaman bulunamayacağı belirtilmiş, köyler için daha gerçekçi ve akılcı önlemler önerilmişti.

“Köyde Eğitim ve Öğretim kendi gerçekleri ve koşulları ile düşünülünce, az nüfuslu, işlek yollardan ve pazarlardan uzak köyler ayrı bir durum gösteriyordu. Bunlar için her şeyden önce üretimi artırmak, daha yüksek bir yaşama düzeyi yaratmada köy eğitiminin başta gelen sorunu olmaktaydı. Okuma-yazma, matematik, yurt ve yaşama bilgilerinin bu amaca ulaşmada bir araç olarak kullanılması gerekiyordu. Böyle bir eğitim politikası izlenmezse, okulun ve eğitimin köyde bir etkinliği görünmezdi. Geleceğin köy öğretmenini, eğitim öğretimi, tarım vb. işleri başarabilecek donanımda bir “Eğitmen” olması gerekiyordu. Bu nedenlerle onlar, şu niteliklerde yetiştirilmeliydi:

---

¹⁸ Pakize Türkoğlu, **Tonguç ve Enstitüleri**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1997, s.103-104.

¹⁹ Başgöz, **a.g.e.**, s.161.

1. Köylerden alınacak ve kendi köyüne verilecek eğitimci, köy yaşamının tüm sorunlarını yaşadıklarından, bunları değiştirmeye yönelecek yeni bir anlayışla yetiştirilecek.
2. Köylerini, yalın ama ileri bir yaşama düzeyine getirecek etkiler için çalışacaklar.
3. Köyün zorunlu okuma çağındaki çocuklarıyla, gençleri ve yetişkinlerine okuma-yazma, matematik, yurttaşlık bilgilerini yeni bir eğitim görüşü ile öğretecekler, onlara öncülük edeceklerdi.
4. Tarım gibi genel yaşama düzeyini iyileştirici işlerde ve devleti temsil etmede rehberlik edecekler. Köyün alın yazısı ile kendilerinin ve ülkenin alın yazısını birbirlerine bağlı görerek çalışacaklardı.²⁰

Bu rapordan hemen sonra “eğitmen deneyi” için harekete geçildiği görülür. Tonguç bu aşamayı İsa Öztürk’e şöyle anlatıyor:

Kendisi, bakanlıktaki görevine her zaman erken gitmektedir. Bir gün işgören onu kapıda karşılıyor. “Efendim, nerede kaldınız, Bakan bey çoktan beri sizi bekliyor” diye koşuyor. Uykusuzluktan gözleri kan çanağına dönen Arıkan, olanları heyecanla aktarıyor. Atatürk, ivedi olarak ilköğretim raporunu (muhtıra) görmek ister. İnönü, Arıkan’ı yanına alıp Köşk’e çıkıyor. Başkaları da vardır. Konuyu Atatürk’ün huzurunda geç vakte kadar konuşup tartışıyorlar. Atatürk rapordaki sayılar karşısında öfkelenip, bu acı gerçeğin değiştirilmesi için ne gerekiyorsa yapılmasını ister. Eski bir asker olan bakana, “ordudan yararlanılmaz mı Saffet? Bizim ordumuzda ne çavuşlar vardı, biliyorsun; onlardan öğretmen yetiştirilemez mi?” demişti. Arıkan uykusu kaçmış olarak o gece buna kafa yormuş, doğru bakanlığa gelip genel müdürüne bunu anlatmıştır. Parti ve devrim adına geçmişi sorgulayarak, “Biz ne yapmışız şimdiye kadar, halkı oyalamışız” diye hayıflanmıştır. Askerliğini onbaşı ya da çavuş olarak eğitimci yetiştirme projesi böylece ortaya çıkmıştır.

“Saffet Arıkan, başka bir gün bakanlık müsteşarı, teftiş kurulu başkanı ve talim terbiye kurulu başkanlarının bulunduğu bir toplantıda, köylere öğretmen yetiştirmek, ilköğretimi yüzde yüz gerçekleştirmek gereğinden söz ettikten sonra, ‘Askerlikte başarı göstermiş, onbaşı ve çavuş rütbesi almış becerikli köylü delikanlılarından köylerimizde öğretmen olarak yararlanılmaz mı?’ sorusunu ortaya atmıştır. Hazır bulunanlardan biri dışında herkes yararlı olacağını söylemiştir. Toplantıya son verildi. Sonra bu konu üstünde çalışılmaya başlanmıştır.”²¹

---

²⁰ Türkoğlu, a.g.e., s.119.

²¹ Tonguç, a.g.e., s.297.

Saffet Arıkan, konuyu çevresine onaylattıktan sonra Genel Müdür İ.Hakkı Tonguç'u Kayseri, Yozgat, Çankırı, Çorum vb. yerleri kapsayan bir Orta Anadolu gezisine yollamıştır.²²

İnceleme gezisinde Tonguç, küçük ıssız köyleri adım adım dolaşarak, terhis edilmiş çavuş ve onbaşlıları bulmuş, onların köylü ile ilişkisini, bilgi derecesini araştırmıştır. Tonguç, bazı çavuşlara örnek dersleri verdirmiş, onların çocuklara karşı öğretim işinde ne dereceye kadar başarılı olabileceklerini saptamıştır. Bunun üzerine, bunların en yeteneklilerinin toplanıp eğitmen olarak yetiştirilmeleri kararlaştırılmıştır.²³

1936 yılının Mayıs ayında girişilecek denemenin ayrıntılarını, uygulanacak öğretim programının esaslarını saptamak üzere bir çalışma grubu toplanmıştır. İzmir Milli Eğitim Müdür Yardımcısı M. Rauf İnan, Ankara İlköğretim Müfettişlerinden M. Emin Soysal, Edirne Başöğretmenlerinden Murat Özgün, Germencik Başöğretmeni Mehmet Tuğrul, Ankara Başöğretmenlerinden Necati Öngay, Bucak Başöğretmeni Tahsin Gülöksüz, Tekirdağ İlköğretim müfettişlerinden M. İlhan Görkey bu iş için Ankara'ya çağırılmışlardır.²⁴

Sekiz aylık eğitmen kursları ve eğitmenlerin köylerde yapacağı çalışmaların üç yıllık programı ve buna uygun kitapların taslakları bu kurulda yazılıp hazırlandı. Açılacak eğitmen kurslarının yerlerinin seçimi, nasıl çalışacağı, parasal giderlerinin nasıl karşılanacağı görüşüldü. Seçilen eğitmen adaylarının kendi kurslarını kendilerinin kurması, eğitim çalışmalarının iş içinde yapılması kararı alındı. Kurslar, okulların tatilde olduğu aylarda açılarak yönetici ve öğretmen bulmada güçlük çekilmeyecekti.²⁵

Eğitim alanında kırsal kesimde yaşayan halk ile kentliler arasındaki bozuk dengeyi eşitlemek ve köy halkına pratik bilgi vermek amacıyla 1936' da Saffet

---

²² Engin Tonguç, **Bir Eğitim Devrimcisi İsmail Hakkı Tonguç**, Ankara, Güldiken Yayınları, 1997, s.278.

²³ Başgöz, **a.g.e.**, s.167.

²⁴ Tonguç, **a.g.e.**, s.279.

²⁵ Türkoğlu, **a.g.e.**, s.118.

Arkan'ın vekilliği döneminde köy eğitmeni projesi uygulamasına başlanır. Askerliğini onbaşı veya çavuş olarak yapan gençler, Ziraat Bakanlığı'nın iş birliğiyle, modern tarım tekniklerini uygulayan Mahmudiye Devlet Üretim Çiftliği'nde yetiştirilerek köylere gönderilir. Amaç, köye hem bir öğretmen hem de modern üretim araçları ve tarım yöntemleri sağlamak ve eğitimin mali yükünü hafifletmektir.²⁶

Kursun bir Müdürü, Eğitim ve Öğretim işlerini yürüten, programları düzenleyen bir Eğitim Şefi vardır. Kursun program ve dersleri Hesap, Türkçe, Yurt Yaşama, Tarih gibi genel bilgi derslerinden, Tarla Ziraatı, Ziraat Aletleri, Tohum ve Yem Nebatları, Hayvancılık, Sebze ve Meyvecilik, Sütçülük ve Süt Mamulâtı, Arıcılık, Tavukçuluk, Böcekçilik ve Ziraat sanatlarından ibarettir. Bunlardan başka adaylar inşaat işlerinde de çalıştırılmakta, köyde lüzumlu ve uygulanması mümkün olan duvarcılık ve dülgerlik bilgisi ve bunlar ait beceriklilik verilmektedir. Bu suretle kursun ders ve iş programı, klasik okul ve öğretim programlarından ayrılmakta, köylünün ihtiyaçlarını karşılayacak, köyde kullanılabilir surette pratik bir karakter taşımaktadır.²⁷

Öğretim ve günlük çalışma programlarında yer alan bu ders ve işlerin gözlem ve deneye, işe dayanması için gerekli malzeme ve imkânlar sağlanmaktadır. Esasen bu imkânları sağlayabilmek içindir ki, kurs Ziraat Bakanlığına ait Çifteler çiftliğinde, harada açılmıştır. Tarım ders ve çalışmalarına ait her türlü canlı ve cansız araçlar, çalışma alanları bol ve çeşitlidir. İnşaat işinde de, Ankara usta inşaat okundan usta ve öğrenciler getirilmiş, adayların iştirakiyle okul binaları yapılmıştır. Eğitmen adayları bu okul binalarında ustalarla, öğretmenlerle beraber çalışmaktadırlar.²⁸

Çifteler'deki uygulamada çok olumlu sonuçlar alındı. Eğitmen adayları beklenenin üstünde bir çalışma sergilediler. Alınan bu olumlu sonuca bakarak kursların çoğaltılmasına karar verilip yasa hazırlığına girildi. Köy eğitmeni işine deneme olarak başlayan Milli Eğitim ve Tarım Bakanlıkları sonucun verimli

---

²⁶ Mustafa Çıkar, **Hasan Ali Yücel ve Kültür Reformu**, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s.89-90.

²⁷ Şevket Gedikoğlu, **Niçin Eğitmen Kursları ve Köy Enstitüleri**, Ankara, İdeal Matbaası, 1949, s.137.

²⁸ Gedikoğlu, **a.g.e.**, s.138.

olduğunu görünce, bu işi genişletmeyi ve yasal olarak örgütlenmeyi gerekli gördüler. Bir yasa tasarısı hazırladılar.²⁹

Bu gerçeklere ve denemelere dayanarak hazırlanan ve 21.06.1936 tarihinde TBMM’de onaylanan 3238 sayılı “Köy Eğitimcileri Yasası” özetle şunları içeriyordu:

1. Nüfusları öğretmen göndermeye elverişli olmayan köylerin öğretim ve eğitim işlerini görmek, tarım işlerinde öncülük etmek için köy eğitimcileri görevlendirilir.
2. Köy eğitimcileri, Milli Eğitim ve Tarım Bakanlıkları tarafından, tarım işleri yaptırılmaya elverişli okul ya da çiftliklerde açılan kurslarda yetiştirilir. Gideri bu bakanlıklar bütçesinden ödenir.
3. Milli Eğitim Bakanlığınca seçilecek ilköğretim müfettişleri ve ilkokul öğretmenleri bu kurslarda görev alırken izinli sayılarak, hakları olan aylık makam ücretlerini tam olarak alacaklardır.
4. Eğitimciler atanmış köylerden gereği kadarı bir bölge sayılarak, kurslarda çalışan öğretmenlerden seçilen bu bölgelere gezici başöğretmen olarak atanır. Bunlar eğitim ve öğretmenlere görevi başında yardımcı olurlar, hizmet için eğitim verirler.
5. Köy eğitimcilerine Milli Eğitim Bakanlığınca onaylanan kadrolara uygun olarak, illerdeki Bakanlığa yardım ödeneğinden ücret ödenir.
6. Tarım Bakanlığı parasız tohum, damızlık hayvan, fidan, tarım araçları verir.
7. Köy eğitimcilerinin kurslara alınmaları, yetiştirme biçimleri köydeki görevleri, işlerinin denetlenmesi, izlenmesi iki bakanlıkça birlikte kararlaştırılır.
8. Yasa hükümlerinin yerine getirilmesinde, İçişleri, Milli Eğitim, Maliye ve Tarım Bakanlıkları yetkilidir vb.

Köy Eğitimcileri Kanunu ile herhangi bir çalışma ile ilgili bir kanunun o eğitim çalışmasını izlemesi ilk defa görülüyordu. Bakanlıktaki usule göre açılacak bir okulun veya girişilecek bir eğitim çalışmasının önce kanunu hazırlanır, çalışma

---

²⁹ Tonguç, **a.g.e.**, s.303.

arkadan gelirdi. Eğitmen denemesi iŖi tersine çevirmekle, uygulama olanağı dŖŖnlmeden kâğıt üzerinde maddeler sıralamak geleneğini bozdu. Eğitmenler kanununun nasıl uygulanacağını gösteren bir yönetmelik de hazırlanarak eğitmen yetiŖtirilmesi iŖini ayrıntıları saptandı. Yönetmeliğin belli baŖlı maddeleri Ŗunlardır:

- 1- Köy eğitmenleri yetiŖtirme kurslarına namzet olarak askerliğini baŖarı ile bitirmiŖ, okuma-yazma bilen, ziraat iŖleri ile meŖgul, arazi veya hayvan sahibi veya böyle ailelerin çocukları alınır...
- 25- Eğitmenler haftada en az iki gece buldukları köyün yetiŖkinlerini de okuturlar...
- 26- Eğitmen bulunduğu köye, köy kanununa uyarak bir okul binası yaptırır. Bu binanın her türlü iŖlerinde köylüler ve ustalarla birlikte alıŖır...
- 30- Eğitmen bulunduğu köyde bir fidanlık yetiŖtirir ve bundan faydalanarak köy kanunu gereğince köy için bir koru ve bir meyve bahçesi kurar. Köyün meydanının ve sokaklarının Ağalanmasına nderlik eder...
- 32- Ziraat Bakanlığı buldukları yerlerin özelliklerine göre eğitmenlere üretimi artırıcı, ıslah edici, kolaylaŖtırıcı araçları verir. Eğitmen bu araçlardan köylüyü de faydalandırır...³⁰

Saffet Arıkan'ın bir Kristof Kolomb gibi Anadolu'nun içinde keŖfettiđi insanlar, köy realitesini hükümet merkezinin sahnesine nakledebilmiŖlerdir.³¹ Eğitmen yetiŖtirilmesi iŖine Köy Enstitüleri kurulana kadar bağımsız kurslar halinde, Enstitüler kurulduktan sonra da onlara bağlı olarak devam edildi. 1937–46 yılları arasında 8 bin eğitmen yetiŖti ve köylerde görev aldılar. Eğitmen projesi Türk eğitimine değerli sonuçlar getirdi. Eğitmen adaylarının seçilmesi, onların yetiŖtirilmesi için kullanılan metotlar baŖarılı oldu. Köyün hayat tecrübeleri içinde piŖerek gelen bu gençlerden gördüğünü kolayca öğrenen, öğrendiğini kendine mal ederek uygulayabilen, güçlükten yılmaz, karakter sahibi, memleketine, bağlı bir eğitici sınıfı yetiŖti. Eğitmen kurslarında yürütülen, iŖ içinde eğitim, gurup tartiŖmaları gibi ileri eğitim ilkeleri Köy Enstitülerinde geliŖtirilerek uygulandı.³²

---

³⁰ NeŖet Seylan; Necati Zenger, **Kültür iŖleri Kanunlarımızdan Derlemeler**, İzmir, Deren Yayınevi, 1938, s.231.

³¹ **Son Posta**, 20 İkcinciteŖrin 1936, s.9.

³² BaŖgz, **a.g.e.**, s. 174.

IV. Köy Öğretmen Okulları

21 Haziran 1936 tarihli Köy Eğitimcileri Yasası'nın Meclisten geçmesiyle beraber bir yandan eğitimciler kurslarının sayısı artmış bir yandan da Köy Enstitülerinin temeli olan yeni öğretmen okulları önce Mahmudiye ve Kızılçullu'da açılmışlardır.³³

Bunlardan yer ve yapı bakımından en elverişli olanları Kızılçullu Öğretmen Okulu'dur. İzmir'e yakın eski Amerikan Kolejinin yerinde açılmıştır. Bu yüzden gelişimi de diğerlerine göre hızlı olmuştur. Bununla beraber, İzmir'e yakınlığı, hazır yapıları yüzünden, buranın köy öğretmeni yetiştirmeye elverişli olmadığını, bir lise veya ortaokul olarak kullanılmasının daha uygun olacağını ileri sürenler olmuştur. Hatta çevrede konforu ile tanınmış bu yapıları postallı köylü çocuklarına layık görmeyenler de olmuştur. Ama buranın da verimli bir köy enstitüsü olabileceği, köylü delikanlılarının bu yapıları nasıl kullanıp koruyabileceği, hatta sayılarını çoğaltabilecekleri, o topraklar üzerinde bağ bahçeler, fidanlıklar meydana getirebilecekleri, hayvan çeşitlerini artırabilecekleri, kısa zamanda kanıtlanmıştır.³⁴

Diğer üç öğretmen okulunun yapı, çevre koşulları bakımından ayrı özellikleri, birbirlerinden ayrımlı zorlukları, savaşma konuları olmuştur. Bunlar doğal koşullarda daha çok savaşmak, barınacakları yapıları kendileri yapmak zorunda kalmışlardır.³⁵

Eğitimciler kurslarında olduğu gibi, köy enstitülerinin kuruluşunda da tutulan yol, deney yolu olmuştur. Köy Enstitüleri asıl adını almadan ve özel yasasından önce, 1937–1940 arası “Öğretmen Okulu” adıyla bir deney evresi geçmiştir.³⁶

Eğitimciler gönderilemeyecek derecede büyük (nüfusu 400'den fazla) köylere öğretmen yetiştirmek için de, gene Saffet Arıkan'ın girişimleriyle 1937 yılında, biri Amerikalılardan alınma bir kolej binası olan İzmir-Kızılçullu'da, öbürü Eskişehir-Mahmudiye hara binalarının bir kısmında iki köy öğretmen Okulu açıldı.

Bu okullar açılırken örgüt, eğitim, öğretim alanları için önceden saptanmış

³³ Türkoğlu, a.g.e., s.120.

³⁴ Şevket Gedikoğlu, *Evreleri Getirdikleri ve Yankılarıyla Köy Enstitüleri*, Ankara, İş Matbaacılık, 1971, s.28.

³⁵ Gedikoğlu, a.g.e., s.29.

³⁶ A.y.

özel yönetmelikler, programlar yoktur. Bakanlıkça ancak örgütlenmenin ana çizgilerini veren buyruklar ve yönergeler gönderilmiştir. Okulların kuruluş ve işleme tarzları, iş başında saptanacak plan ve programlara bırakılmıştır. Bu konuda Bakanlığın verdiği buyruğun özü şudur:

Okul ilk ve orta olmak üzere iki bölümden ibarettir. Her iki bölüme de köylü çocukları alınacaktır. İlk kısımda dört ve beşinci sınıflar olacak; bu sınıflara uzak köylerin üçüncü sınıflarından mezun öğrenciler alınacaktır. Orta kısım ise, beş sınıflı ilkokulu bitirmiş öğrencilerden oluşacaktır. Bu kısımda ortaokul programı uygulanacaktır. Ayrıca ziraat ve sanat dersleri de yer alacaktır. Orta kısımda ayrıca kooperatifçilik, köy kâtipliği ve meslek kısımları olacaktır. Teorik zeka ve anlayışı kuvvetlilerden liseye ve yükseköğretime de öğrenci sevk olunacaktır. Meslek kısmında çalışanlar öğretmen olacaktır. Öğretmen okulları orta, lise ve muallim mektepleri talimatnamelerine göre idare edilecektir. Bu ilk yönergeye uyularak açılan Kızılçullu ve Mahmudiye öğretmen okulları çalışmalarını buna göre programlaştırmışlardır.³⁷

Müfredat programları, yönetmeliği, teşkilat kanunu hazırlanmadan, oradaki öğretim kadrosunun tutumuna bırakılarak açılan bu kurumlardan çok şey bekleniyordu. Bakan, buradan çıkanların yalnız öğretmen yetişmeyeceğini, başarılı olanların devlet liselerinde üniversiteye hazırlanacağını, hatta Sorbon'a bile gidebileceklerini söylüyordu.³⁸

Yeni Öğretmen Okullarının, kuruluş ve çalışmalarında beliren yeni ve dinamik tutumu ile çevrelerinde, toplum üzerinde olumlu yankıları oldu. Kapılarını herkese açık tutan ve eğitim kurumlarını yerli yabancı eğitimciler, basın mensupları, yetkili ve sorumlu devlet adamları ilgi ile izlediler; gerekli inceleme ve araştırmaları yaptılar. Örneğin, zamanın Genel Kurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak 24.7.1938 de ziyaret ettiği okulun hatıra defterine izlenimlerini şöyle yazmıştır: “Kızılçullu Öğretmen Okulunu gördüm. Faydalı esaslar üzerine kurulmuştur. Memleketimiz ve köylerimiz için çok menfaatler temin etmesini dilerim.” Aynı okulu 19.8.1938 de inceleyen Başbakan Celal Bayar da anılan deftere izlenimlerini “Öğretmen ve

---

³⁷ A.y.

³⁸ Ergün, a.g.e., s.92.

eğitmenler için kabul edilen terbiye sistemi ilerisi için bize büyük ümitler vermektedir. Rejim, köylüler için çalışmayı vazifesinin başında görmektedir. Bu yeni eserden kat'î muvaffakiyet elde etmeliyiz, edeceğiz.” diyerek saptamıştır.

İkinci Dünya Savaşı başladı. Türkiye’de de hazırlıkların yapıldığı, gerekli tedbirlerin alındığı bir sırada 25.5.1939’da yeni öğretmen okullarının üçüncü ders yılında, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü köy eğitimi davası üzerindeki görüşünü şöyle açıklamıştır:

“Önümüzdeki senelerde nüfusumuzun çoğunu teşkil eden köylümüzün gerek tahsil, gerek geçim konusunda seviyesini yükseltmeyi başlıca hedef tutacağız. Bu hususta elde ettiğimiz neticelere çok ehemmiyet veriyoruz. Kat’î olarak inanıyoruz ki, köylümüzün tahsil ve maişetini daha yüksek bir dereceye vardırıdığımız gün, milletimizin her sahadaki kudreti güç tasavvur olunacak kadar yüksek ve heybetli olacaktır.”³⁹

Çeşitli gazete ve dergilerde türlü açıdan bu yeni kuruluşları belirten, ögen, özendiren yazılar yayınlandı.

Görülüyor ki, köy enstitülerinin gerçek ve sağlam temelleri resmi adlarından önce atılmış ve 3803 sayılı “Köy Enstitüleri” yasası böyle bir deneyin eseri olmuştur. Bilimsel ve pedagojik olduğu kadar, sonuçlarıyla da umut verici böyle bir deney yoluna gidilmesiydi, köy enstitülerinin kuruluşu ve böyle bir terimle adlandırılması güç, belki de mümkün olmayabilirdi. Köy Enstitülerinin ve yasasının güçlü yanı, deney yolunu tutmuş ve kendini bu yolla daha önce kamuoyuna kabul ettirmiş olmasıdır. Bu olumlu sonuca ulaşmada, ilk ağızda elverişli koşullar içinde açılan, kuruluşunu hızla geliştiren, yalnız genel bilgilerde değil, tarım ve teknik alanlarda da iş kollarını çeşitlendiren gözlemciler üzerinde olumlu etkiler yapan Kızılçullu Öğretmen Okulunun yaptığı görev küçümsenmeyecek ölçüde olmuştur.

Genel ve öğretmenlik bilgisi yanında, çeşitli tarım ve teknik çalışmaları, kooperatifçiliği ders halinde ele alan, milli oyunlarıyla, halk türküleriyle, folklorik

---

³⁹ Gedikoğlu, a.g.e., s.29.

değerler üzerine önemle eğilen, kısaca hayatı olduğu gibi kucaklayan bu yeni kurumların taşıdığı özellikleri ve nitelikleri “Köy Öğretmen Okulu” adı da kapsamıyordu.⁴⁰

Bu okulların ilk adı “Köy Eğitim Yurdu” idi. Üç yıllık köy ilkokullarından çıkanlar alınıyor, buralarda beş yıllık ilkokul öğretimi tamamlatıldıktan sonra, üç yıllık bir ortaöğretim veriliyordu. Bu öğretimde genel derslerin yanında bazı zanaatlar ve tarım işleri uygulama tarzında öğretiliyordu. Bu okulların eğitimci yetiştirme bölümleri de vardı ve 1938 yılı başında bu bölüme köylü kızlar ve kadınlar da alınmaya başlanmıştır.

Cumhuriyet devrinin eğitimci kurslarıyla, yeni köy okulları denemesiyle, köy enstitülerine giden yolun bulunup amaçlarının çizilmesinde ve davanın güçlü, yaratıcı mimarı Hakkı Tonguç’u ilköğretimin başına getiren Kültür Bakanı Saffet Arıkan’ın büyük payı vardır.

Nitekim 17.4.1940 tarihinde kabul edilen 3803 sayılı Köy Enstitüleri Kanunu ile yeni ismi Köy Enstitüleri adını almıştır.

---

⁴⁰ Gedikoğlu, a.g.e., s.34-35.

SONUÇ

Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim sistemi, Osmanlı İmparatorluğu'ndan geriye kalan topraklar üzerinde modern bir ulus-devlet oluşturma projesi olan Türk devriminin cumhuriyetçilik, milliyetçilik, laiklik, halkçılık, inkılâpçılık ve devletçilik gibi ilkeleri üzerine kurulmuştur. Cumhuriyet'in devamını sağlayacak yeni nesillerin yetiştirilmesi de bu değerler çerçevesinde sağlanmıştır.

Mustafa Kemal Atatürk, Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasından sonra asıl savaşın Türk ulusunu ileri medeniyetler seviyesine ulaştıracak yeni ve dinamik nesillerin yetiştirilmesi olduğunu işaret etmiştir. 1924'te yayımlanan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile medrese mektep ikilemi ortadan kaldırılarak medreseler kapatılmış ve eğitim sisteminin tek bir çatı altında birlikteliği sağlanmıştır. Milli eğitimin birleştirilmesiyle yazı inkılâbı, dil ve tarih hareketleri bu birliğin fikri temellerini hazırlamışlardır.

Cumhuriyetin ilk on yılında eğitim alanında pek çok yenilikler ve düzenlemeler yapılmıştır. Bunların çoğuna Atatürk önderlik etmiştir. 1935 yılına gelindiğinde ilköğretimde yeterince ilerleme sağlanamamış olması nedeniyle Atatürk'ün güvenini kazanmış ve asker kökenli bir siyaset adamı olan Saffet Arıkan'ın Kültür (Milli Eğitim) Bakanlığı'na getirilmesiyle ilköğretimde ve özellikle de köylerdeki eğitimin geliştirilmesinde yeni bir dönem başlamıştır.

Saffet Arıkan, ortaöğretim okullarının da ülkenin ihtiyaçlarına cevap verecek duruma getirilebilmesi için çaba harcamıştır. Özellikle bir üst öğrenime öğrenci hazırlayan liselerin eğitim kalitesini yükseltebilmek, üniversiteye girecek olan öğrencilerin orada daha başarılı olarak programları izlemelerini sağlayabilmek amacıyla bir anket hazırlayarak eğitimcilerin görüşlerine başvurmuştur. Elde ettiği bilgilerle ders sürelerinde yeni düzenlemeler getirmiş, özellikle okullarda okutulmakta olan fen derslerinde öğrencilere hangi davranışların öncelik kazandırılmasının gerekli olduğunu belirlemeye çalışmıştır.

Saffet Arıkan'ın bakanlığı döneminde yükseköğretimde yapılan gelişmelerse Ankara Üniversitesi'ne bağlı Siyasal Bilgiler Fakültesi ve Tıp Fakültesi'nin kurulması olmuştur. Ayrıca İstanbul Üniversitesi'nde İktisat Fakültesi kurulmuş, Yükseköğretmen Okulu'nda bir de Pedagoji Enstitüsü açılmıştır. Yurdun doğu bölgelerine eğitim konusunda liderlik edecek bir yükseköğretim kurumu çalışmalarına da öncülük eden Saffet Arıkan Van Bölgesi'nde bir üniversite kurulması için çaba harcamış ve çeşitli gezilerde bulunmuştur.

Arıkan, köylere öğretmen yetiştirme ve eğitimin ulaştırılması konusunda İsmail Hakkı Tonguç'u göreve getirerek cumhuriyet tarihinde önemli başarıların temelini atılmasını sağlamıştır.

Bu değerlendirmede kırk bin köyden otuz iki bininin nüfusunun dört yüz'den az olduğu, buralara öğretmen yetiştirmenin olanaksız olduğu ve bu durumun yeni çözümler bulunmasını gerektirdiği, saptanmıştır.

Çözümü Atatürk bulacaktı. Askerliğini onbaşı ya da çavuş olarak yapmış, seçilecek köylüleri kısa süreli kurslardan geçirerek onlara bu ufak köylerde üç yıllık ilkokullar açtırmak.

Bunlara eğitmen denecekti. Bu sistem Atatürk'ün desteği ve Arıkan'ın kararlılığı olmasaydı, uygulamaya konulamazdı.

Deney başarılı olmuş ve İlk Eğitmen Kursunun açıldığı Temmuz 1936'dan 1946–1947 ders yılına kadar 8675 eğitmen yetiştirilmiş, 8403 eğitmenli köy okulunda 1520000 köy çocuğu okutulmuştur.

Köy Enstitülerinin temeli Atatürk'ün cumhurbaşkanlığı döneminde onun son Kültür (Milli Eğitim) Bakanı Saffet Arıkan'ın yönetiminde atılmış; bu sistemin ilkeleri, yöntemleri saptanmıştır.

Cumhuriyetin aydınlanma hedefleri, ülke gerçekleri ve çağdaş eğitim-bilimin verileri arasında yapılmış başarılı bir sentezin ürünü olan köy enstitüleri; köy

insanın, bilimin aydınlığında, bilinçli bir liderlikle kendi yazgısını değiştirmeye yönelik bir harekettir.

Köy enstitülerinin verdiği mezunlar, köye özgü bir yaşam tarzının, imece gibi kendi içinden çıkmış yöntemlerini köylerde yeni bir işlerliğe kavuşturmuşlardır. Aydın köy öğretmenleri, köy çocuklarını eğittikleri kadar, yokluk içindeki köylünün kendi yapılarını, okullarını, elektrik santrallerini, su tesisatını, ışıklarını, kanalizasyonunu, yolunu kendi eliyle kurmasına yardımcı olmuşlardır. Bu önderler, köyü kendi koşullarına özgü uğraş alanlarıyla, kendi kültürü, sanatı ve müziğiyle zenginleştirmiş bir bütünlüğe ulaştırarak içten canlandırmıştır.

Eğitim işleri ile ilgilenmemiş olmasına rağmen, Saffet Arıkan Kültür (Milli Eğitim) Bakanı olarak, Atatürk'ün tavsiyeleri doğrultusunda, değer verdiği eğitimci uzmanların katkılarıyla üç buçuk yıl görev yapmış, özellikle ilköğretim öğretmenlerinden üstün başarılı olanlarına ortaokullarda görev alma yolunu açmış, öğretmen ihtiyacının karşılanması için önemli önlemler almış, köy ilköğretmeni ihtiyacına cevap verebilmek üzere eğitimci ve gezici başöğretmenlik sistemini uygulamaya koymuş, teknik öğretime gereken önemi vermiş, ders programlarının günün koşullarına uygun hale getirilebilmesi çalışmalarını başlatmış, köy enstitülerinin temelini atmış, Türk eğitim sisteminin gelişmesine katkıda bulunmuştur.

Yakınlarının da belirttiği gibi yaşamı ile ilgili herhangi bir bilgi ve not bırakmamış, hakkında herhangi bir eser yazılmamıştır.

KAYNAKÇA

A) RESMİ YAYINLAR

- _____ **Düster**, (1925–1940 yılları arasında kapsayan ciltlerinin tamamı taranmıştır.)
- _____ **Harp Akademilerinin 127. Yılı**, İstanbul, Harp Akademileri Yayını, 1975.
- _____ **TBMM Zabıt Ceridesi**, (1925–1940 yılları arasında ciltlerinin tamamı taranmıştır)

B) KİTAPLAR

- Akyüz, Yahya: **Türk Eğitim Tarihi**, 8.bs., İstanbul, Alfa Yayınevi, 2001.
- Arar, İsmail: **Hükümet Programları (1920–1965)**, İstanbul, Burçak Yayınevi, 1968.
- Atay, Falih Rifki: **Çankaya**, İstanbul, Bateş Yayınları, 1980.
- Başar, Erdoğan: **Milli Eğitim Bakanlarının Eğitim Faaliyetleri (1920–1960)**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 2004.
- Başgöz, İlhan, E.H.Wilson: **Türkiye Cumhuriyetinde Eğitim ve Atatürk**, Ankara, Dost Yayınları, 1968.
- Bayır, Ferit Oğuz: **Köy Enstitüleri**, Ankara, Köy Enstitüsü Vakfı, 1971.
- Cebesoy, Ali Fuat: **Milli Mücadele Hatıraları**, İstanbul, Vatan Matbaacılık, 1953.
- Cicioğlu, H. : **Türkiye Cumhuriyeti'nde İlk ve Orta Öğretim**, Ankara, Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1982.
- Çıkar, Mustafa: **Hasan Ali Yücel ve Kültür Reformu**, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997.
- Dewey, John: **Türkiye Maarifi Hakkında Rapor**, 2.bs., İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1952.

- Doğan, H., C.Alkan, İ.Sezgin : **Mesleki ve Teknik Eğitim Prensipleri**, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1980.
- Ergün, Mustafa: **Atatürk Devri Türk Eğitimi**, Ankara, D.T.C. Fakültesi Yayınları, 1982.
-
- İkinci Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri**, Ankara, Ocak Yayınevi, 1996.
- Eski, Mustafa: **Cumhuriyet Döneminde Bir Devlet Adamı Mustafa Necati**, Ankara, Yükseköğretim Kurulu Matbaası, 1999.
- Gedikoğlu, Şevket: **Eğitim Devrimini Gerçekleştirmek İçin Öğretmen Yetiştirme ve Yerleştirme**, Ankara, [y.y.], 1968.
-
- Niçin Eğitim Kurşları ve Köy Enstitüleri**, Ankara, İdeal Matbaası, 1949.
-
- Evreleri Getirdikleri ve Yankılarıyla Köy Enstitüleri**, Ankara, İş Matbaacılık, 1971.
- Kirby, F. : **Türkiye’de Köy Enstitüleri**, Ankara, [y.y.], 1962.
- Koçer, Hasan Ali: **Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme Problemi**, Ankara, M.E. B.Yayınları, 1967.
- Özel, Sabahattin: **Atatürk ve Atatürkçülük**, İstanbul, Derin Yayınları, 2006.
- Öztürk, Cemil: **Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası**, Ankara, Tarih Vakfı Yayınları, 1996.
- Öztürk, Kazım: **T.C. Hükümetleri ve Programları**, Ankara, Ak Yayınları, 1968.
- Sakaoğlu, Necdet: **Osmanlı’dan Günümüze Eğitim Tarihi**, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2003.
- Seylan, Neşet; Zenger, Necati: **Kültür İşleri Kanunlarımızdan Derlemeler**, İzmir, 1938.
- Sorguç, Bahir: **Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri**, Ankara, UNESCO Yayınları, 1987.
-
- Türk Ansiklopedisi**, C.III, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi, 1982.
- Tonguç, Engin: **Köy Enstitüleri’nin Temelini Atan Bakan**, Ankara, [y.y.], 2002.

- _____ **Bir Eğitim Devrimcisi İsmail Hakkı Tonguç,**
Ankara, Güldikeni Yayınları, 1997.
- Tonguç, İsmail Hakkı: **Canlandırılacak Köy,** İstanbul, Remzi Yayınevi,
1947.
- _____ **İlköğretim Kavramı,** İstanbul, Piramit Yayınları,
1946.
- _____ **Kitaplaşmamış Yazılar, C.II, [y.y], 2002.**
- Türkoğlu, Pakize: **Tonguç ve Enstitüleri,** İstanbul, Yapı Kredi
Yayınları, 1997.
- Us, Asım: **Asım Us'un Hatıra Notları,** Ankara, Doğruluk
Matbaası, 1966.
- _____ **Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü**
Maarif 1939–1940 İstatistiği, İstanbul, 1941.
- _____ **Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve Milli**
Eğitim Bakanlarının Söylev ve Demeçleri,
Ankara, Milli Eğitim Basımevi, C.I, 1946.
- _____ **Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve Milli**
Eğitim Bakanlarının Söylev ve Demeçleri,
Ankara, Milli Eğitim Basımevi, C.II, 1946.
- _____ **Mesleki Tedrisatın İnkişaf Planı,** İstanbul,
Maarif Vekilliği, 1939.
- _____ **Ortaöğretim Programlarındaki Yönelmeler,**
İstanbul, 1972.

C) MAKALELER

- Ağaoğlu, Ahmet: "Maarifte Yeni Esaslar, Kültür Bakanı ile
Mülakat", **Cumhuriyet**, 23.9.1935, s.4.
- Altunya, Niyazi: "Kamu Yönetimi Uzmanlık Programı", **Türk**
Ulusal Eğitiminin Gelişimi, [y.y], Türkiye ve
Orta Doğu Amme İdaresi Yayınları, 1980, s.75.
- Arıkan, Baha: "Ata'nın emirleri", **Cumhuriyet**, 12.6.1935, s.2.

- _____ “Yıldönümünde Saffet Arıkan’ın Ölümü”,
Cumhuriyet, 27.11.1964, s.8.
- Arıkan, Saffet: “Modern Türkiye’de Terbiye ve Terbiyevi
Problemler Atatürk Rejiminde Fikir ve Metot
İnkılabı”, **Kültür Dergisi**, No:63, İzmir, Dereli
Basımevi, 1937, s.1-7.
- Fikret, Halil: “Yarının Muallimleri Nasıl Yetişmeli”, **Kurun**,
24.3.1935, s.5.
- Kandemir, S. : “Köy Öğretmeni Bünyemizi Derinden Bilmelidir”,
Cumhuriyet, 13.9.1935, s.4.
- Malik, Hilmi A. : “Kışla ve Köy Terbiyesi”, **Ülkü Halkevleri
Mecmuası**, [y.y], (Nisan 1933), s.237.
- Öymen, Hıfzırrahman Raşit: “İzmir’deki Köy Muallim Mektebi”, **Cumhuriyet**,
21.10.1938, s.5.
- _____ “Köy Enstitüleri Kuruluşlarının Tarihi Gelişimi”,
Eğitim Hareketleri Dergisi 178–179, 1978, s.32.
- Öztürk, Cemil: “Cumhuriyet Döneminde Öğretmen Yetiştirme”,
75 Yılda Eğitim, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları,
1999, s.297.
- Topses, Gürsen: “Cumhuriyet Dönemi Eğitiminin Gelişimi”, **75
Yılda Eğitim**, İstanbul, Türkiye Ekonomik ve
Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, 1999, s.10.
- _____ “Cumhuriyetin Son yılında Kültür İşlerimiz”,
Cumhuriyet, 29.10.1936, Özel ek.
- _____ “İlkmektepler ve Köy Mektepleri”, **Cumhuriyet**,
17.8.1935, s.5.
- _____ “Kültür Bakanımızın Önemli Bir Diyevi”,
Cumhuriyet, 15.9.1935, s.5.
- _____ “Ahmet Ağaoğlu ile mülakat”, **Cumhuriyet**,
23.7.1935, s.3.
- _____ “Cumhuriyetin Son Yılında Kültür İşlerimiz-
Çiftliklerdeki Köy Öğretmenler Kursu”, **Ulus**,
29.10.1936, s.6.
- _____ “Kültür işlerine Verilen Yeni Yöntem”,
Cumhuriyet, 30.7.1935, s.3.

“Maarif Teşkilatına Dair Kanun”, **Düstur**, III.
Tertip, N:42, C.VII, 1926, s.180.

“Yabancı Okullar Öğretmenleri”, **Cumhuriyet**,
14.7.1935, s.3.

D) SÜRELİ YAYINLAR

1. GAZETELER

- a. Cumhuriyet
- b. Kurun
- c. Son Posta
- d. Ulus

2. DERGİLER

- a. Eğitim Hareketleri Dergisi
- b. Kültür Dergisi
- c. Ülkü Halk Evleri Mecmuası

E) İNTERNET

- a. (Çevrimiçi) http://atamturk.com/belgeler/ani/ani23.htm_22k,
13 Mayıs 2006

EKLER

EK-A. III. TÜRK DİL KURULTAYI VE DİL TARİH KONGRESİ KONUŞMALARI

1. Üçüncü Türk Dil Kurultayı Açılış Konuşması
2. İkinci Türk Tarih Kongresi Kapanış Konuşması

EK-B. T.C. BAŞBAKANLIK ARŞİVİ BELGELERİ

1. Maarif Vekilliğinden İstifasının Kabul Edildiğini Gösterir Belge
2. Berlin Büyükelçiliğine Tayinini Gösterir Belge
3. Başbakan'a Arıkan Soyadını Aldığını Bildiren Belge
4. Saffet Arıkan'a Gelen Telgraflar ve Cevapları

EK-A. III. TÜRK DİL KURULTAYI VE DİL TARİH KONGRESİ KONUŞMALARI

Atatürk, Kültür Bakanı Saffet Arıkan (soldan ikinci) İstanbul Dolmabahçe Sarayı'nda Yerli ve Yabancı Dil Bilginleriyle III. Türk Dil Kurultayı'nı Açarken (24 Ağustos 1936)

1. Üçüncü Türk Dil Kurultayı Açılış Konuşması¹

Atatürk, Bayanlar, Baylar;

Türk tarihi ve Türk dili, Atatürk Rejimi kültür hareketinin en başındadır. Milletin maddi varlığını canlandıracak ekonomik kalkınma yanında, bilhassa milletin psikolojisini yeni bir duyuş ve anlayışta kutuplandırarak kültürel, sosyal ve ideal uyanma gerekti.

Önderimizin kültür işlerine verdiği yüksek önem bu yüzdendir. Yurdumuzda doğmağa başlayan yeni ve geniş sosyal ve ideal uyanmanın ruhu da başlıca Türk tarih teziyle Türk dili teorisinde merkezlenmektedir.

Türk Tarih ve Türk Dili Kurumları, Atatürk'ün açtığı ilim ve kültür seferberliğinin kurmayları olarak, ışıklı gözleri önünde, onun aydın yönergelerine göre çalışmaktadır.

Üçüncü olarak bugün toplanan Dil Kurultayı, Türk Dil Kurumunun geçen iki yıl içindeki çalışmalarını, buluşmalarını gözden geçirmek, gelecek yılların çalışma yollarını kararlaştırmak gibi yüksek bir ödevi üzerine almış bulunuyor. Kurultayın bu gayelerine kolaylıkla varacağına güvenerek Üçüncü Dil Kurultayını açıyorum.²

¹ Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve Milli Eğitim Bakanlarının Söylev ve Demeçleri, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1946, C.II, s.215-216.

² Bundan sonra yapılan seçimde Kurultay Başkanlığına seçilmeleri üzerine Bakan tekrar söz almıştır.

Sayın Arkadaşlarım;

Üçüncü Dil Kurultayına, beni başkan seçmek suretiyle verdiğiniz onurdan dolayı teşekkür ederim.

Türk dil çalışmaları, bir yandan bütün ilim dünyasına Türk dilinin şimdiye kadar tanınmamış olan yüksek varlığını, yalnız Ural-Altay grubunun değil, İndo-Öropen ve Hamito-Semitik adları altında alınan bütün kültürel dillerin de ana kaynağı olduğunu tanıtmak, bir yandan de yurt içinde yazı ve bilgi dili ile halk ve konuşma dili arasında elden geldiği kadar çok ce çabuk yakınlık ve bağlılık yaratmak gibi iki yüksek ödevi üzerine almıştır.

Böyle her ikisi de ayrı ayrı birer devrim olan ağır ve yüksek çalışmaları nizamlamak işi de Dil Kurultayının işidir.

Birinci ve ikinci dil kurultayları daha çok pratik amaçlar üzerinde çalışarak kuruma yönergeler vermiştir. Bu üçüncü kurultayın konusu, Türk dil tezinin bütün dünyaya tanıtılmasıdır.

Filozofik, siyantifik ve lengüistik esaskarla ortaya konan ve on aydan beri yapılan tatbiklerde şaşmaz bir ölçü olduğunu gösteren yeni Türk dil teorisini bu kurultayda bütün incelikleriyle hep birlikte göreceğiz.

Yalnız yurdumuzu değil bütün, ilim dünyasını ilgilendiren bu toplantımızda bulunmak şerefini bize veren Alman, Avusturyalı, Fransız, İngiliz, İtalyan, Japon, Macar, Polonya ve Sovyet Birliği bilginlerine kurultay namına hoş geldiniz derim.

Kendilerinin çalışmalarımıza iştirak etmesi bizim için hem bir onur, hem de ilim dünyasıyla el ele bulunmak gibi büyük bir asığ temin etmektedir.

Yurdun her yerinden gelen sayın kurultay üyelerini içimizde bulunan halkevi ve basın delegelerini saygı ile selamlarım.

Bütün bu kültür hareketlerinin en başında hepimize ışık saçan Atatürk'ün yüce önünde saygı ve sevgi ile eğilerek işe başlıyorum.

24 Ağustos 1936

Saffet Arkan Dil Tarih Kongresinde Kapanış Konuşmasını Yaparken

2. İkinci Türk Tarih Kongresi Kapanış Konuşması³

Kongrenin Sayın Üyeleri,

Türk Tarih Kurumunun İkinci Kongresi şu anda sona ermiş bulunuyor.

Birçok emeklerle ve derin etüdülerle hazırlanmış olan bu cihansumul ilmi mevzuları, büyük bir vukuf ile teşrih edenlere ve bunları en yüksek bir alaka ile dinleyenlere Türk kültür ailesi adına teşekkür etmek, yapılması bana müstesna zevk veren bir ödevdir.

Kongre Başkanlığında, Türk tarih tezinin arkeoloji, antropoloji, lengüistik gibi en müspet belgelere dayandığını arz etmiştim. Filhakika bir haftadan beri Tarih Kurumu adına söz söyleyen bilginlerimiz, Kurumun çalışmalarında bu esasa ne kadar kıskançlıkla bağlı olduklarını huzurunuzda belirttiler. Misafirlikleriyle bizi şereflendiren ve her biri şahsında medeni âlemin saygısını toplayan âlimler de Türk Tarih tezi üzerinde Türk kollegleriyle kanatta ne kadar birleşik olduklarını büyük bir isabetle tebarüz ettirdiler.

Bu suretle, hangi milletten olursa olsun, bütün ilim adamlarının beşer saadetine hizmet etmeleri hakkında, ilkin yaptığım temennimin bu kongrede çok geniş bir sahada tecellisini görmekte cidden bahtiyarım ve ilmi ahlaka bu kadar asil duygular ve insani fikirlerle örnek veren sayın âlimlere şükranlarımızı ve saygılarımızı sunmakla bahtiyarız.

³ Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve Milli Eğitim Bakanlarının Söylev ve Demeçleri, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1946, C.II, s.218-219.

Söz alan ve dinleyen üyelerinin yüksek şahsiyetleri ve izah edilen mevzuların derinliği itibariyle bu kongrenin, ilim tarihinde geniş bir adım olduğunu söylemek ve bilmek, hepimiz için iftihara değer bir neticedir.

Açılışından beri, varlığı ile Kongreyi şereflendiren ve koruyan Atatürk'e hepimiz ve hepimiz adına sarsılmaz bağlılığımızı ve en derin tazim ve minnetlerimizi sunarak kongreyi kapıyorum.

25 Ekim 1937

EK-B. T.C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYETARŞİVİ BELGELERİ

1. Maarif Vekilliğinden İstifasının Kabul Edildiğini Gösterir Belge

T. C.
BAŞVEKÂLET
Yazı İşleri Dairesi
Müdürlüğü
Sayı: .....

28/12/1938

Ajansa

12
50

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

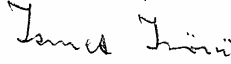
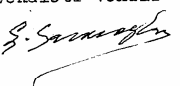

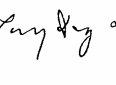

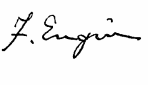
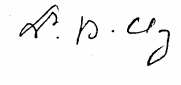
Tansiyon düşüklüğü ile müterafik şiddetli sürmenaje'dan rahatsız bulunan Maarif Vekili Saffet Arıkan'la safra kesesi iltihabından muztarip olan İktisat Vekili Şakir Kesebir uzun tedaviyi istilzam eden rahatsızlıkları vazifelerinde devamlarını müşkilleştirdiğinden dolayı affedilmelerini dilemişler ve Reisicumhur tarafından istifaları kabul edilmiştir . Maarif Vekilliğine İzmir Meb'usu Hasan Ali Yücel'in ve İktisat Vekilliğine İzmir Meb'usu Hüsnü Çakar'ın tayinleri Başvekil tarafından Reisicumhura arz ve inha edilmiş ve tasvip buyurulmuştur .

Bay Saffet Arıkan'la Şakir Kesebir'in istifalarının Reisicumhur tarafından kabul buyurulduğunun Başvekil tarafından birer tezkere ile kendilerine tebliğ ve Vekâletleri zamanındaki kıymetli hizmet ve başarılarından dolayı teşekkür edildiği de ayrıca istihbar edilmiştir .

-4- 130 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100

-4-

2. Berlin Büyükelçiliğine Tayinini Gösterir Belge

T. C. BAŞVEKALET KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ Karar sayısı 2 <u>18361</u>	Kararname	 T. C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ANKARI		
<p>Erzincan Mebusu Saffet Arıkan'ın Berlin Büyük Elçiliğine tayini; Hariciye Vekilliğinin 13/7/1942 tarihli ve 30380/301 sayılı teklifi üzerine, İcra Vekilleri Heyetince 14/7/ 1942 tarihinde kabul olunmuştur.</p>				
REİSİCUMHUR				
				
Bş. V. ve Ha. Vekaleti Vekili	Ad. V.	M. M. V.	Da. V.	Ha. V.
				
Ma. V.	Mf. V.	Na V.	İk. V.	S. I. M. V.
				
G. I. V.	Zr. V.	Mü. V.	Ti. V.	
				
030 18 02 99 63 8				

3. Başbakan'a Arıkan Soyadını Aldığını Bildiren Belge

CUMHURİYET HALK FIRKASI
Kâtiblummiligi
Sayı

Ankara : 3/1/935

Sayın İsmet İnönü ;
Başbakan

(Arıkan) soy adını aldım , imzamı aşağıdaki gibi koyup
kullanacağım ; bilgi olarak sunulmuştur .

Yeni imzam budur .

S. Arıkan

Saffet Yagci

C.H.F. Umumi İdare Heyeti
azasından
Erzincan Saylavı

Arıkan
5-1-35

030	10			124	886	7
-----	----	--	--	-----	-----	---

-1-

4.Saffet Arıkan'a Gelen Telgraflar ve Cevapları

T. C.
T. T. U. M.

TELGRAF

(No.: 251/1)
Yol 11/190

Devlet telgraf müdürlüğünün
dolayı mes'uliyet kabul etmez

Adres: BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

Servis işaretleri

royun hastalıklarım
romatizm - omur

İLK MERKEZ	No	KELİME	VERİLDİĞİ		RESMİ	ORTA MERKEZ	ALINDIĞI		İMZA
			Tarih	Saat			Tarih	Saat	
İzmit	6337		18	18	HUSUSİ	17	2-8		

otlanımı ve beni çok kayrayan velyetini
ma derin benimle aldım bu yuce hastalıklar
nima derinleşen hastalıklarım derin sağda
Bununla beraber gerunüm esenlik ve benlikle
geçmişim diğer ellerimden b. pesim
T. Arıkan
S. Arıkan

070 10 15 25 17

-2-

Bay Nazım

Nispetiye

Hayri Bey Apartmanı

№ 4

Pangaltı

Bu yılınızı da mütlâ
geçmesini diler Saygılar
sunarım

Saffet

Cevap Verildi
1 K.Sani 1935

490 01 | | 41923

2

General Salih Omurlu

III. Kolordu Komandanı

İstanbul

Bu yılınız daha mütlâ
soyadınız Küllü olsun sayın
Generalim

Saffet

Cevap Verildi
1 K.Sani 1935

490 01 | | 41923

3

BEYLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Yeni yılınızı saygı
ile kutlarım

Saffet

Cevap Verildi
1 K.Sani 1935

480 01 41 192 3 m

BEYLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

1 K.Sani 1935

Bay Haydar

Kadıköy Yelkeni
meni Karakol sokağı

82

İstanbul

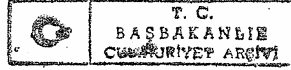
Yeni yılınızın daha
müthiş geçmesini
hepinizin esenliğini

dileriz

Saffet

Cevap Verildi
1 K.Sani 1935

-9-

F. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

Erzincan : I.8.935

Resmî TE L

Kültür bakanı Saffet Arıkan

İstanbul

Güzel Erzincan Saygı ve sevgiler.
Seyahat 99 sayılıdır.

Başvekil
1.İNÖNÜ

00	10			13	75	17
----	----	--	--	----	----	----

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ
T.C.
P. T. T. U. M.

00003

TELGRAF

Yol (No 25/1)

Adres: *Bay saffet*

Devlet telgraf muhaberatından dolayı mes'uliyet kabul etmez.

Servis işaretleri

Cevap Verildi
1 K.Sani 1935

İLK MERKEZ	No	KELİME	VERİLDİĞİ		RESMİ	ORTA MERKEZ	ALINDIĞI		İMZA
			Tarih	Saat			Tarih	Saat	
<i>giresun</i>	<i>18</i>	<i>31</i>	<i>1</i>	<i>7-30</i>	HUSUSİ		<i>27</i>	<i>30</i>	

*Daha önce yıllar sağlık ve
sevne içinde Basımola Butun
manevi dileği ile yeni yeli
ni kutluyor cardan pay
güçlerini sunurum. 5*

490 01 41423 *Daha önce*

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ
T.C.
P. T. T. U. M.

TELGRAF

Yol (No 25/1)

Adres: *Bay saffet*

Devlet telgraf muhaberatından dolayı mes'uliyet kabul etmez.

Servis işaretleri

Cevap Verildi
1 K.Sani 1935

ANKARA
1935

İLK MERKEZ	No	KELİME	VERİLDİĞİ		RESMİ	ORTA MERKEZ	ALINDIĞI		İMZA
			Tarih	Saat			Tarih	Saat	
<i>Cağcağlar</i>	<i>14</i>	<i>141</i>	<i>30/12</i>	<i>11</i>	HUSUSİ	<i>30/12</i>	<i>11</i>	<i>150</i>	

*Herkes için yeni yeli
kutluyor cardan dileğinizi
sunurum. 6*

490 01 41423 *Bay saffet*

DEVLET ARSIVLERI GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞIVI
T.C.
P. T. T. U. M.

Devlet telgraf muhaberatından dolayı mes'uliyet kabul etmez

ANKARA
31/12/34

TELGRAF 17547 Yol (No 251/1)

Adres : .....

Servis işaretleri

ankara erzincan saylavı bay saffet

Cevap Verildi
1 K.Sani 1935

İLK MERKEZ	M	KELİME	VERİLDİĞİ		RESMİ	ORTA MERKEZ	ALINDIĞI		İMZA
			Tarih	Saat			Tarih	Saat	
91. bolu 330.23		34/12	17/25	2	HUSUSİ		31-12/34		

- yeni yılın girmesi ndem oturu uzun omürler ve sağlıklar diler sonsuz sevgi ve saygılarımızla ellerinizden operim -i salih cemaat gulan +

490 01

6119213

DEVLET ARSIVLERI GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞIVI
T.C.
P. T. T. U. M.

Devlet telgraf muhaberatından dolayı mes'uliyet kabul etmez

ANKARA
31/12/34

TELGRAF Yol (No 251/1)

Adres : .....

Servis işaretleri

ankara bay saffet arikan erzincan saylavı =

Cevap Verildi
1 K.Sani 1935

17363

İLK MERKEZ	M	KELİME	VERİLDİĞİ		RESMİ	ORTA MERKEZ	ALINDIĞI		İMZA
			Tarih	Saat			Tarih	Saat	
1336/35 kadikoy 966		17	31/12	16					

saygılarımızla yeni yılı kutlularım = 1-1-934 istbl saylavı atı barlas

490 01

6119213